David K. Wyatt

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๑๑

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงเผาศพ

หม่อมอ่อน รพีพัฒน์

ณวัดประทุมวนาราม

เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หม่อมอ่อน รพีพัฒน์

คำอธิบาย

พระยากสิการบัญชา รับฉันทแทนหม่อมเจ้าวิมวาทิตย์ รพีพัฒน์ มาแจ้งแก่กรมศิลปากรว่า ในงานพระราชทานเพลิงเผาศพ หม่อมอ่อน รพีพัฒน์ ในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เจ้าภาพมีความประสงค์จะได้เรื่องจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ต่อจากที่ได้มีผู้พิมพ์แล้ว พิมพ์สำหรับถวายและแจกเป็นที่ระลึกในงานนั้น กรมศิลปากรยินดีอนุโมทนาและจัดการให้พิมพ์ได้ตามประสงค์ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันตอนนี้ นับเนื่องเป็นภาค ๑๑ จากที่พิมพ์ไว้แล้ว

เรื่องจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันนี้เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีดมี ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๐ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหนังสือหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากรในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไปเข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจดจึงใช้ราชาศัพท์เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้า และข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้า และข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดย

มากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เองและผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับรับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริง ถ้าทรงจดลงเอง ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน" หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยน ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าในตอนหลัง ๆ มา ตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นว่าไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้

หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยฉะเพาะผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศสยามยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวันๆ ละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่นการออกพระราชบัญญัติ กฎหมายหรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาเช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่าใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสืออื่น เช่นหนังสือราชการตามกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ก็ต้องค้นหาได้ด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประสาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุล

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำสยามประเทศหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความยากลำบากเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

หวังใจว่า หนังสือนี้จะเป็นที่พอใจของผู้ที่ได้รับไปอ่านเป็นอันมาก

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ (พ.ศ. ๒๔๒๓)

วันที่ ๔๓๗๕ วัน ๓ๆ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่ายโมงเศษ ทรงเรือพระที่นั่งบุษบกพิศาล เรือพระที่นั่งรองพิมานอัมรินทร์ เรือชลพิมานไชยเป็นเรือผ้าไตร เข้าคลองมอญ ประทับวัดเคลือวัลย์ที่ ๑ พระราชทานผ้าพระกฐินแล้ว โปรดให้พระองค์เจ้าจิตรเจริญถวายของ แล้วเสด็จประทับวัดพระยาทำที่ ๒ พระราชทานกฐินแล้ว โปรดให้พระองค์เจ้าสิงหนาทถวายของ แล้วประทับวัดนาคกลางที่ ๓ โปรดให้พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ถวายของ แล้วประทับวัดชิโนรสารามที่ ๔ โปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณถวายของ แล้วเสด็จกลับ

วันนี้ทรงฉลองพระองค์ฟรอกโค๊ต ข้าราชการและเจ้านายแต่งเหมือนวัน ๒ ๆ ๑๔ ๑๑ ค่ำ

เจ้าพระยามหินทร์ ส่งร่างประกาศคุ้มสัก

ร่างประกาศไม่ได้คัดไว้ ด้วยยังไม่ตกลง

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องประกาศสักเลข ให้ปรึกษาท่านเสนาบดี และเรื่องเลขเจ้าพระยาภูธราภัยไม่สมัครอยู่กับพระยาราช ให้เอาเลขนายตายให้

สมเด็จกรมพระ ตอบเรื่องเลขเจ้าพระยาภูธราภัยและเรื่องบ่อทอง

สมเด็จกรมพระคำนวณพระชนม์พรรษาสมเด็จพระเทพศิรินทร์และสมเด็จพระนางสุนันทา

พระยาจ่าแสนถวายหนังสือ ขอเกณฑ์คนเมืองตาก เมืองกำแพง เมืองสวรรคโลกไม่ต้องบอก (ไม่ได้คัดพระราชทานสมเด็จกรมพระ)

วันที่ ๔๓๗๖ วัน ๔ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้าถวายพระราชกุศล พระองค์เทวัญเฝ้าด้วย

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงจุดเทียน พระสงฆ์พระปริตร ไทย รามัญ สวดมนต์ ในการพระราชพิธีจองเปรียง แล้วทรงพระดำเนินไปประทับหอธรรมสังเวช พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองระยอง เมืองตราด เมืองปัจจันตคีรีเขตต์ สามเมือง ส่งไม้และสิ่งของ

เครื่องพระเมรุ วันนี้ไม่ได้ทรงธรรม เพราะพระเทศน์หาได้มาไม่ เวลายามหนึ่งเสด็จขึ้น

หนังสือพระเทพผลู เรื่องผู้ร้ายฆ่านายเหยมตาย

พระยามหามนตรีถวายริโปตเรือพระที่นั่งรับเสด็จพระราชดำเนิน พระกฐินเมืองนครเขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ

ร่างศาสนตราเจ้าพระยาพระคลัง ถึงเมืองขึ้นกรมท่าทั้งปวงเรื่องสักเลข

วันที่ ๔๓๗ วัน ๕ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

ยกโคมไชยวันนี้

บ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระยาสมบัติยาธิบาล ถวายบานแผนก ทรงเซ็นไป พระไชยยศถวายตัวอย่างเงินที่จะทำแจกในการทำบุญพระบรมอัฐิ ในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า

เงินที่ทำนี้ เป็นเงินพดด้วง ๕ อย่าง ตัวละ ๑ ชั่งทำ ๕ ตัว ตัวละ ๑๐ ตำลึงทำ ๑๖ ตัว ตัวละ ๕ ตำลึงทำ ๓๐ ตัว ตัวละ ๒ ตำลึง ๒ บาททำ ๖๐ ตัว ตัวละ ๑ ตำลึงทำ ๑๐๐ ตัว

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกทรงจุดโคมไชย แล้วเสด็จหอธรรมสังเวช พระยาพิพัฒน์ทูลเบิก พระไพรัชพากย์ภักดี พระศิริสมบัติ หลวงโกษานุการสวัสดิ์ หลวงรักษา

สมบัติ ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง ๔ นาย พระยาวิสูตร์โกษา ข้าหลวงในพระราชวังบวรนาย ๑ รวม ๕ นาย กราบถวายบังคมลาไปสักเลขหัวเมือง พระยาศรีอ่านบอกเมืองบัตบอง ส่งความลงมาเรื่องหนึ่ง กับได้รับผ้าไตรบวชผู้ช่วย ขอถวายพระราชกุศล พระมหายังถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง มหาสาด วัดหงสาราม ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันนี้ทหารถือน้ำเดือน

ทรงประทับตั๋วคุ้มสักทหารลาว ๒๐๐ ฉะบับ

รวมเก่าใหม่ ๕๕๓ ฉะบับ

พระยาสมบัติยาธิบาล เรื่องกองแก้วจินดาจะขอตั้งฎีกาเบิกเป็นคราว ๆ

เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ขอรับพระราชทานเงินแจกคนสมัครเป็นทหาร

พระยาเทพประชุน เรื่องราชการ และทราบข่าวว่าสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทาและทูลกระหม่อมหญิงกรรณาภรณ์สิ้นพระชนม์

มีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาเทพประชุน เรื่องเจ้าพระยาภานุวงศ์ออกไปทำสัญญาที่ลอนดอน และเรื่องที่เกิดเหตุเรือล่ม

พระยาพิทักษ์ภูบาล เรื่องไพร่หลวงกรมรักษาพระองค์ระดมจ่าย

วันที่ ๔๓๗๘ วัน ๖ ฯ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง เสด็จลงเรือพระที่นั่งเวสาตรี ขึ้นไปกลับลำหน้าวัดราชาธิวาส แล้วล่องตามลำน้ำอ้อมลัดไปถึงหน้าวัดทรงธรรมเวลาเที่ยงครึ่ง เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งรุ้งประสารสาย พระยารามกำแหงลงเรือกลองแขก ประทับวัดทรงธรรมที่ ๑ โปรดให้เจ้าพระยาสุรวงศ์เข้าไปเฝ้ารับสั่งให้ซ่อมแซมวัดนั้น แล้วพระราชทานพระกฐิน พระสงฆ์วัดนั้นเป็นพระสงฆ์คณะรามัญ โปรดให้ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ถวายของ แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งรุ้งประสารสาย กลับมาประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรีแล่นลงไป เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งถึงเมืองสมุทรปราการ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกลีบสมุทร พระอนุรักษ์โยธาลงเรือกลองแขก ประทับท่าขึ้นทรงพระราชยานไปทางตลาดถึงวัดกลางที่ ๒ พระราชทานพระกฐินแล้ว โปรดให้เจ้าพระยาภานุวงศ์ไปเฝ้าในพระอุโบสถ แล้วพระราชทานเทียนให้ไปบูชาพระสมุทรเจดีย์ โปรดให้หม่อมเจ้าแฉ่ถวายของ แล้วเสด็จกลับทางเดิม ลงเรือพระที่นั่งโสภณภัควดี เรือเวสาตรีนั้นโปรดให้มาคอย

อยู่ที่ปากลัดบน แล้วเสด็จออกจากท่าเมืองสมุทรขึ้นมาตามลำน้ำเข้าลัดล่าง ประทับวัดโปรดเกษที่ ๓ พระราชทานพระกฐิน แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการต่าง ๆ ทั่วพระอาราม แล้วเสด็จเข้าในพระอุโบสถอีก โปรดให้พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณีถวายของ แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งโสภณถอยข้ามไปประทับวัดไพชยนต์พลเสพย์ที่ ๔ พระราชทานกฐิน แล้วโปรดให้พระองค์เจ้ายุคุนธรถวายของ แล้วเสด็จลงเรือโสภณออกปากลัดบน ประทับเรือเวสาตรีซึ่งมาคอยอยู่ก่อน ถึงเรือเวสาตรีเวลาย่ำค่ำ ออกจากที่นั้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ประทับท่าราชวรดิษฐ เวลาทุ่มเศษ เกือบ ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น แวะทรงชักโคมไชยก่อนแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๓๗๙ วัน ๗ฯ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่าย ๒ โมงเศษ พระยารัตนโกษาเฝ้าเรื่องทำหีบลงยาลายอย่างฝรั่ง หม่อมเจ้าต่างถวายตัวอย่างกล่องทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า

เวลาค่ำไม่ได้ทรงจุดโคมไชย เสด็จออกหอธรรมสังเวชยามหนึ่ง พระมหายัง พระมหาสาดถวายเทศน์ สมเด็จกรมพระถวายพระราชกุศลในการกฐิน ทรงเรื่องทำบุญสมเด็จพระเทพ พระยาราชเฝ้า ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

เจ้าพระยามหินทร์ถวายหนังสือ นำร่างหมายประกาศไปปรึกษาเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภานุวงศ์

ความเห็นเจ้าพระยาสุรวงศ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องขุนหมื่นขึ้นใหม่และเลขเจ้าพระยาภูธราภัย

ความเห็นเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องขุนหมื่นขึ้นใหม่

ร่างหมายประกาศขุนหมื่นขึ้นใหม่

วันที่ ๔๓๔๐ วัน ๑ ๆ๑๒ ๖ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออก ๒ โมงเศษ พระยาสมบัติยาธิบาลถวายต้นไม้ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า กับกรมหมื่นภูธเรศเฝ้า ค่ำไม่ได้เสด็จออกทรงจุดโคมไฟ

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก ทอดพระเนตรช่างทองทำฐานพระพุทธรูปที่โรงทอง แล้วเสด็จหอธรรมสังเวช พระองค์เจ้าจันทรทัตถวายพระราชกุศลในการที่บวช พระมหายังกับพระมหาสาดถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง ยามเศษเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมพระถวายหนังสือเรื่องบ่อทองเมืองกระบินทร์

มิสเตอรอาลบาสเตอร

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ขอเพิ่มเลขทำการวัดพระเชตุพน

จีนจู๋ขอขายน้ำมันมะพร้าวต่อคลังราชการ

วันที่ ๔.๓๘๑ วัน ๒ฯ๗๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเศษ พระองค์สายเฝ้าเรื่องสุนันทาลัย ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า กรมขุนบดินทรเฝ้า เรื่องเงินทำโรงพิมพ์ที่เกี่ยวค้างกันกับเจ้าบงกช รับสั่งให้ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ชำระว่ากล่าว ไม่ได้เสด็จออกทรงจุดโคมไชย

๒ ทุ่มเสด็จออกประทับโรงทอง ทอดพระเนตรการทำฐานพระแก้ว แล้วเสด็จไปประทับหอธรรมสังเวช พระยาจ่าแสน พระยาราช และขุนนางอื่น ๆ อีกหลายคนกราบถวายบังคมลาขึ้นไปสักเลขในหัวเมืองมหาดไทย เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ถวายพระแก้วองค์หนึ่ง พระมหายังกับมหาสาดถวายเทศน์ วันนี้เป็นวันยก ยามเศษเสด็จขึ้น

หนังสือเจ้าพระยามหินทร์ ว่าด้วยการจับสัก บัดนี้ถึงเดือน ๑๒ แล้ว จะโปรดเกล้า ฯ ประการใด

พระยาสมบัติยาธิบาล ถวายรายงานทำการบ่อทอง

วันที่ ๔.๓๘๒ วัน ๓ฯ๘๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษเจ้าพระยาภานุวงศ์เฝ้า ทรงเรื่องบ่อทอง เรื่องขุนหมื่น และอื่น ๆ แล้วทูลกระหม่อมพระองค์

ใหญ่เฝ้า กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าถวายพระแก้ว ซึ่งไปทำฉัตรและฐานแล้วเสร็จ พระราชทานเงิน ๒ ชั่ง เป็นรางวัลช่าง

บ่าย ๕ โมงเสด็จทอดพระเนตรงานวัดพระแก้ว แล้วเสด็จโรงพระเบ็ญจา สมเด็จกรมพระเฝ้า ย่ำค่ำเสด็จกลับประทับที่สนามหญ้า ทรงชักโคมไชยก่อนแล้วเสด็จขึ้น

๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช วันนี้เป็นวันทำบุญฉลองพระพุทธรูปนาคปรกประจำวัน และเป็นวันตรงกับวันประสูติสมเด็จพระนางเจ้าตามสุริยคติกาล พระองค์เจ้าประดิษฐ์เชิญพระนั้นมาถวายที่หอธรรมสังเวช รับสั่งให้ภูษามาลาเชิญขึ้นตั้งเคียงกับพระพุทธรูปประจำวัน สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์ พระสงฆ์สวดมนต์ของหลวง ๒๑ ของเจ้าภาพ ๕ รวม ๒๖ สวดมนต์จบแล้วสดับปกรณ์ มหาเดช ๔ ประโยค วัดโสมนัส ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาชู ๔ ประโยค วัดสุทัศน์ถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จกลับเกือบ ๒ ยาม ทรงจุดดอกไม้ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แล้วเสด็จขึ้น

กัปตันลอฟตัสกราบถวายบังคมลาไปอ่างศิลา

กัปตันลอฟตัสเรื่องทุ่น

วันที่ ๔.๓๘๓ วัน ๔ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช เลี้ยงพระที่สวดมนต์ ๒๖ รูป แล้วสดับปกรณ์ของหลวง ๑๐๐ ของ

เจ้าภาพ ๑๐๐ มหาพลับถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาบุญถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ บ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้น

วันนี้เป็นวันฉลองพระแก้ว ซึ่งนายเพิ่มรักษาพระองค์ทูลเกล้าถวาย เมื่อวัน ๒ ๓ ๑๐ ค่ำนั้น ตั้งพระแท่นมณฑล ตั้งพระไชย ๕ องค์ กับพระแก้วองค์ใหม่ เสด็จออกเวลา ๒ ทุ่มเศษถวายไตรครองแล้ว พระสงฆ์ธรรมยุติกา ๒๘ รูป กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นประธาน สวดมนต์จบแล้ว พระญาณรักขิตถวายเทศน์บนพระที่นั่งเศวตฉัตร ๒ ยาม เสด็จกลับ ทรงจุดดอกไม้แล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๑๓๘๑ วัน ๕ ๑๐ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าย่ำรุ่งแล้ว เสด็จท้องสนาม ฤกษ์ยกเสาพระเมรุ เช้าโมง ๑ กับ ๒๒ นาฑี แล้วเสด็จมาประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เลี้ยงพระแล้วเสด็จขึ้นเข้าที่

๒ ทุ่มเสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงถวายไตรเหมือนเวลาวานนี้ พระสงฆ์คณะมหานิกาย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นำ รวม ๒๘ รูปสวดมนต์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แก้ขัดตำนานมหาสมัยสูตรใหม่ ได้ใช้ขัดตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป พระนรินทรถวายหนังสือบอกเมืองตะกั่วป่า พระยาเสนานุชิตตาย พระราชทานหนังสือ

คืนไป สวดมนต์จบแล้ว พระปริยัติวงศาจารย์ ถวายเทศน์ไตรสิกขา เกือบ ๒ ยามเสด็จทรงจุดดอกไม้ แล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๓๘๕ วัน ๖ ๆ ๑๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เวลา ๕ โมงเช้า เลี้ยงพระที่สวดมนต์เวลาวานนี้ ย่ำเที่ยงครึ่งเสด็จขึ้น ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ถวายเต่าเผือกตัวหนึ่ง จรเข้เล็กๆ สองตัว ยาบางปลาสร้อยสมุกหนึ่ง เสด็จเข้าที่บ่าย ๒ โมง บันทมตื่น ๕ โมงบ่าย พระยาอาหารเฝ้า ถวายมะนาวถุงช่วยในการทำบุญสมเด็จพระเทพของตัว และพระไชยยศถวายเงินสำหรับแจกที่รับสั่งให้ไปทำนั้น เป็นจำนวนตัวละ ๑ ชั่ง ๘ ตัว ตัวละ ๑๐ ตำลึง ๑๗ ตัว ตัวละ ๕ ตำลึง ๔๒ตัว ตัวละ ๒ ตำลึง๒บาท ๗๕ตัว ตัวละ๑ ตำลึง ๑๑๕ ตัว ตัวละ ๒ บาท ๒๐๕ ตัว ยกไว้เป็นของเก็บอย่างละ ๒ ตัว นอกนั้นเป็นเงินแจก

๒ ทุ่มเศษเสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ถวายไตรเหมือนเวลาวานนี้ พระสงฆ์รามัญ ๒๘ รูปสวดมนต์ พระนรินทร์อ่านบอกเมืองนครเขื่อนขันธ์เรื่องผู้ร้ายปล้น กับพระสุรินทรามาตย์กราบถวายบังคมลาไปชำระผู้ร้ายเมืองนครเขื่อนขันธ์ นายชิดหุ้มแพรกราบถวายบังคมลาไปสักเลข

เมืองราชบุรี พระพิศาลสมณกิจถวายเทศน์ ๔ ทุ่มเศษเสด็จทรงจุดดอกไม้แล้วเสด็จขึ้น

อนึ่งพระแก้วองค์ที่ฉลองนี้ ถวายพระนามว่าพระพุทธบุษยรัตน์น้อย

มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องบ่อทอง

วันที่ ๔๓๔๖ วัน ๗ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เลี้ยงพระแล้วเสด็จขึ้น

วันนี้เป็นวันทำบุญ กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ด้วยพระชนม์พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้วันเท่ากับกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์เมื่อสิ้นพระชนม์ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการใหญ่ เวลาบ่ายเจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฏฐิกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ตั้งบนบุษบกมุขพระมหาปราสาทด้านตะวันตก พระพุทธรูปพระชนม์พรรษาประจำวันในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ตั้งมุขตะวันออก เวลาบ่ายทูลกระหม่อมปราสาทเสด็จไป มีเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระปรีชาเฉลิมถวายเทศน์

พระยานรรัตน์ และพระนายไวย เฝ้าเรื่องจะทำโรงทหารใหม่ พระครูญาณโมฬีเมืองสงขลา ส่งของเข้ามาถวาย มีดอก ๕ เล่ม ตะไกรหงส์ ๑๐ เล่ม ผลส้มตรังกานู ๑๕๐ ผล

๒ ทุ่มเศษเสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ในกรุงและหัวเมือง ๔๗ รูปสวดมนต์ สดับปกรณ์ผ้าไตรครองไตรก่อนจึงสวดมนต์ จบแล้วพระอมราภิรักขิตถวายเทศน์กัณฑ์ของหลวง พระอริยมุนีถวายเทศน์กัณฑ์ของสมเด็จพระนางเจ้า จบแล้วเสด็จทรงจุดดอกไม้ แล้วเสด็จโรงสลากที่ทิมคต แล้วเสด็จขึ้น

หนังสือเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องบ่อทองและกล่าวโทษพระยาไชยสุรินทร

สมเด็จกรมพระ เรื่องพระยาเสนานุชิตตาย จะพระราชทานโกศหรือหีบแล้วแต่จะโปรด กับพระยาราชวรานุกูลนั้น ยศสูงกว่าพระยาศรี พระยาราชเสนา แต่ได้รับพระราชทานเครื่องยศยังต่ำอยู่

พระยาเวียงในนฤบาล ขอรับพระราชทานเลขหมื่นศรีในกรมพระสุรัศวดี ถวายเป็นเลขพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์

สมเด็จกรมพระถวายบานแผนกภาษีมาดเรือโกลน

ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ถวายบัญชีสลาก

ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายบัญชีสลาก

วันที่ ๔๓๘๙ วัน ๑ ฯ๑๓ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เลี้ยงพระที่สวดมนต์วานนี้ แล้วสดับปกรณ์ถวายบัญชีของ เป็นของสมเด็จ

พระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกเธอจัดมาองค์ละ ๔๗ แล้ว สดับปกรณ์อีก ๑๐๐ รูป เป็นสลากเกณฑ์ข้างใน แล้วทรงแจกเงินพระราชทานแก่เจ้านายข้าราชการทั่วกัน หนัก... บ้าง สดับปกรณ์อีก ๒๐๐ เสด็จแจกเงินข้างใน แล้วเสด็จขึ้นมุขเด็ด ทรงโปรยมะนาว และสลาก ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ถวาย ๑๐๐ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวาย ๑๐๐ พระยานรรัตน์อีก ๑๐๐ โปรดให้ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยทรงทิ้งบ้าง แล้วมีเทศน์กัณฑ์ของพระนางเธอพระองค์เจ้าสุขุมาลย์ มหาเอี่ยมวัดพิไชยญาตเทศน์ กัณฑ์ของพระนางเธอพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี มหาแฟงเทศน์ ๆ จบ ๒ กัณฑ์แล้ว พระราชทานเงินแก่คนที่เป็นข้าหลวงแต่ครั้งกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในที่เป็นข้าราชการแล้วที่ไม่ได้เป็นข้าราชการบ้าง คนละ — บ้าง คนละ — บ้าง แล้วเสด็จขึ้นข้างใน เจ้านายราชวรวงศ์ พระประพันธวงศ์เธอฝ่ายหน้าฝ่ายใน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ สดับปกรณ์อีก ย่ำค่ำเศษเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานเชิญพระอัฏฐิกลับ

๒ ทุ่มครึ่งเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม สวดมนต์ฉลองไตรปี จบแล้วขุนนางเฝ้า พระนรินทร์อ่านบอกเมือง

ไชยาส่งน้ำรัก ส่งเครื่องพระเมรุ เมืองหลังสวนส่งเงินส่วยสรรพเหตุ ส่งเครื่องพระเมรุ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๓๔๘๘ วัน ๒ ๆ ๑๔ ๑ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เลี้ยงพระฉลองไตรปี วังหน้ามาเฝ้าถวายพระราชกุศลในการทอดกฐิน ย่ำเที่ยงเสด็จขึ้นเข้าที่

บ่าย ๕ โมงเศษรับสั่งให้หาพระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการมาเฝ้า รับสั่งให้ทำบุษบกงา จะตั้งพระแก้ว

ยามเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระศรีวิสุทธิวงศ์ถวายเทศน์กฐินทาน จบแล้วเสด็จลงลอยพระประทีปเสด็จขึ้น ๒ ยาม

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือ ตอบพระราชหัตถ์ ว่าควรจะให้อินยิเนียฝรั่งมาตรวจบ่อทอง และให้สมเด็จกรมพระไปตรวจการเมืองปราจีนบุรี

มีพระราชหัตถเลขาส่งหนังสือ พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ และเจ้าพระยาสุรวงศ์ตอบ เรื่องบ่อทอง

วันที่ ๔๓๘๙ วัน ๓ ๑๕ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอนันตสมาคมเหมือนวานนี้ เสด็จขึ้นย่ำเที่ยงเศษ

บ่ายกรมขุนเจริญผลเผ้า พระยาภาสเผ้า แล้วเข้าที่

บ่าย ๔ โมงเสษเสด็จวัดพระแก้ว ทอดพระเนตรการ แล้วทรงรถเสด็จทอดพระเนตรพระเมรุ ประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระครู่หนึ่ง แล้วเสด็จวังพระองค์เจ้าเทวัญ ทอดพระเนตรทั่วแล้ว เสด็จกลับประทับสนามหญ้า ทรงชักโคมไชยแล้วเสด็จขึ้น

๒ ทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระเทพกระวีถวายเทศนาจีวรทานจบแล้วเสด็จลงลอยพระประทีป ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

พระยาพิพัฒนโกษา ถวายสำเนาหนังสือกงสุลสยามซึ่งไปอยู่ในเมืองต่าง ๆ รวม ๘ ฉะบับ ถึงกรมท่า

๑. พระยาสยามธุรพาห์ กงสุลสยามเมืองลอนดอน ได้รับหนังสือตอบและเตเลแกรม ลงวันที่๑๗เซบเตมเบอ

ส่งสำเนาเตเลแกรมที่ได้รับมาด้วย

๒. พระสยามธุรานุรักษ์ ขอตราเพิ่มเติมให้แก่ฝรั่งซึ่งช่วยในการเอกสฮิบิเชน ลงวันที่ ๑๗ เซบเตมเบอ

๓. หลวงทวีปสยามกิจ เรื่องพระยาเสนานุชิตตาย ๒๘ อกโตเบอ

๔. หลวงสยามานุเคราะห์ เรื่องเจ้าพะม่า ลงวันที่ ๒๑ อกโตเบอ

๕. พระยาสยามธุรพาห์ เรื่องสุลต่านเตอรกี ไม่ยอมประพฤติตามบังคับประเทศอื่น ๆ ลงวันที่ ๑ อกโตเบอ

๖. พระยาสยามธุรพาห์ เรื่องสุลต่านเตอรกีมีหนังสือมายังประเทศทั้งปวงว่าไม่ยอมประพฤติตามข้อบังคับ และพูดจาองอาจด้วยถือว่าประเทศทั้งปวงคงจะแตกร้าวกันขึ้นเอง กับเรื่องหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ไปจากลอนดอนจะไปถวายตราเจ้าเยอรมัน ลงวันที่ ๘ อกโตเบอ

๗. มิสเตอรปิกกินแปก เรื่องเจ้าเยอรมันกำหนดวันที่จะรับตรา ลงวันที่ ๑ อกโตเบอ

๘. มิสเตอรปิกกินแปก เรื่องเด็กนักเรียน ลงวันที่ ๑ อกโตเบอ

เจ้าพนักงานหอรัษฎากรพิพัฒน์ถวายรายรับรายจ่ายจำนวนเดือน ๑๑

พระนายไวยถวายริโปตจุกช่องล้อมวงวันลอยกระทงวัน ๓ ๑๕ ฯ ๑๒ ค่ำ

วันที่ ๔๓๙๐ วัน ๔ ฯ ๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เลี้ยงพระแล้วเสด็จวัดพระแก้ว เปลื้องเครื่องพระแก้ว เข้าเหมันตฤดู เสด็จกลับบ่ายโมงเศษ กรมขุนเจริญเฝ้า พาช่างรัก

ช่างกระจก มาซ่อมบุษบกจะตั้งพระแก้ว พระองค์เจ้าชุมพล เอาต้นไม้เงินทองเล็ก ๆ ไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า กราบถวายบังคมลาไปเที่ยว กรมหมื่นพิชิตเฝ้า

๒ ทุ่มเศษเสด็จหอธรรมสังเวช วันนี้เป็นวันมหาดเล็กทูลรายงานพระเมรุวันแรกตั้งแต่นี้ไป พระธรรมภาณพิลาศถวายเทศน์ปฏิสังขรณทาน แล้วเสด็จขึ้น ๕ ทุ่มเศษ

มีพระราชหัตถ์สั่งพระยาพิพัฒน์ ให้ตอบกงสุลร่างกุ้งเรื่องเจ้าพะม่า และหนังสือกงสุลปิกกินแปกเรื่องเด็กนักเรียนให้คัดถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยทราบ และให้นัดกงสุลเอมริกันเมืองเอมุ่ยมาเฝ้าในวัน ๖ ๗ ๑๒ ค่ำ
 ๓

มีพระราชหัตถเลขา ให้สมเด็จกรมพระและเจ้าพระยาสุรวงศ์ ให้ปรึกษาเรื่องราวเจ้าพระยามหินทร์ ซึ่งกล่าวโทษพระยาไชยสุรินทร์เรื่องบ่อทอง

พระนายไวยถวายหนังสือจัดมหาดเล็กให้ดูงานพระเมรุ

ห้างบีกริมขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแอปปอยนต์

ประทับตั๋วทหาร ๓๐๐ คือลาว ๒๑๔ ไทย ๗๐ มอญ ๑๔ เขมร ๑ แขก ๑ รวมเก่าใหม่ ๘๕๓ คน

พระนายไวยถวายริโปตทหารจุกช่องล้อมวงลอยกระทงวันนี้

วันที่ ๔๓๙๑ วัน๕ ๆ๒ ๑๒ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เป็นวันสดับปกรณ์กาลานุกาล แต่ไม่เสด็จออก โปรดให้เลี้ยงพระสดับปกรณ์

บ่าย กรมขุนเจริญผลพาช่างไปซ่อมบุษบกพระแก้ว เหมือนเวลาวานนี้ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ย่ำค่ำเสด็จออกทรงชักโคมไชย แล้วเสด็จวังพระองค์เจ้าเทวัญพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าและพระนางเธอ จวนทุ่มเสด็จกลับ

๒ ทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระมหาอุตตโม (พลับ) เปรียญ ๔ ประโยควัดบรมนิวาศ ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระวินัยธร (เกษ) ๓ ประโยควัดราชบพิธ ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

พระยาภาสกรวงศ์ ถวายหนังสือ เรื่องอ้ายพุ่มผู้ร้ายเอาปืนยิงโขนจะจับตัว ถ้าพลาดพลั้งถึงตาย ขอรับพระราชทานบรมราชานุญาตอย่าให้มีความผิด

พระเทพผลู เรื่องอ้ายผู้ร้ายเอาปืนยิงโขนเรื่องเดียวกับพระยาภาส

วันที่ ๔๓๙๒ วัน ๖ ๆ๓ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้ไม่มีราชการอะไร

วันนี้พระองค์เจ้าเทวัญ ทำการมงคลขึ้นวังใหม่ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษสวดมนต์ เจ้านายข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในไปช่วยพร้อมกัน เวลาสวดมนต์ยังไม่จบ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่นั้น ครั้นสวดมนต์จบแล้วสรงน้ำพระพุทธมนต์ เวลา ๒ ทุ่มเสด็จกลับ

อนึ่งบ่ายวันนี้กงสุลอริเมกันที่เมืองเอมุ่ยเฝ้าเวลาบ่าย

มีพระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ขอนายตุ้ยโขนพี่นายจ่ายง มาอยู่ในกรมมหาดเล็ก

วันที่ ๔๓๙๓ วัน ๗ ๆ๔ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เลี้ยงพระที่วังพระองค์เจ้าเทวัญ

บ่ายทรงเครื่องใหญ่ แล้วเสด็จทอดพระเนตรงานพระที่นั่งใหม่ เสด็จกลับแล้วกรมหมื่นพิชิต พระนายไวยเฝ้าเรื่องทหาร

ยามเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาศรีอ่านบอกเมืองเชียงใหม่ว่า ได้ทำบุญในการเฉลิมพระชนม์พรรษาขอถวายพระราชกุศล เมืองนครสวรรค์บอกได้ทราบท้องตราว่า มิสเตอรกัลเบิดซันขอทำทองตำบลสระแก้ว ให้ไปตรวจดูนั้นได้ไปตรวจแล้ว แต่ขุดลึกไม่ได้ ด้วยเป็นหน้าน้ำมหาพลับถวายเทศน์ เวลา ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น วินัยธรเกษเทศน์ต่อไป

มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องทหาร

เจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องนายอำเภอจีนเข้ารีดตำบลบางนกแขวกและดอนกระเบื้องตายและชรา ขอตั้งใหม่ กับขอตั้งนายรอกเป็นขุนนารถภักดีปลัดสนมกลางซ้าย

ริโปตพระยาวิเศษสงครามเรื่องประชุมจีนเข้ารีด ปรึกษาเลือกนายอำเภอ

รายงานภาษีฝิ่นและภาษีร้อยชักสาม พระนรินทรถวาย

วันที่ ๔๓๙๔ วัน ๑ ๕ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษมิสเตอรอาลบาสเตอรเฝ้า แล้วหม่อมแดง เฝ้าถวายสายนาฬิกากระ กรมหมื่นพิชิตเฝ้า

๒ ทุ่มเศษเสด็จหอธรรมสังเวช พระยาศรีอ่านบอกเมืองตากเรื่องผู้ร้าย ทรงตั้งหลวงศัลยยุทธ เป็นจมื่นไชยาภรณ์ นายรองชิต เป็นหลวงสรสิทธิยานุการ มหาพลับวินัยธรเกษถวายเทศน์ ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถเลขา สั่งพระยาราชภักดีให้ส่งเงินเบี้ยหวัดข้างใน

สมเด็จกรมพระถวายร่างตราถึงเมืองตาก เมืองพิศณุโลก เรื่องได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาจ่าแสน พระยาราชวรานุกูล ขึ้นไปสักเลข และให้ชำระความเก่าที่ค้าง

และให้เตรียมกองทัพ ถ้าราชการเมืองเชียงแสนแข็งแรงจะได้ยกไปช่วยทันท่วงที แต่เมืองพิศณุโลก ความแปลกที่ให้พระยาราชชำระความหลวงวาสุเทพ กับพระยาพิศณุโลก ต่างคนต่างกล่าวโทษกัน

พระยาราชรองเมือง ถวายหนังสือเรื่องฆ่ากันตายที่โรงเลื่อยมิสกล๊อก

วันที่ ๔๓๙๕ วัน ๒ฯ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แจกเบี้ยหวัดข้างหน้า แล้วประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ แจกเบี้ยหวัดข้างในแล้วเสด็จขึ้น

บ่าย ๓ โมงเศษ พระยานรรัตน์เฝ้า กรมหมื่นนเรศร์ถวายบิลค่าพรมน้ำมันและอื่น ๆ กรมหมื่นอดิศรถวายบัญชีถ่านน้ำมันที่ใช้ในเรือปานมารุต

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช มหาพลับ วินัยธรเกษถวายเทศน์ ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

จมื่นราชนาคา ถวายเรื่องราวกล่าวโทษนายโม่ นายกล่อมว่าเป็นผู้ร้ายคุมพรรคพวกมาจะปล้นบ้าน และกลับจับเอาบ่าวของจมื่นราชนาคา ไปส่งศาลต่างประเทศ

พระยานรรัตน์ขอเลื่อนตำแหน่งช่างทองและตั้งขุนนฤบาล เป็นขุนอินทรปราสาท

พระนายศรี ขอตั้งเจ้ากรมโรงทาน และจะรับพระราชทานช่วยดูแลการโรงพิมพ์ด้วย

วันที่ ๔๓๙๖ วัน ๓ ๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

แจกเบี้ยหวัด ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และท้องพระโรงข้างใน บ่าย ๔ โมงมิสเตอรบัลเกรฟพากัปตันเรือรบเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ถวายตัวอย่างอนุสสาวรีย์

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช มหาพลับถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง วินัยธรเกษถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เป็นวันยก ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย ถวายหนังสือพระพิเดชสงคราม เรื่องเลขสมในสัสดีสมัครมาอยู่ในกรมล้อมวัง

มีพระราชหัตถเลขา สั่งให้ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยชำระเลขล้อมวัง

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือกงสุลอเมริกันบอกตั้งแมกดอนัล เป็นไวซกงสุลอเมริกัน

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือกงสุลอเมริกันเรื่องหมอกลัมเบิดซันขอเฝ้าเรื่องจะทำแร่ทอง

มีพระราชหัตถ์ไปรเวตถึงเสด็จที่วัดฉะบับหนึ่ง

วันที่ ๔๓๗ วัน ๔ ฯ ๘ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช๑๒๔๒

รุ่งเช้าทรงรถเสด็จสระปะทุมวัน ประทับวังใหม่ซึ่งจะพระราชทานพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ แล้วเสด็จวังประทุมวัน แล้วเสด็จบ้านเจ้าคุณตำหนักเดิม แล้วเสด็จกลับ ประทับหอธรรมสังเวช มีเทศน์เรื่องมโหสถ พระเทศน์ ๘ องค์ คือ ๑ พระสาธุศีลสังวร ๒ พระธรรมกิติ ๓ พระครูวัดกฤนีนารถ ๔ พระปลัดจุ่นวัดสระเกษ ๕ พระสมุห์ตาบ วัดนาคกลาง ๖ พระใบฎีกานุ่มวัดราชนัดดา ๗ พระสระวัดมหาธาตุ ๘ พระวัดมหาธาตุ ทรงฟังอยู่จนเวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จขึ้นเข้าที่

บ่าย ๕ โมงพระยารัตนโกษาเฝ้า ขอพระราชทานเพ็ชร์ไปประดับกล่อง กรมหมื่นภูธเรศถวายหนังสือ แล้วเสด็จวัดพระแก้ว และโรงพระเบ็ญจา สมเด็จกรมพระเฝ้า ย่ำค่ำเศษเสด็จขึ้น

วันนี้ไม่เสด็จออกหอ ไม่มีราชการอันใด

กรมหมื่นภูธเรศ ขอเพิ่มเบี้ยหวัดหลวงเสนานนท์

นักดิศบุตรนักองค์วัดถา กล่าวโทษพระพิพิธว่า ทำชู้ด้วยมารดาเลี้ยง และขอถวายตัวทำราชการ

วันที่ ๔๓๘ วัน ๕ ฯ ๘ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เสวยพระโอสถถ่าย ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีราชการ

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ มาถึง พณ ฯ มหาโกษาธิบดี เรื่องไปเฝ้าถวายตราเจ้าเยอรมัน

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือพระยาสยามธุรพาห์ ถึงกรมท่าเรื่องเมืองเตอรกี และมิสเตอรกอกกาเรลบอกว่าร่างสัญญาที่ส่งไปในประเทศต่าง ๆ ยังมิได้ว่าประการใด และมิสเตอรปิกกินแปก บอกมาว่าได้ไปเฝ้าเจ้าเยอรมัน และได้ให้เงินปิกกินแปกและเจ้าปฤษฎางค์ และส่งบัญชีชื่อหนังสือว่าด้วยอินเตอรนาชันนัลลอ ลงวันที่ ๑๕ อกโตเบอ

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือพระยาสยามธุรพาห์ถึงกรมท่าว่า ตั้งแต่มีหนังสือมาราชการในยุโรปยังไม่เจริญขึ้น และเรื่องจะให้เตอรกียกเมืองดุละซิกโนให้แก่ประเทศมอนเตนิโครนั้น การยังไม่สำเร็จ นานไปเตอรกีจะเกิดวุ่นวายขึ้น ลงวันที่ ๒๒ อกโตเบอ

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือมิสเตอรปิกกินแปก ว่าด้วยไปถวายตราเจ้าเยอรมันพร้อมด้วยหม่อมเจ้าปฤษฎางค์

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือมิสเตอรโรดกงสุลสยามที่เมืองฮ่องกง เรื่องเรือสยามชื่อแคนตอนแตกคนรอด ๘ คน

หนังสือพิมพ์เรื่องเรือแคนตอนแตก

หนังสือพระยาอัศฎงค์ทูลเกล้า ฯ ถวาย ได้รับพระราชหัตถเลขา ลงวัน ๖ ฯ ๑๐ ค่ำ ทราบเกล้า ฯ แล้ว เจ้าคุณกรมท่ามาถึงสิงคโปร์ ได้เล่าเรื่องหนังสือสัญญาใหม่ให้ฟัง และเรื่องพระองค์สายไปถึงสิงคโปร์เมื่อยะโฮเกาะหมากและบ๊ลเกรฟไปรับเมีย และดาโต๊ะมันดาราราชาปาหังไปสิงคโปร์ และเรื่องพระยาเสนานุชิตตาย

หนังสือพระสยามธุรานุรักษ์ทูลเกล้า ฯ ถวาย เรื่องเปลี่ยนเปรสิเดนต์ใหม่ และเรื่องพระรูปสมเด็จพระนางเจ้าที่สิ้นพระชนม์

หนังสือพระสยามธุรานุรักษ์ทูลเกล้า ฯ ถวาย บอกข่าวต่างประเทศ

วันที่ ๔๓๙๙ วัน ๖ ฯ ๑๐ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยบ่าย ๑ โมง แจกเบี้ยหวัด

บ่ายหลวงสุวรรณภักดีเฝ้าทรงเรื่องเครื่องถม พระยานานาพระไชยยศเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยกรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญ พระนายไวยเฝ้า

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศ ประกาศนี้มีขึ้นในคราวนี้เป็น

คราวแรก สวดมนต์จบแล้วเสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ อนึ่งวันนี้พระโทรเลข ถวายพระแก้วองค์หนึ่ง

พระยาพิพัฒน์นำหนังสือมิสเตอรชิกเกลส์ทูลเกล้าฯถวาย

หนังสือมิสเตอรชิกเกลส์ถวาย ขอเฝ้าถวายคืนเอกสวาเตอร

หม่อมเจ้าหญิงสว่างวงศ์ฟ้องมรดก

วันที่ ๔๔๐๐ วัน ๗ ฯ ๑๑ ๑๒ ค่ำปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลา ๕ โมงเช้า เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเลี้ยงพระแล้ว พราหมณ์อ่านดุษดีสังเวย แล้วเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ย่ำเที่ยงเศษเสด็จขึ้น

แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แจกเบี้ยหวัดเสด็จขึ้นบ่าย ๒ โมงเศษ ทรงเรื่องฎีกากับกรมหมื่นพิชิต

๒ ทุ่มเสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ สวดมนต์สมโภชเศวตฉัตร ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๐๑ วัน ๑ ฯ ๑๒ ๑๒ ค่ำปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๕ โมงเศษ เสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เลี้ยงพระแล้ว พราหมณ์อ่านดุษดีสังเวย และเวียนเทียน บ่ายโมงเศษเสด็จขึ้น

บ่าย ๔ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ ตามธรรมเนียมเหมือนอย่างทุกปี พระราชทานตราจุลจอมเกล้า ที่ ๑ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ท.จ. พานทอง ที่ ๒ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล ท.จ. พานทอง ที่ ๓ พระองค์เจ้าหัศดินทร ท.จ. ที่ ๔ พระองค์เจ้าเนาวรัตน์ ท.จ. (๒ องค์นี้รับพานทองวังหน้าอยู่แต่เดิม) ที่ ๕ หม่อมเจ้าน้อยสมวงศ์ ในกรมหมื่นอมเรศรัศมี ต.จ. ที่ ๖ หม่อมเจ้าอุทัยแฉ่ ในกรมหมื่นอนันตการฤทธิ ต.จ. ที่ ๗ เจ้าหมื่นเสมอใจราช ในพระองค์เจ้ามงคลเลิศ ต.จ. ที่ ๘ พระยาราชวรานุกูล เวก ท.จ. ที่ ๙ พระยาพิพัฒน์โกษา ทับ ท.จ. ที่ ๑๐ พระยาโชฎึกราชเศรษฐีเขียน ท.จ. ที่ ๑๑ นายเสน่ห์ บุตรเจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง ต.จ. ที่ ๑๒ นายช่วง บุตรจมื่นไชยภูษานุ่ม หลานเจ้าพระยายมราชเฉย ต.จ. ที่ ๑๓ นายใหญ่ บุตรนายสนิทยศฐาน หลานพระยาเสนหามนตรี ต.จ. (ตัวไม่ได้มารับ) แล้วเสด็จพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ทรงนมัสการพระบรมรูป แล้วพระราชทานสตาร์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ แก่พระยานรรัตนราชมานิตย์ บ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

ทุ่มเศษเสด็จพระที่นั่งอนันตสมาคม สวดมนต์สมโภชเศวตฉัตร ยามเศษเสด็จขึ้น

หนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ทูลเกล้าฯ ถวาย เรื่องที่ได้ไปจัดการสักเลขและเรื่องคนสมัครไปสักเป็นเลขวังหน้ามาก

มีพระราชหัตถเลขา ถึงกรม พระ ราชวัง บวร เรื่องเลขสมัครไปเป็นเลขวังหน้าให้จัดการให้เสมอเหมือนแบบอย่าง

หนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ทูลเกล้า ฯ ถวายความเห็นเรื่องบ่อทอง

วันที่ ๔๔๐๒ วัน ๒ ฯ ๑๓ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๕ โมงเศษ เสด็จพระที่นั่งอนันตสมาคม เลี้ยงพระแล้ว พราหมณ์อ่านดุษดีสังเวย และเวียนเทียนเสร็จแล้ว แจกเบี้ยหวัดที่นั้น บ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้น

บ่ายพระยานรรัตน์เฝ้าทรงเรื่องสลาก ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช วันนี้ไม่มีราชการ

วันที่ ๔๔๐๓ วัน ๓ ฯ ๑๔ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเศษ พระยานรรัตน์เฝ้า ทรงเรื่องทหารสมัครเจ้าหมู่ชิงเอาไปสัก พระนายไวยเฝ้าด้วย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ถวายแซงชั้นพระที่นั่งใหม่ และทูลเรื่องความหม่อมราชวงศ์เนตร ฟ้องมรดก รับสั่งให้เซ็นเรื่องราวไป ว่าให้ไปร้องที่วังหน้า ด้วยหม่อมราชวงศ์เนตรก็เป็นคนวังหน้าจำเลยก็เป็นคนวังหน้า ประทับตั๋วคุ้มสักทหารวันนี้ ๔๔๗ ฉะบับ รวมทั้งเก่าใหม่ ๑๕๐๐ ฉะบับ

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ประชวรพระเนตร วันนี้เครื่องประดับพระโกศสมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ก. พ. มาถึงแต่ยังไม่ครบ พระองค์เจ้าเทวัญนำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

วันที่ ๔๔๐๔ วัน ๔ ๗ ๑๕ ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เที่ยงแล้วมีเทศน์มิลินทปัญหา ที่หอธรรมสังเวช พระมหาอิ่ม ๔ ประโยควัดมหาธาตุเป็นพระยามิลินท์ พระอาจารย์เทศ วัดสามพระยา เป็นพระนาคเสน เทศน์ตั้งแต่เวลาย่ำเที่ยง บ่ายโมงเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงฟังธรรมอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเทศน์จบ วันนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นพิชิตแต่งฉันท์ที่จะจารึกลองโมราที่จะทรงพระอัฐิสมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. ค่ำไม่ได้เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระเนตรยังไม่หายประชวร

วันที่ ๔๔๐๕ วัน ๕ ๆ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายวันนี้ หม่อมเจ้าชายในพระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์เฝ้า แล้วพระยานรรัตน์กับพระนายไวยเฝ้า เรื่องพระนายศรีจะไปแจกตั๋วทหาร ค่ำไม่เสด็จออกหอ เพราะประชวรพระเนตร ไม่มีราชการ

วันที่ ๔๔๐๖ วัน ๖ ๒ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเสด็จออก พระยาโชฎึกนำของที่สั่งหลวงนายสิทธิ์ถวาย กรมหมื่นพิชิตเฝ้าทรงเซ็นฎีกา แล้วพระองค์สายเฝ้า ไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ไม่มีราชการ ค่ำพระองค์เทวัญเฝ้า

บัญชีสิ่งของหลวงนายสิทธิ์ไปทำเมืองจีน

พระยาพิพัฒน์ถวายสำเนาหนังสือกงสุลอเมริกันตอบเรื่องซิเกลส์จะเฝ้าคืนเอกสกวาเตอร

วันนี้เป็นวันแขกเริ่มเจ้าเซ็น

วันที่ ๔๔๐๗ วัน ๗ ๓ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกย่ำเที่ยง ท้าวภัณฑสารนุรักษ์เฝ้า แล้วพระยานรรัตน์เฝ้า กรมพิชิตเฝ้ากับพระองค์เจ้าสายเฝ้า ค่ำเสด็จลงพระตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท

วันที่ ๔๔๐๘ วัน ๑ ๔ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า ถวายพุ่มเข้าบิณฑ์ฉัตรพระแก้ว แล้วพระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้าถวายฎีกาใบสั่ง ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๐๙ วัน ๒ ฯ ๕ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง เสด็จออกในออฟฟิศครู่หนึ่ง แล้วบัลเกรฟกับบุตรภรรยาเฝ้า แล้วไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าที่พระตำหนัก และทูลกระหม่อมปราสาทด้วย แล้วพระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า ค่ำเสด็จพระตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท วันนี้เป็นวันทำบุญเฉลิมพระชนม์พรรยาของท่าน สวดมนต์ ๓๑ รูป เจ้านายข้าราชการเข้าไปพร้อมกัน

วันที่ ๔๔๑๐ วัน ๓ ฯ ๖ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเลี้ยงพระที่ตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จออก กรมพิชิตเฝ้า กริ้วพระองค์ทองกองก้อนใหญ่ เรื่องสอนให้พระองค์รพีพัฒน์ทำตูมัชล้อกรมพิชิต รับสั่งให้ไปขอขมา ค่ำเสด็จพระตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท มีสวดมนต์เหมือนเวลาวานนี้

วันที่ ๔๔๑๑ วัน ๔ ฯ ๗ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เลี้ยงพระที่ตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท ในการแซยิดแล้วเวียนเทียน บ่าย ๒ โมงเศษเสด็จลง บ่าย ๓ โมงพระฤกษ์สรง ๆ แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขาพระราชทานพร และพระราชทาน

แหวนงูประดับเพ็ชร์และพลอยนิลวงหนึ่ง กับเงินเท่าพระชนม์พรรษาปีละ ๕ ตำลึง ๖๒ ปีเป็นเงิน ๑๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เป็นสิ้นการเฉลิมพระชนม์พรรษา ทูลกระหม่อมปราสาทเท่านี้

อนึ่งเกิดความเรื่องพระองค์ใหญ่ยิ่งชำระกันอยู่จนเกือบสว่าง ความแจ้งอยู่ในจดหมายถ้อยคำและคำปรึกษานั้นแล้ว

วันที่ ๔๔๑๒ วัน ๕ ๆ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จประทับที่ออฟฟิศ กรมหมื่นพิชิตเฝ้าแล้วเสด็จพระเมรุ พระราชทานเสื้อคนทำงาน เสด็จกลับมาทอดพระเนตรการวัดพระแก้ว แล้วเสด็จโรงพระเบ็ญจาสมเด็จกรมพระเฝ้า ทรงเรื่องพระองค์ยิ่งเยาวลักษณ์ แล้วพระราชทานจดหมายถ้อยคำและคำปรึกษาให้สมเด็จกรมพระทอดพระเนตร ทุ่มเศษเสด็จกลับจากโรงพระเบ็ญจาตรงไปประทับหอธรรมสังเวช มหาอ่ำ วัดมหาธาตุ ๓ ประโยคถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง มหาทัศวัดจักรวรรดิ์ ๔ ประโยคถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เทศน์วิเศษ ยามเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๑๓ วัน ๖ ๆ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายมิสเตอรซิกเกลส์เฝ้า แล้วพระองค์สายเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช เพราะไม่สู้ทรงสบาย

วันที่ ๔๕๑๔ วัน ๗ ๑๐ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า แล้วกรมพิชิตเฝ้า และมิสเตอรปรูเออผู้ว่าการแทนกงสุลเยอรมันเฝ้าถวายหนังสือเคราน์ปรินส์เยอรมัน วันนี้หลวงนายสิทธิ์กลับมาจากเมืองจีนมาเฝ้า

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ประทับตั๋วคุ้มสักทหาร ๔๐๐ ฉะบับ รวมกับของเก่า ๑๙๐๐ ฉะบับ

มิสเตอรปรูเออถวายหนังสือปรินส์เฟรเดอริกวิลเลียมขอบพระเดชพระคุณที่พระราชทานตรา

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือนำและสำเนาคอริสปอนด์-เดนต์ต่าง ๆ เรื่องความนายวัด

วันที่ ๔๕๑๕ วัน ๑ ๑๑ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่ายโมงเศษ กรมพิชิตเฝ้าเรื่องความนายวาด แล้วหลวงนายสิทธิ์เอาของต่าง ๆ เข้ามาถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายความเรื่องผู้ร้ายแทงหม่อมเจ้าเสนหา ทรงเซ็นให้ลูกขุนปรึกษา ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๕๑๖ วัน ๒ ๑๒ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง กรมหมื่นพิชิตเฝ้าเรื่องบ่ลอมตรา พระยานรรัตน์เฝ้าเรื่องจะทำผ้าที่พระตำหนัก บ่าย ๔ โมงเศษ

มิสเตอรบัลเกรฟเฝ้าจนเวลาย่ำค่ำ แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช

อนึ่งวันนี้เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เพลิงไหม้ขึ้นที่บ้านนายอ่วมคลองบางซื่อ ไหม้ไปถึงบ้านกำนันเปี่ยม ประมาณ ๔ หลัง ๕ หลังจึงดับ

วันนี้เป็นวันแขกเลิกเจ้าเซ็น

วันที่ ๔๔๑๗ วัน ๓ ๑๓ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

พระองค์ชุมพลถวายม้าเล็ก ๆ ๔ ม้า สำหรับตั้งต้นไม้เงินทองบูชาพระแก้วองค์น้อย หลวงนายสิทธิ์ถวายผ้ากราบปักและพัดรอง พระยานรรัตน์ พระนายไวยเฝ้า บ่าย ๔ โมงเศษ มองซิเออบลันเซตองกงสุลฝรั่งเศสเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวชด้วยไม่ทรงสบาย พระองค์สายเฝ้าถวายพระโอสถ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้าเยี่ยมประชวร

วันที่ ๔๔๑๘ วัน ๔ ๑๔ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเจ้าพระยาภานุวงศ์เฝ้า กราบถวายบังคมลาไปเมืองราชบุรีช่วยสมเด็จเจ้าพระยา ในการทำแซยิด แล้วกรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ยังไม่หายประชวร

วันที่ ๔๔๑๙ วัน ๕ ฯ๑๕ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช๑๒๔๒

บ่าย ๕ โมง กรมหมื่นภูธเรศ พระองค์เทวัญ พระยานรรัตน์เฝ้ากะของสลาก

วันนี้มีจันทรปราคา จับเวลา ๒ ทุ่มกับ ๒๗ นาฑี โหรไม่มีผู้ใดทายถูก เสด็จออกสรงพระมุรธาภิเศกที่หน้าพระที่นั่งราชฤฦดี แล้วพระราชทานเงินแก่พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ คราวนี้รับสั่งว่าไม่สู้ทรงสบายจะทรงแจกเงินนานไม่ได้ พระราชทานให้สมเด็จกรมพระทรงแจกบ้าง ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่แจกบ้าง ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยแจกบ้าง เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเสศ เวลา ๒ ยาม ๑๔ นาฑี เป็นโมกขบริสุทธิ์

วันที่ ๔๔๒๐ วัน ๖ ฯ๑ ๑ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๔ โมงเศษ กรมหมื่นพิชิตถวายฉันท์ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยขอรับพระราชทานเงินล่วงหน้า ๖๐ ชั่งไปทำอนุสสาวรีย์ที่สวนสราญรมย์ พระองค์สายเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออก พระองค์เทวัญ พระศรีสุนทรเฝ้า

วันที่ ๔๔๒๑ วัน ๗ ฯ๒ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่าย ๕ โมง ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เข้ามาเฝ้า ทรงพระกรุณาโปรดให้ทอดพระเนตรคอริสปอนเดนต์เรื่องบ่อทองที่จะคิดทำต่อไป พระองค์เทวัญเฝ้า ค่ำไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๕๕๒๒ วัน ๑ ๓ ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เวลาบ่าย ๓ โมง ๕๗ มินิต เจ้าจอมมารดาโหมด ประสูติพระเจ้าลูกเธอเป็นพระองค์ชาย

บ่าย ๕ โมงทูลกระหม่อมพระองค์น้อย กรมหมื่นภูธเรศ เฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระองค์เทวัญถวาย ใบสั่งฎีกา พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ถวายบัญชีเครื่องมือช่าง พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ถวายบัญชีเครื่องมือช่างสลัก

อนึ่งเวลาเช้าวันนี้ชักศพพระองค์สังวาล ที่วัดสุวรรณาราม

วันที่ ๕๕๒๓ วัน ๒ ๔ ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้าเรื่องความ นายหวาด(๑) กับพระอรสุมพลาภิบาลเป็นความกันเรื่องสวนตำบลบางแวก มรดกพระยาสีหราชเดโช พระศรีสุนทรโวหารเฝ้า เรื่อง คิดพระนามพระเจ้าลูกเธอที่ประสูติให้ ต้นพระนามว่า "อาภากร" ให้พระศรีสุนทรคิดสร้อยพระนามต่อยังไม่ ตกลง ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ทรงเรื่องการพระ เมรุ พร้อมกับทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ นายพลพันเฝ้า ถวายขันครอบนาก ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระองค์ เทวัญ พระศรีสุนทรเฝ้า

(๑) อาจเป็นคนเดียวกันกับนายวัดหรือนายวาด หน้า ๓๙

วันนี้เผาศพพระองค์สังวาล ไม่ได้เสด็จ

วันที่ ๔๔๒๔ วัน ๓ ๗ ๕ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเลี้ยงขนมเบื้อง พระสงฆ์รับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งอมรินทร ไม่ได้เสด็จออก พระองค์กิตติยากรเสด็จไปทรงประเคน

บ่าย ๔ โมง พระยาโชฎึกเฝ้า ถวายขวดยานัดถุ์มาแต่จีน พระยารัตนโกษาเฝ้า พระราชทานเครื่องประดับพระโกศพระอัฏฐิ สมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และ ส. ม. เจ้าฟ้า ก. พ. ให้พระยารัตนโกษาดู หม่อมเจ้าจรถวายครอบภาพจับอย่างเล็ก กรมหมื่นพิชิต พระศรีสุนทรเฝ้า เรื่องทำฉันท์ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า

๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสงครามเรื่องฆ่ากันตาย เมืองนนท์บอกเรื่องฆ่ากันตาย ๓ ฉะบับ ผู้ร้ายปล้นฉะบับหนึ่ง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองตะกั่วป่า พระยาตะกั่วป่าตาย เมืองกาญจนบุรีบอกเข้ามาว่า พระยากาญจนบุรีตาย พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองอ่างทองขอรับพระราชทานพระปลัดเอี่ยมเป็นที่พระครูพุทธรักขิต เมืองพิจิตรบอกขอพัทธสีมาฉะบับหนึ่งบอกถวายพระราชกุศลในการทอดกฐินบรรดาศักดิ์ที่พระราชทานไปฉะบับหนึ่ง พระนรินทร์ถวายรายงานภาษีฝิ่นภาษีร้อยชักสามจำนวนเดือน ๑๑ พระมหาบุญ ๔ ประโยควัดสุทัศน์

ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระครูมงคลวิลาศถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๒๕ วัน ๔ ๖ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่ายโมงเศษ พระศรีสุนทรเฝ้า คิดพระนามพระเจ้าลูกเธอ ตกลงเป็นพระนามว่า "พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์" จะพระราชทานในวันสมโภชพรุ่งนี้ กรมหมื่นภูธเรศ ถวายแพรลายตราที่สั่งมาทำถลกบาตร ย่าม หมอนผ้าห่อคัมภีร์ และแพรปักเป็นตราทำพัดรองสังเค็ตโท กรมหมื่นพิชิตเฝ้าเรื่องฉันท์วรรณพฤติ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้าเรื่องบ่อทอง ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้าถวายคำลูกขุนปรึกษาโทษแทงเจ้าป่ว (คือหม่อมเจ้าเสนหา) พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช พระมหาบุญ พระครูมงคลวิลาศถวายเทศน์ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๒๖ วัน ๕ ๗ฯ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

มิสเตอรวอนบาสีวิสกงสุลเยอรมันคนใหม่ซึ่งจะเข้ามาเป็นกงสุลในกรุงเทพ ฯ เฝ้าไปรเวตเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ แล้วกรมหมื่นพิชิตอ่านคำปรึกษาลูกขุนเรื่องความหม่อมเจ้าเสนหา

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงตำหนักพระองค์ศรีวิลัย สมโภชพระเจ้าลูกเธอที่ประสูติใหม่ ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ไม่มีราชการ

วันที่ ๔๔๒๗ วัน ๖ ๗ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายหม่อมเจ้าปรีดา หม่อมเจ้าจรเผ้า ถวายตุ๊กตาทอง เป็นรูปไลออนบ้าง รูปเสือโคบ้าง หุ้มทองใบมีครอบแก้วครอบ สำหรับพระราชทานในการพระเมรุ

บ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จพระเมรุ ทรงพระราชยานทอดพระเนตรโดยรอบแล้วประทับพลับพลา สมเด็จกรมพระเผ้า ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายที่รองดอกไม้ และดอกไม้ผ้าเชิงเทียนเป็นของสั่งมาแต่นอก สำหรับตั้งประดับพระเบ็ญจา นายพุ่มรัตนายัติ ถวายธารพระกรกัลบังหา เวลาจวนค่ำเสด็จกลับจากพระเมรุ เสด็จวัดพระแก้วทรงนมัสการที่แท่นศิลาลานหน้าพระอุโบสถ แล้วเสด็จทางหน้าวัด เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอนันตสมาคม

๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระมหาเขียว ๓ ประโยค วัดประยุรวงศ์ กับพระครูปริยัติธรรมคุณาจารย์ ถวายเทศน์วิเศษทั้งสองกัณฑ์ วันนี้นายรอดมหาดเล็กข้าหลวงเดิม ถวายฎีกาเป็นเรื่องดับไฟในวังแต่ครั้งปีมะแม

ตรีศก ๑๒๓๓ และเรื่องตัดผม ด้วยนายรอดคนนี้เป็นคนเสียจริต เสด็จขึ้นยามเศษ

วันที่ ๔๔๒๘ วัน ๗๒๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง พระนายไวยเฝ้าเรื่องทหาร พระยาอาหารถวายหนังสือ พระองค์สายเฝ้าเรื่องสังเค็ต กรมหมื่นภูธเรศถวายตัวอย่างพุ่มเข้าบิณฑ์ยอดพระโกศแล้วรับสั่งให้ทำตราพระนามสมเด็จ ส.ก.ร. สมเด็จ ก.พ. ติดกรอบกระจกกรอบนอกเป็นไม้เลื่อยปรุ โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาประภากรวงศ์ทำนั้น ให้กรมหมื่นภูธเรศ และพระยานรรัตน์ทำตราติดที่กรอบไม้นั้น สำหรับใส่ผ้ายกฉันท์วรรณพฤติ พระองค์เจ้าจิตรเจริญถวายแผนที่และบัญชีแอศติเมตทำบ้านพระราชทานเงิน ๔๐ ชั่ง ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายกำยานมาแต่นอก โรยบนถ่านกลิ่นหอม ใช้ถ่านมาแต่นอกสำหรับจะอบที่พระเมรุ กรมหมื่นพิชิตอ่านฎีกานายรอดถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ทูลลาไปเที่ยว พระยาภาสเฝ้า พระศรีสุนทรถวายฉันท์วรรณพฤติ

๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาศรีอ่านบอกเมืองพนมศก ว่าพระยาพนมพินิตได้รับพระราชทานทราบท้องตราพระราชสีห์โปรดให้ชำระผู้ร้ายแขวงเมืองจงกันได้

ชำระได้ตัวบ้าง พระยาคทาธรเมืองบัตบองบอกมา ๒ ฉะบับ ฉะบับหนึ่งความเหมือนบอกเมืองพนมศก ฉะบับหนึ่งว่าได้ทำบุญในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา ขอถวายพระราชกุศล พระนรินทร์อ่านบอกพระอมรวิสัยแม่กองและข้าหลวงสักเลขเมืองราชบุรีว่าได้สักเลขเท่านั้น ๆ พระยาราชบุรีบอกน้ำฝนต้นเข้า ๒ ฉะบับ พระมหาบุญ พระครูมงคลวิลาศ ถวายเทศน์ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๒๙ วัน ๑ ๆ ๑๐ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายทรงเซ็นเรื่องราวเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องจีนทัศ พระยามหาเทพเฝ้า ถวายคำปรึกษาเรื่องจีนสงฆ่าเมียตาย และคำให้การอ้ายผู้ร้ายลักเรือ ๒ ฉะบับ พระยานรรัตน์ถวายพระโอสถแก้เมื่อยขนานหนึ่ง พระวุฒิการเข้ามากะบัญชีสิ่งของทำบุญในการพระเมรุ แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช มหาบุญถวายเทศน์ เสด็จขึ้นยามหนึ่ง พระครูมงคลวิลาศเทศน์ต่อไป

วันที่ ๔๔๓๐ วัน ๒ ๆ ๑๑ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงพระอมรเฝ้า ถวายบัญชีสักเลข กับนายชิตหุ้มแพร กรมหมื่นภูธเรศ พระรจนารังสรรถวายลอง

โมรา ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายที่ใส่ดอกไม้สำหรับตั้งพระเบ็ญจา พระวุฒิการบดีเข้ามากะบัญชีสิ่งของทำบุญในการพระเมรุพร้อมด้วยพระยาภาส เจ้าพระยาสุรวงศ์เข้ามาเฝ้า ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่เฝ้า

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช พระราชทานสัญญาบัตร์ตั้งขุนนาง ๙ คน ๑ พระสุภาลังการ เป็นพระยาสุภาลังการ ๒ ขุนพินิจอนันต์ เป็นหลวงพินิจอนันต์ ๓ ขุนผลาญไพรี่รณปลัดกรม เป็นหลวงศรีรณรงค์เจ้ากรมไพร่หลวงกองกลางขวา ๔ ขุนชำนาญตรวจพล สมุหบัญชี เป็นขุนผลาญไพรี่รณ ปลัดกรมไพร่หลวงกองกลางขวา ๕ หมื่นรามนที่ เป็นหลวงวิสูตรสมบัติ เจ้ากรมคลังวังไชย ๖ หมื่นคุณแพทยพิทยากรรณ์ เป็นขุนสิทธิพรหมา ๗ หมื่นสิทธิแพทยา เป็นขุนไชยแพทย์ เจ้ากรมหมอฝรั่ง ๘ หมื่นประสาทแพทยา เป็นขุนราชแพทย์ ๙ หมื่นประดิษฐโอสถ เป็นขุนราชวโรสถ จางวางกรมหมอเครื่องต้น มหาบุญ กับพระครูมงคลวิลาศ ถวายเทศน์ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๓๑ วัน ๓ ฯ ๑๒ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เสด็จออกหอธรรมสังเวช เมื่อเวลาเสด็จขึ้น รับสั่งให้หาพระยานรรัตน์ พระนายไวย เข้าไปเฝ้า รับสั่งถามไล่เลียงเรื่องที่วิวาทกัน

วันที่ ๔๔๓๒ วัน ๔ ๗ ๑๓ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

ทรงร่างข้อบังคับสำหรับผู้บังคับการทหารหน้า กรมหมื่นพิชิต พระองค์สายเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า พระยาวิเศษสงคราม และฝรั่งพระหลวงในกรมฝรั่งแม่นปืน ทูลเกล้า ฯ ถวายของในการคริสมัส เสด็จประทับที่พระบัญชรในออฟฟิศ พระยาวิเศษสงครามและฝรั่งเข้ารีดทั้งปวงเฝ้าที่ชาลา

๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช มหาฑิต ๔ ประโยค วัดสามพระยา ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระครูกุสุมคุณธาดา วัดตรีทศเทพ ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๓๓ วัน ๕ ๗ ๑๔ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเสด็จวัดพระแก้ว แล้วเสด็จโรงพระ ทอดพระเนตรจัดเครื่องตั้งพระเบ็ญจา แล้วเสด็จทอดพระเนตรการพระเมรุ เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จกลับ

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช มหาสายสุทธิสีโล วัดบวรนิเวศ ถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระวินัยรักขิตถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง (เทศน์วิเศษ) เสด็จขึ้นยามเศษ

วันที่ ๔๔๓๔ วัน ๖ ๗ ๑๕ ๑ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเสด็จออก หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์ต่าง ๆ กรมหมื่นพิชิตเฝ้าอ่านฎีกาถวาย ทูลกระหม่อม

พระองค์น้อยเผ้า ถวายเงินเดือนบัญชีพระนั่งที่สั่งตั๋วยืมที่ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ พระองค์เทวัญเผ้า พระยานรรัตน์เผ้ากับพระนายไวย พระราชทานคำตัดสินเรื่องวิวาท และข้อบังคับสำหรับผู้บังคับการทหารหน้า ให้พระยานรรัตน์และพระนายไวยดู

๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช ตั้งตำแหน่งขุนนาง ๖ คน มหาฑิตและพระครูวัดตรีถวายเทศน์ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๓๕ วัน ๗ ๆ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๒ โมง ๕๕ มินิต พระนางเธอพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี ประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเป็นพระราชกุมาร เวลาเที่ยงเจ้านายเข้าไปที่พระตำหนัก เสด็จออกครู่หนึ่ง เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จออกพระที่นั่ง ไม่มีราชการอันใด

ทุ่มหนึ่งเสด็จหอธรรมสังเวช พระมหาฑิตพระครูกุสุมคุณธาดาถวายเทศน์ เสด็จขึ้น ๒ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๓๖ วัน ๑ ๆ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

พระศรีสุนทรเผ้าเรื่องคิดพระนาม กรมหมื่นพิชิตอ่านฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเผ้า

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ไม่มีราชการ

วันที่ ๔๔๓๗ วัน ๒๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

พระศรีสุนทรเฝ้าคิดพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ยังไม่ตกลง ท่านผู้หญิงสุ่นภรรยาพระยาโชฎึกเฝ้า กรมหมื่นพิชิตอ่านความ

บ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม แฮร์กาลฟอนบาสวิตส์ กงสุลเยอรมันคนใหม่เข้าเฝ้า เจ้านายขุนนางแต่งเยียระบับ

บ่าย ๕ โมงเสด็จกลับจากแขกเมืองแล้ว เสด็จลงพระตำหนัก สมโภชสามวัน สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้านายขุนนางเข้าไปมาก ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระศรีสุนทรเฝ้า

วันที่ ๔๔๓๘ วัน ๓๑๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

พระศรีสุนทรเฝ้า กรมหมื่นพิชิตอ่านความทูลเกล้า ฯ ถวาย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า พระยาภาสเฝ้า พระยามหามนตรี ถวายสารบบความกรมนครบาล จำนวนเดือนอ้าย

๒ ทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระนรินทร์อ่านบอกเมืองนครเขื่อนขันธ์ เรื่องชำระผู้ร้าย พระสุรินทรามาตย์ ซึ่งออกไปชำระกลับเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

หม่อมเจ้าพระประสิทธิ์เผ้าทูลลาสึก รับสั่งให้ถวายเทศน์ พระราชทานเงิน ๑๐ ตำลึง มหาฑิตถวายเทศน์ เสด็จขึ้น ยามเศษ พระครูวัดตรีเทศน์ต่อไป

วันที่ ๔๔๓๙ วัน ๔ฯ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้พระองค์เจ้าสิงหนาทสิ้นพระชนม์ เวลาเช้า

หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์

บ่าย ๔ โมงเสด็จวังพระองค์เจ้าสิงหนาท สรงน้ำพระศพ พระราชทานลุ้งผ้าขาวทรงพระศพ สดับปกรณ์แล้ว เสด็จกลับ แวะทอดพระเนตรการที่พระเมรุ ย่ำค่ำเสด็จขึ้น

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระศรีสุนทรเผ้า

วันที่ ๔๔๔๐ วัน ๕ฯ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เลี้ยงพระ ที่พระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ๑๕ รูป ในการพระราชพิธีตรียัมปวาย เช้าสามโมงเศษ แห่พระยานานามานั่งโล้ชิงช้าที่หน้าเทวสถาน

บ่ายพระนายไวยเผ้า กรมหมื่นพิชิตอ่านความฎีกาทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเผ้า พระศรีสุนทรเผ้า พระองค์เทวัญเผ้า

๒ ทุ่มเศษ เสด็จหอธรรมสังเวช ตั้งขุนพรหมสมบัติ บุตรพระมงคลรัตน์ เป็นขุนมหาวิสูตรปลัดนั่งศาลกรมสรรพากรใน นายยมมหาดเล็ก บุตรพระอินทรมนตรี เป็นขุนศรีสาครปลัดนั่งศาลกรมสรรพากรนอก จีนเข้ารีตเป็นหมื่นคนหนึ่ง พระมหาทิตและพระครูวัดตรี ถวายเทศน์ยกทั้งสองกัณฑ์ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

ค่ำสวดมนต์ ๕ รูป ที่วัดพระแก้ว ในการพระราชพิธีตรียัมปวาย

วันที่ ๔๔๔๑ วัน ๖ ๆ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกที่พระที่นั่งบ่าย ๒ โมง ไม่มีราชการ

บ่าย ๓ โมง เสด็จออกประทับหน้าโรงทอง อารบาสเตอร์เฝ้า แล้วเสด็จทอดพระเนตรการในโรงทอง แล้วเสด็จวัดพระแก้ว พระองค์เจ้าศรีสิทธิถวายตัวอย่างซุ้มสังเค็ตยอด ทอดพระเนตรแล้ว เสด็จโรงพระเบ็ญจา ทอดพระเนตรตั้งเครื่องตั้ง แล้วเสด็จพระเมรุ เจ้าพระยาภานุวงศ์มาเฝ้า แล้วเสด็จมาที่โรงละครท้องสนาม ทอดพระเนตรการต่าง ๆ ที่ทำ เสด็จกลับย่ำค่ำเศษ

ยามเศษเสด็จหอธรรมสังเวช มหาแก้ว ๔ ประโยควัดรังษี พระครูสังฆวินิต วัดราชบุรณ ถวายเทศน์ เทศน์วิเศษ ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

สวดมนต์พระราชพิธีตรียัมปวายที่วัดพระแก้ว ๕ รูป

วันที่ ๔๔๔๒ วัน ๗ฯ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง พระยาพิทักษ์ภูบาลเฝ้าเรื่องค้นกระถางต้นไม้ลายคราม หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์ กรมหมื่นภูธเรศถวายดอกไม้ไหวประดับพระโกศพระบรมอัฏฐิ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ทอดพระเนตรแห่พระยานานาพิธภาษีไปนั่งชิงช้า ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถวายสมุดอาลเบตเมมโมเรียน ซึ่งจะเป็นตัวอย่าง ทำน้ำพุที่พระเมรุ เสด็จขึ้นจากพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ประทับพระที่นั่งบรมพิมานประดับดอกไม้ไหวพระโกศพระบรมอัฏฐิ ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๔๓ วัน ๑ฯ๑๐๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษ พระศรีสุนทรเฝ้าเรื่องพระนามทูลกระหม่อมชายที่ประสูติใหม่ กรมหมื่นภูธเรศเอาลองโมรามาถวายทอดพระเนตร โปรดให้จารึกอักษรทั้ง๔ด้าน พระยาเทพประชุนกลับมาแต่เชียงใหม่เข้ามาเฝ้า ตรัสอยู่นานแล้วกรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญ พระศรีสุนทรเฝ้าเรื่องพระนาม ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช ไม่มีราชการ

วันที่ ๔๔๔๔ วัน ๒ ๑๑ ๆ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง เสด็จออกทรงบัญชีเบี้ยหวัด แล้วพระองค์เจ้าดิศวรกุมารนำกัปตันลอฟตัสเฝ้า แล้วกรมหมื่นพิชิตอ่านฎีกา กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า พระยานรรัตน์เฝ้า พระนายไวยเฝ้า เรื่องที่สวนสระประทุม นายเสนอถวายรายงานนักโทษ และถวายตะกร้าถ่านพัดสาน ซึ่งจะใช้เป็นของสังเค็ด

วันที่ ๔๔๔๕ วัน ๓ ๑๒ ๆ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่าย ๔ โมงเศษ พระยานรรัตน์ พระยานานาเฝ้า กรมหมื่นพิชิตเฝ้า แล้วกรมหมื่นภูธเรศเฝ้า กรมหมื่นนเรศร์เฝ้า เรื่องแกรซีค้างเงิน พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาภาสเฝ้า

วันที่ ๔๔๔๖ วัน ๔ ๑๓ ๆ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า แล้วกรมหมื่นพิชิตเฝ้า พระองค์ชุมพลถวายฐานรองต้นไม้เงินทองและม้ารอง ตั้งบูชาพระจุลบุษยรัตน์ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้ากะลูกมะนาวกัลปพฤกษ์ที่จะพระราชทานคน ถวายผ้าขาวช่วยในการพระศพครั้งนี้ พระไชยยศเอาบัญชีคนถวาย

ผ้าขาวช่วยในการพระศพแต่ครั้งก่อนๆ มาทูลเกล้าฯ ถวาย พระยาราชสงครามถวายแผนที่พระเมรุ ทรงกะห้องที่พระที่นั่งทรงธรรม เจ้าพระประสิทธิ์เข้ามาถวายพระราชกุศล

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาภาสเฝ้า

วันที่ ๔๔๔๗ วัน ๕ ๑๔ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง พระนายสรรเพ็ธเฝ้า จะขอรับพระราชทานใช้ตราของพระองค์เจ้าสิงหนาทต่อไป ด้วยตราดวงนี้ ได้ใช้เบิกเงินทองมาแต่ก่อน อนึ่งหนังโรงใหญ่ของพระองค์สิงหนาท จะขอรับพระราชทานเล่นในการพระเมรุ พระยานรรัตน์เฝ้าเรื่องสลากและเรื่องทหารปากน้ำ กรมหมื่นพิชิตเฝ้า และกรมหมื่นภูธเรศเฝ้า ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า ค่ำเจ้าพระประสิทธิ์เข้าไปถวายเทศน์จุลพนพระราชทานรางวัลผ้าม่วง ๒ ผืน และของกินอีกสองสามสิ่ง

ค่ำไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระยาภาสเฝ้า พระศรีสุนทรถวายคำฉันท์ที่จะจารึกพระลองโมรา และพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

วันที่ ๔๔๔๘ วัน ๖ ๑๕ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๔ โมง หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์ เจ้าพระยาพลเทพเฝ้า ถวายของช่วยในการพระเมรุ หมอ

เกาเวน พระองค์สายเผ้า รับสั่งว่าให้มาเฝ้าในวันพรุ่งนี้อีก เสด็จออกบ่าย ๕ โมง ขุนเหมมณฑิรานุรักษ์เฝ้า เรี่ยรายมังัว ที่บางปอินกลางเดือน ๓ แล้วเสด็จโรงพระเบ็ญจา แล้ว เสด็จพระเมรุ ประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระบนพระที่นั่ง ทรงธรรม แล้วพระวิสูตรสาครดิษฐ์มาเฝ้าที่พระเมรุ เสด็จ กลับย่ำค่ำเศษ

ยามเศษเสด็จหอธรรมสังเวช พระวินัยธรรมเกษ มหา สายถวายเทศน์ เทศน์วิเศษจบแล้วทรงปิดทองพระพุทธรูป ฉลองพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และ สมเด็จเจ้าฟ้ากรณาภรณ์ เสด็จขึ้น ๕ ทุ่ม

วันที่ ๔๔๔๙ วัน ๗ ฯ๑ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๔ โมงเศษ พระองค์สายหมอเกาเวนเฝ้า แล้ว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แจกเบี้ยหวัดมหาดเล็ก แล้วเสด็จพระเมรุ เสด็จกลับทุ่มเศษ ค่ำไม่เสด็จออกหอ ธรรมสังเวช

วันนี้เปนวันพระราชพิธีตรียัมปวาย แห่พระนเรศวร

วันที่ ๔๔๕๐ วัน ๑ ฯ๒ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง พวกพราหมณ์พิธีเข้ามาเฝ้า ถวายของ ต่าง ๆ พระมหาราชครูพิธีถวายน้ำสังข์ พระครูอัษฎาจารย์

ยกพานแว่นฟ้ามีเข้าตอกเต็มเสกเป็นภาษาพราหมณ์ (ดูเหมือนภาษาสังสกฤต) เป็นคำถวายพระพร แล้วหลวงราชมุนี หลวงศิวาจารย์ เสกอย่างเดียวกัน พระราชทานเงินทั่วทุกคน พระยานรรัตน์ถวายราวผ้าเช็ดหน้า พระนายเสมอใจถวายแผนที่วางโคมพระเมรุ กัปตันลอฟตัส พระยาอนุชิตชาญไชย พระยารัตนโกษาเฝ้าเรื่องสวนริมสระประทุมวัน หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์ หม่อมเจ้าปรีดาถวายต้นไม้กระถางแก้ว กรมหมื่นพิชิตเฝ้าเรื่องงะบันดอ พระศรีสุนทรถวายวิสุงคามสีมาทรงเซ็น และถวายชื่อขุนนางซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งขึ้น รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า และถวายคำแปลคาถาพระราชทานพระนามเจ้านาย (คาถานี้เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอทุกๆ พระองค์ โปรดให้คัดไว้แล้วให้พระศรีสุนทรแปลเป็นคำไทย) พระองค์ทองแถมถวายกล้องไม้ราชวัง และตลับยาแดงหลังโมรา โปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลชั่งสิบตำลึง กรมหมื่นภูธเรศถวายแพรย่าม แพรถลกบาตร แพรพัดรอง

ยามหนึ่งเสด็จหอธรรมสังเวช พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกเมืองนครเขื่อนขันธ์ ผู้ร้ายปล้น ตั้งขุนนาง ๓ คน เจ้ากรมเกณฑ์บุญ ๑ ชาวที่ ๒ คน มหาคำ ๔ ประโยควัด

มหาธาตุ มหาอิ่ม ๓ ประโยควัดบุณศิริถวายเทศน์ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ พระนายไวยเฝ้า

วันที่ ๔๔๕๑ วัน ๒ฯ๓๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

หม่อมเจ้าชายในกรมหมื่นนเรศร์มาเฝ้า พระราชทานชื่อว่า หม่อมเจ้าเสรฐศิริ พระนายไวยถวายแผนที่ ๆ จะตั้งทหารโปลิศอยู่ประจำรักษารอบพระนคร กรมหมื่นพิชิตถวายโคลงโสฬสไตรยางค์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปแต่งแก้ใหม่ให้ถูกกับความในภาษาอังกฤษ

พระราชทานใบอนุญาตให้มิสเตอรอาลเบิตยุเกอ เป็นกงสุลอิตาลีในกรุงเทพ ฯ พระราชทานตราทิพยาภรณ์แก่กอลอเนลนอกซ์

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงสมโภชพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ สมโภชเดือน

ค่ำไม่เสด็จหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๕๒ วัน ๓ฯ๔๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

พระองค์สายเฝ้า ท้าวแพถวายหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ พระนายศรีกลับมาจากราชบุรีเข้ามาเฝ้า พระยาเจริญเฝ้าถวายประกาศเรื่องคนไทยที่จะซื้อของสั่งของฝรั่ง ให้มี

ลายมือเป็นสลักสำคัญ พระยาโชฎึกทูลเรื่องเลี้ยงตรุษจีนสั่งเลิก

บ่าย ๕ โมงเศษเสด็จลงตำหนักแพ สวดมนต์จบแล้วย่ำค่ำเสด็จกลับ

วันที่ ๔๔๕๓ วัน ๔ ๆ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ ๕

บ่าย ๓ โมง มิสเตอรบีลเกรฟเฝ้าอยู่จนบ่าย ๕ โมง หม่อมเจ้าจรเฝ้าถวายครอบรูปสัตว์ สมเด็จกรมพระส่งรายเดือน รับเงินจ่ายเงินหอรัษฎาจำนวนเดือนอ้าย เสด็จลงตำหนักแพ มีการฟังสวดมนต์โกนจุกหม่อมราชวงศ์เปี๋ยในหม่อมเจ้าจร ๑ หม่อมราชวงศ์ชม ๑ หม่อมราชวงศ์ข้อ ๑ ในพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ หม่อมราชวงศ์ส่อสี ในหม่อมเจ้าบงกช ๑ รวม ๔ คน สวดมนต์ในพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยจบแล้ว ขุนนางเฝ้า เสด็จกลับย่ำค่ำ พระนายศรีเฝ้าเรื่องออกไปแจกตั๋วทหารที่ราชบุรี พระศรีสุนทรถวายฉันท์วรรณพฤติและคำแปลชื่อเจ้านาย พระยาภาสกรวงศ์ถวายหนังสือ ขอรับพระราชทานเงินยืมทำบ้าน โปรดพระราชทานเงินพระคลังข้างที่ ๓๐๐ ชั่ง ให้ยืมแล้วให้ส่งปีละ ๓๐ ชั่ง ไป ๕ ปี ๒๐ ชั่งปี ๑ รวม ๖ ปี แล้วไม่ต้องส่งต่อไป พระราชทานพระราชหัตถเลขาเป็นสำคัญฉบับหนึ่งแจ้งอยู่ในสำเนา

พระราชหัตถเลขา ป. ที่ ๒๒/๔๒ หน้า ๒๗๖ นั้นแล้ว แล้วเขียนลงท้ายใบยืมของพระยาภาสกรวงศ์ ความต้องกันกับพระราชหัตถเลขา ทรงเซ็นพระนาม มอบให้ท้าวภัณฑสารไว้

วันที่ ๔๔๕๔ วัน ๕ ๆ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเสด็จลงเรือเวสาตรี สมเด็จพระนางเจ้าตามเสด็จพระราชดำเนินไปด้วย แล่นลงไปตามลำน้ำถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์ ใต้ลัดบนลงไป แล้วกลับเรือพระที่นั่งกลับขึ้นมาถึงท่าราชวรดิษฐ จวนย่ำค่ำ เสด็จขึ้นทรงจุดเทียนพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว เสด็จขึ้นจวนทุ่ม

วันที่ ๔๔๕๕ วัน ๖ ๆ ๗ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๒ โมงครึ่ง เสด็จตำหนักแพ ทรงรดน้ำสังข์หม่อมราชวงศ์ทั้ง ๔ คน สมเด็จกรมพระ กรมขุนภูวไนยตัดจุกแล้วเสด็จรดน้ำเสร็จแล้ว ทรงประเคนสำรับเลี้ยงพระแล้วโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ตราคอมมานเดอเซ็นต์ไมเคอลแอนต์เซ็นต์ยอช และตราคอมมานเดอ ลิอองออฟออเนอ รวม ๒ ดวง แก่เจ้าพระยาภานุวงศ์ พระราชทานตราคอมเปเนียนเซ็นต์ไมเคอลแอนต์เซ็นต์ยอช และตราคอมเปเนียนลิอองออฟออเนอ ๒ ดวง แก่พระยารัตน

โกษา พระราชทานตราคอมเปเนียน ลิอองออฟออเนอดวงหนึ่ง แก่พระศรีธรรมสาสน์ ตรานี้เมื่อเจ้าพระยาภานุวงศ์และพวกทูตทั้งปวงออกไปราชการเมืองอังกฤษ และเมืองฝรั่งเศสได้มา เมื่อกลับเข้ามาเฝ้า จึงทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้แต่ง วันนี้เป็นวันดีจึงพระราชทาน รับสั่งกับสมเด็จกรมพระ เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภานุวงศ์ให้รวมทำบัญชีคน ซึ่งต้องเกณฑ์ในการพระเมรุ จะยกเงินค่าราชการในปีนี้ เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จลงเรือพระที่นั่งเวสาตรี สมเด็จพระนางเจ้าตามเสด็จด้วย แล่นลงไปตามลำน้ำถึงเมืองสมุทรปราการ บ่าย ๒ โมงกับ ๑๕ มินิต แล่นเรือพระที่นั่งพ้นพระสมุทรเจดีย์ไปหน่อยหนึ่งกลับขึ้นมา พระยาสมุทบุรานุรักษ์ ลงเรือไฟเล็กมากับพระยาพิพัฒนโกษา มาจอดที่เรือพระที่นั่งถวายเครื่องเกาเหลา แล้วเสด็จจากเมืองสมุทรขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ประทับตำหนักแพ บ่าย ๕ โมงกับ ๒๐ มินิต ทำขวัญหม่อมราชวงศ์ ๔ คน ที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วเสด็จมาประทับหอธรรมสังเวช ทอดพระเนตรพระโกศทองใหญ่ ทรงพระศพสมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. ซึ่งเจ้าพนักงานเปลี่ยนแต่เวลากลางวัน แล้วทรงผ้าพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทั้ง ๒ องค์ แล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๕๖ วัน ๗ ๆ ๘ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

กลางวัน กรมหมื่นภูธเรศถวายแหวนเพ็ชร์ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ทำ ๓ หีบ พระองค์เจ้าดิศวรกุมารถวายกระบะหมากเครื่องในพร้อมเป็นลายเลื่อยปรุ หม่อมเจ้าจรถวายครอบรูปสัตว์ หลวงนายฤทธิ์ถวายบัญชีของถวายต่าง ๆ กรมหมื่นนเรศร์ถวายฉลองพระองค์ต่าง ๆ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้สั่งแบตแมนให้ตัดครั้งจะเสด็จยุโรป พระองค์เทวัญเฝ้าทูลเรื่องศิลาที่จะกลึงกล่องบรรจุพระอัฏฐิหาไม่ได้ โปรดเกล้า ฯ ให้เอาแท่นสิงห์โตที่ทิ้งอยู่ที่ทรงบาตรไปใช้ พระศรีสุนทรถวายสัญญาบัตรพระทรงเซ็น แล้วรับสั่งให้ทำฉันท์จารึกลองโมราเล็ก

บ่าย ๕ โมง เสด็จโรงพระเบ็ญจาครู่หนึ่งแล้วเสด็จพระเมรุ กลับย่ำค่ำ

๒ ทุ่มเศษ เสด็จหอธรรมสังเวชมีการสวดมนต์ฉลองพระพุทธรูป ฉลองพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ก. พ. ของหลวง ๒๐ ของเจ้าภาพ ๑๐ รวม ๓๐ สวดมนต์จบแล้วสดับปกรณ์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง พระโพธิวงศ์ถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ ๕ ทุ่มเสด็จทรงจุดดอกไม้ที่นาง

ร้องไห้ ร้อง ๓ เวลา คือย่ำเที่ยง ย่ำค่ำ ยามหนึ่ง ร้องตั้งแต่วันนี้เสมอไป กว่าจะพระราชทานเพลิง

วันที่ ๔๔๕๗ วัน ๑ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
                    ๙

เวลาเช้า ๒ โมงเสด็จทรงรถพระที่นั่ง สมเด็จพระนางเจ้าตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย ทอดพระเนตรพระเมรุแล้ว เสด็จลงถนนบำรุงเมืองออกประตูวัดสระเกษ ตรงไปประทับวังใหม่ซึ่งจะพระราชทานพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ แล้วเสด็จสระประทุมวัน ลงถนนหัวลำโพง แล้วเสด็จกลับมาประทับที่เรือนเจ้าคุณตำหนักเดิม พระยาโชฎึกตั้งเครื่องและเลี้ยงเจ้านายข้าราชการที่ตามเสด็จ เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช เลี้ยงพระเสร็จแล้วพระราชทานตาลปัตรยศผ้าไตรย่ามบริกขารเล็กน้อย พระราชทานสัญญาบัตรตั้งพระสงฆ์ ๑๐ รูป คือ (๑) พระครูปิฎกธร วัดทรงธรรมเป็นพระครูวิสุทธิวงศ์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายรามัญเมืองนครเขื่อนขันธ์ มีนิตยภัตรเดือนละ ๘ บาท (๒) เจ้าอธิการรอด เปรียญนอกราชการ วัดกลางนาเขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ เป็นพระครูปิฎกธร เจ้าคณะรองฝ่ายรามัญเมืองนครเขื่อนขันธ์ มีนิตยภัตรเดือนละ ๖ บาท (๓) พระมหาพ่วง

เปรียญ ๓ ประโยควัดศาลาเขื่อนแขวงเมืองเพ็ชรบุรี เป็นพระครูญาณวิมล เจ้าคณะรองเมืองเพ็ชรบุรี (๔) พระวินัยธรแฝน วัดยางแขวงเมืองเพ็ชรบุรี เป็นพระครูญาณเพ็ชรรัตน์ เจ้าคณะรองเมืองเพ็ชรบุรี (๕) พระปลัดพ่วงวัดแก่นเหล็ก แขวงเมืองเพ็ชรบุรี เป็นพระครูญาณวิสุทธิวงศ์ เจ้าคณะรองเมืองเพ็ชรบุรี (๖) พระปลัดเอี่ยมวัดท้ายย่านแขวงเมืองอ่างทอง เป็นพระครูพุทธรักขิต เจ้าคณะใหญ่เมืองอ่างทอง (๗) พระสมุห์สวนวัดช่องลมแขวงเมืองนครสวรรค์ เป็นพระครูธรรมราชมุนี เจ้าคณะใหญ่เมืองนครสวรรค์ (๘) เจ้าอธิการช้างวัดไชยชุมพลชะนะสงคราม (ต้นฉะบับมีเท่านี้ หาหลักฐานทางอื่นก็ไม่พบ)

วันที่ ๔๔๕๘ วัน ๒ ฯ ๑๐ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง พระยาโชฎึกนำจีนแพถวายของตรุษจีน กรมหมื่นพิชิตถวายร่างตอบกงสุลอังกฤษ เรื่องความงะบันดอ พระยาเจริญกับจมื่นราชามาตย์ถวายของในการพระเมรุ นายพลพันถวายหนังสือเจ้าพระยาพลเทพ หมอเกาแวนเฝ้าเรื่องไปดูอาการพระยาราชโยธา พระองค์สายเฝ้า กรมหมื่นนเรศร์ถวายพวงระย้าห้อยฉัตรเป็นตัวอย่าง หม่อมเจ้าประวิชเฝ้าเรื่องทำเรือนแก้วตั้งพระอัฏฐิ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้ากะของแจกในการพระเมรุ

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช พระศรีเสนาอ่านบอก ข้าหลวงสักเลข มหาคำ ๔ ประโยค วัดมหาธาตุ ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่ม ๓ ประโยค วัดบุรณศิริ ถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ ตั้งข้าราชการ ๑๒ คน (๑) หม่อมราชวงศ์ทัดเป็นหลวงบรมนารินทรามาตย์ รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า ถือศักดินา ๘๐๐ (๒) นายเย็นเป็นหลวงบรมนารถนิตยภักดี รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า ถือศักดินา ๘๐๐ (๓) นายแย้มเป็นขุนรัตนเทวีภัตติการ รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า ถือศักดินา ๖๐๐ (๔) หม่อมหลวงจำเริญเป็นขุนบริบาลบรมรักษ์ สมุห์บัญชีขอเฝ้า รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า ถือศักดินา ๖๐๐ (๕) นายร้ายเป็นหมื่นวรนาฎพลารักษ์ สมุห์บัญชีขอเฝ้า รับราชการในสมเด็จพระนางเจ้า ถือศักดินา ๔๐๐ (๖) นายภัศดามหาดเล็กเวรเดชบุตรพระยาธรรมจรันยานุกูลมนตรี เป็นนายรองบำรุงราชบทมาลย์มหาดเล็กเวรเดช ถือศักดินา ๓๐๐ (๗) นายพร้อมมหาดเล็กเวรเดช บุตรพระราชวรินทร์ เป็นนายรองขรรค์มหาดเล็กเวรเดช ถือศักดินา ๓๐๐ (๘) นายเฉื่อยมหาดเล็กเวรสิทธิ์ บุตรพระยาสัมภาราการ เป็นนายรองชิตมหาดเล็กเวรสิทธิ์ ถือศักดินา ๓๐๐ (๙) นาย

ว่างมหาดเล็กเวรสิทธิ์ บุตรขุนอินทรรักษา เป็นนายรองพินิตราชการ มหาดเล็กเวรสิทธิ์ ถือศักดินา ๓๐๐ (๑๐) นายเพิ่มมหาดเล็กเวรศักดิ์ บุตรพระพิเรนทรเทพ เป็นนายรองไชยขรรค์ มหาดเล็กเวรศักดิ์ ถือศักดินา ๓๐๐ (๑๑) นายสมบุญมหาดเล็กเวรศักดิ์ บุตรขุนอมรภักดี เป็นนายรองเล่ห์อาวุธมหาดเล็กเวรฤทธิ์ ถือศักดินา ๓๐๐ (๑๒) ขุนรามสรชิตปลัดกรม เป็นหลวงสนิทอาวุธ เจ้ากรมแสงปืนต้นซ้าย ถือศักดินา ๔๐๐ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ กรมหมื่นพิชิต พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า เรื่องงะบันดอ

วันที่ ๔๔๕๙ วัน ๓ ๆ๑๑ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า ถวายเครื่องล้างหน้าลงยา พระนายไวยกับกรมหมื่นพิชิตเฝ้า ไปเรรากงสุลโปรตุเกตเฝ้า พวกญวนถวายของตรุษจีน ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า กะของแจกในการพระเมรุ

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จหอธรรมสังเวช มหาคำถวายเทศน์จบแล้วเสด็จขึ้น มหาอิ่มเทศน์ต่อไป พระยาภาสเฝ้าพระองค์เทวัญถวายบัญชีเบี้ยหวัดเจ้านาย และบัญชีแผนกอากรยาสูบ

วันที่ ๔๔๖๐ วัน ๔ ๆ ๑๒ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง พวกญวนถวายของตรุษจีน เจ้าพระยาภานุวงศ์เฝ้าพร้อมกับพระยาเทพประชุม เรื่องความงะบันดอ นายพลพันถวายหนังสือ เจ้าพระยาพลเทพทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า เอาของต่าง ๆ เข้ามาถวายที่จะใช้แจกในการพระเมรุ ไม่โปรดไม่ได้เอาไว้

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จหอธรรมสังเวช มหาคำถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๖๑ วัน ๕ ๆ ๑๓ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง พวกจีนถวายของตรุษจีนหลายคน วันนี้เป็นวันแจกเบี้ยหวัดเจ้านาย แจกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารตามเคย ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า กะของแจกในการพระเมรุ

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จหอธรรมสังเวช บอกเมืองนครสวรรค์ขัดข้องเรื่องเลขหางกุ้ง มหาคำถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๖๒ วัน ๖ ฯ ๑๔ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเสด็จลงเลี้ยงพระตำหนักแพในการตรุษจีน บ่าย ๓ โมง พระนายไวยเฝ้าเรื่องเจ้าหมู่เอาตัวพรรคพวกของทหารสมัครไปขัง พระยาภาส กรมหมื่นพิชิตถวายโคลงโสฬศไตรยางค์ กรมหมื่นภูธเรศถวายถาดชาเงิน ทรงซื้อไว้สำหรับพระราชทานนายด้านทำการพระเมรุ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า พระศรีสุนทรเฝ้าเรื่องคิดคำฉันท์ ไม่เสด็จหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๖๓ วัน ๗ ฯ ๑๕ ๒ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเสด็จตำหนักแพ เลี้ยงตรุษจีน บ่ายกรมหมื่นภูธเรศเฝ้า เอาถาดชามาถวายทรงซื้อไว้อีก พระองค์เทวัญพระนายไวยเฝ้า

บ่าย ๔ โมงเสด็จวัดพระแก้วและโรงพระเบ็ญจา แล้วเสด็จพระเมรุ เสด็จกลับ เวลาค่ำเสด็จขึ้น ไม่ได้เสด็จหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๖๔ วัน ๑ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเสด็จเลี้ยงพระตำหนักแพ เสด็จขึ้นบ่ายโมงเศษ บ่าย ๓ โมงพระอนุรักษ์โยธาเฝ้า ถวายเครื่องศิลาต่าง ๆ

ที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทำใช้ในการพระเมรุ สำหรับพระราชทานพระสงฆ์ที่ถวายของช่วยในการพระเมรุ นายปานมหาดเล็กบุตรพระเทพถวายรูปสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา กรมหมื่นภูธเรศเฝ้า รับสั่งทำพระเจดีย์ที่วัดราชบพิธ สำหรับบรรจุพระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์

บ่าย ๔ โมงเศษ มิสเตอรบิ๊ลเครฟ กงสุลเยเนอราลอังกฤษเฝ้าจนเวลาค่ำ แล้วกรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญเฝ้าเรื่องหนังสือสัญญา ไม่เสด็จออกหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๖๕ วัน ๒ ฯ ๒ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายพระยาอภัยรณฤทธิ์เฝ้า ถวายขัดข้องเรื่องความผู้ร้ายลักโคกระบือ ๓ ฉะบับ ทรงเซ็นพระราชทานไป ไม่ได้คัดไว้ พระองค์ทองแถมเอาโมราหลังตลับต่าง ๆ เข้ามาถวายทรงซื้อไว้ กรมหมื่นภูธเรศเอากาเงินมาถวายทรงซื้อไว้สำหรับพระราชทานรางวัลนายด้านทำการพระเมรุ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า พระราชทานใบยืมเงินล่วงหน้าทำพระที่นั่งใหม่จำนวนเดือน ๒

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จหอธรรมสังเวช พระปลัดภู่วัดบุบผาราม ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่ม ๔ ประโยควัดมหาธาตุถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๖๖ วัน ๓ ๆ๓ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายกรมหมื่นภูธเรศเผ้า ถวายแพรลายตราที่โปรดเกล้า ฯ ให้สั่งมาใช้ทำถลกบาตรและย่ามและพัดรองพระองค์สาย กรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญเผ้า

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จหอธรรมสังเวช ปลัดภู่ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๖๗ วัน ๔ ๆ๔ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายขุนนางเจ้าภาษีและมหาดเล็กหลายคนถวายผ้าขาวและของในการพระเมรุ พระยาเจริญเผ้าทรงเรื่องจีนไล่จือ พระยานรรัตน์ถวายหนังสือ บ่าย ๕ โมงเสด็จพระเมรุทอดพระเนตรการต่าง ๆ เสด็จขึ้นย่ำค่ำ

ยามหนึ่งเสด็จหอธรรมสังเวช พระยาศรีอ่านร่างตราถึงข้าหลวงกองสักเลข เรื่องพระยาประสิทธิ์ศุภการ ปลัดภู่ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๖๘ วัน ๕ ๆ๕ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายมหาดเล็กถวายผ้าหลายคน พระนายศรีเอาของต่าง ๆ ถวาย ที่เป็นเครื่องเงินเครื่องทอง ทรงเลือกสำหรับ

พระราชทานในการพระเมรุ หลวงนายสิทธิ์ถวายแผนที่พระปรางค์ศิลาที่สั่งเมืองจีน จะมาทำเหมมณเฑียรเทวราช เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ถวายของในการพระศพ หม่อมเจ้านิลถวายครอบตุ๊กตาเป็นรูปละครที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทำ สำหรับแจกฝรั่งในการพระเมรุ

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จหอธรรมสังเวช ปลัดภู่ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๔ ทุ่ม

วันนี้สวดมนต์ที่พระตำหนัก ในการสมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ไม่ได้เสด็จลง

วันที่ ๔๔๖๙ วัน ๖ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย พระภักดีภัทรากร และหลวงศรีทรงยศ ถวายของในการพระเมรุ พระราชโยธาเทพ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าเรื่องทำพัดรอง กรมหมื่นพิชิตเฝ้า เรื่องความจีนไล่จือพระวิสูตรสาครดิษฐ์ถวายของในการพระเมรุ นายเสนอถวายกระเช้าเงินที่โปรดเกล้า ฯ ให้กำกับคนนักโทษสาน

บ่าย ๕ โมง เสด็จลงสมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระราชทานพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สมโภชแล้วเจ้าพระยาสุรวงศ์ขึ้นมาเฝ้าบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ไม่เสด็จหอธรรมสังเวช

วันนี้พระยามหามนตรีถวายริโปตความศาลกรมพระนครบาล พระองค์ดิศถวายริโปตหัดทหารมหาดเล็ก

วันที่ ๔๔๗๐ วัน ๗ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๔ โมงเศษ กรมหมื่นพิชิตเฝ้าอ่านฎีกาถวาย พระยานรรัตน์ กรมหมื่นภูธเรศ หม่อมเจ้าประวิช เฝ้า เรื่องทำครอบพระรูป พระยาอาหารถวายของในการพระเมรุ แล้วเสด็จพระเมรุ เสด็จกลับทุ่มเศษ เสด็จขึ้นทรงเครื่องใหญ่ เสด็จหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๗๑ วัน ๑ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง นายพุ่มรัตนายัตถวายของ กรมแสงถวายผ้าขาว พระนายไวยถวายริโปตทหาร พระองค์เจ้าสายเฝ้า

บ่ายเสด็จพระเมรุ ทอดพระเนตรงานพระเมรุเสร็จแล้ว เสด็จประทับพลับพลา ทอดพระเนตรมหาดเล็ก ซ้อมรำทวนถวายทอดพระเนตร เวลาค่ำเสด็จกลับแวะหอธรรมสังเวช พระศักยปุติยวงศ์ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง เทศน์วิเศษ เสด็จขึ้น ๒ ทุ่ม พระประสิทธิ์ศีลคุณเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพต่อไป

วันที่ ๔๔๗๒ วัน ๒ ๕ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายโมงเศษ กรมมหาดเล็ก กรมหมอ ถวายของถวายผ้าขาว พระยานรัตน์ถวายกระโถนเขียนลายและรูปภาพต่าง ๆ และกล่องจันทน์ และของอื่น ๆ อีกหลายสิ่ง ที่โปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทำ เจ้าพระยาภานุวงศ์เผ้า

บ่ายเสด็จพระราชดำเนินประทับพระเมรุ ทอดพระเนตรการต่าง ๆ แล้วประทับพลับพลา ทอดพระเนตรซ้อมรำทวนเหมือนเวลาวานนี้ เสด็จกลับแวะหอธรรมสังเวช พระนรินทร์อ่านบอกเมืองแขกเรื่องภาษี ปลัดภู่ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง มหาอิ่มถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ ยกทั้งสองกัณฑ์ เสด็จขึ้น ๒ ทุ่ม

วันที่ ๔๔๗๓ วัน ๓ ๑๐ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

ย่ำเที่ยงเศษเสด็จออก ไม่มีราชการ มีแต่ถวายของถวายผ้า กรมหมื่นพิชิตเผ้า บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จทอดพระเนตรงานพระเมรุ เสด็จกลับย่ำค่ำเศษ ประทับหอธรรมสังเวช มหาเทศ ๔ ประโยค วัดบวรนิเวศถวายเทศน์กัณฑ์หลวง พระครูพจนโกศลวัดพระเชตุพนถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เสด็จขึ้น ๒ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๗๔ วัน ๔ ๑๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายพระนายไวยถวายแผนที่พระนครนี้ ที่จะกะวางโปลิศรักษาทั่วไป กรมพระคลังมหาสมบัติถวายผ้าขาวพระองค์สายเผ้า

บ่าย ๔ โมงเศษ ทรงพระภูษาขาวลาย ทรงฉลองพระองค์ขาว ทรงรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินประทับพลับพลาวัดสระเกษ โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเข้าไปสดับปกรณ์ในเมรุไตร ๓๐ โปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนให้พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ไปที่พระศพ ทรงจุดผ้กแคพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหมื่นอัมเรศรัศมีทรงโปรยผลมะนาว ๒๐๐ ผล แล้วเสด็จจากพลับพลาวัดสระเกษประทับพระเมรุ ทอดพระเนตรการต่าง ๆ ย่ำค่ำเสด็จกลับ ไม่เสด็จหอธรรมสังเวช

วันที่ ๔๔๗๕ วัน ๕ ๑๒ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายกรมหลวงวรศักดาเผ้า ถวายของในการพระเมรุ กรมอาลักษณ์จีนเจ้าภาษี มหาดเล็กถวายของ พระยาโชฎึกเผ้า พระวุฒิการถวายบัญชีกะพระที่จะเทศน์สดับปกรณ์ในการพระเมรุ พระนายเสมอใจถวายของที่สั่งมาเป็นของสลาก

บ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จทอดพระเนตรการพระเมรุ เสด็จกลับจากพระเมรุประทับหอธรรมสังเวช มหาเทศถวาย

เทศน์กัณฑ์หลวง พระครูพจนโกศลถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ ทรงธรรมแล้วขุนนางถวายผ้า กรมท่า ศาลต่างประเทศ ตำรวจ ถวายผ้าขาว พระนรินทร์อ่านบอกเมืองพังงา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ส่งเงินปีจีน ฉะบับหนึ่งถวายของในการพระศพ พระนรินทร์ ถวายรายงานภาษีฝิ่นภาษีร้อยชักสาม จำนวนเดือนอ้าย ปีมะโรงโทศก เสด็จขึ้น ๒ ทุ่ม

วันที่ ๔๔๗๖ วัน ๑ ๑๕ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันที่ ๔๔๗๗ วัน ๒ ๑ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำรุ่งออกปากอ่าว แล่นมาไม่ได้หยุดถึงเกาะสีชัง เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ไม่ได้แวะแล่นต่อไป บ่าย ๓ โมงถึงแสมสาร เสด็จขึ้นฝั่งทรงพระราชดำเนินไปถึงหาดทรายข้างหน้าโน้น เสด็จกลับทางเรือเวลาจวนค่ำ วันนี้มิสเตอรอาลบาสเตอร์เอากล้องขึ้นไปตั้งบนเกาะแสมสาร เวลา ๒ ทุ่มเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปบนเกาะทอดพระเนตรดาวพระเสาร์และดาวต่าง ๆ เสด็จกลับ ๔ ทุ่มเศษ ออกเรือจากแสมสาร เวลา ๑๐ ทุ่ม

วันที่ ๔๔๗๘ วัน ๓ ๒ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำรุ่งกับ ๕๕ มินิตถึงเกาะสเก็ด เสด็จขึ้นบนเกาะแล้ว เสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งออกจากเกาะสเก็ดเวลา ๓ โมง

เช้าแล่นต่อไป ๕ โมงเช้าถึงปากอ่าวระยอง แต่แรกทรงพระราชดำริว่าจะเสด็จพระราชดำเนินเมืองระยอง แต่น้ำน้อยเรือเข้าไม่ได้แล่นต่อมา บ่าย ๒ โมงถึงช่องเสม็ด เสด็จลงเรือไฟเล็กไปขึ้นหน้าเกาะ ประพาสหาดทราย จนเวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จกลับ วันนี้มีพระราชหัตถ์เข้าไปกรุงเทพ ฯ บอกข่าวที่เสด็จพระราชดำเนินคราวนี้ ถึงสมเด็จกรมพระ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภานุวงศ์ เจ้าพระยามหินทร์ ความเหมือนกันทุกฉะบับ ให้หลวงนริศถือเข้าไปกรุงเทพ ฯ เวลา ๑๐ ทุ่มออกเรือ

วันที่ ๔๔๗๙ วัน ๔ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
๓

เวลาเช้าคลื่นอยู่ข้างจัด เรือแล่นมาไม่ได้พักที่ไหน ถึงเกาะช้างบ่ายโมง ๑ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งโบตเล็ก เวลาบ่าย ๒ โมง เข้าในคลองมะยม เข้าไปน้อยหนึ่งถึงที่จอด เสด็จขึ้นทรงพระราชดำเนินไปตามทางถึงที่น้ำพุแล้ว ประทับอยู่บ่าย ๔ โมงเศษ สรงน้ำพุแล้วเสด็จกลับมาลงเรือพระที่นั่งตามทางเดิม เสด็จมาขึ้นเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลาตี ๑๑ ครึ่งออกเรือพระที่นั่งแล่นจากเกาะช้างต่อลงไปอีก

วันที่ ๔๔๘๐ วัน ๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
๔

เวลา ๒ โมงเช้าถึงเกาะกระดาษ เสด็จขึ้นบนเกาะเวลา ๓ โมงเช้า ประทับอยู่จนเวลาบ่ายเสวยกลางวันบนเกาะ

พระองค์สายและทหารเรือเวสาตรี และทหารหน้าไปไล่เนื้อในป่า ไม่พบเนื้อ เวลาค่ำเสด็จกลับเรือเวสาตรี ออกเรือเวลา ๒ ยามแล่นกลับขึ้นมา

วันที่ ๑๘๑ วัน ๖ ๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าโมงครึ่งถึงปากน้ำเมืองจันทบุรี ทอดสมออยู่ที่ปากอ่าว พระยาจันทบุรี กรมการเมืองจันทบุรี และเจ้าภาษีมาเฝ้าถวายของ ญวนมาถวายของคนหนึ่ง พระราชทานเงิน ๘ บาท รับน้ำจืดลงเรือเสร็จแล้ว เวลา ๔ โมงเช้าออกจากปากอ่าวจันทบุรีแล่นต่อมา ถึงช่องเสม็ดเวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เสด็จขึ้นบนเกาะทอดพระเนตรหมู่บ้าน คนชาวบ้านนั้นเป็นคนวังหน้า พระราชทานเงินให้ทุกคน เสด็จลงเรือย่ำค่ำ ออกเรือเวลา ๓ ยาม

วันที่ ๑๘๒ วัน ๗ ๖ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้าโมงครึ่งถึงแสมสาร ไม่ได้ประทับแล่นตรงมา พอพ้นแสมสารมา เวลา ๓ โมงเช้าเห็นเรือเทียมลมแล่นมา หม่อมเจ้าปฤษฎางค์มาในเรือนั้น โปรดให้เอาเรือโบตไปรับมาขึ้นเรือพระที่นั่ง กราบทูลว่ากลับมาจากลอนดอนถึงกรุงเทพฯ แต่วันเดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ เจ้าพระยาสุรวงศ์จัดเรือให้ตามมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และได้เอาหนังสือมาถวายหลาย

ฉะบับ และถวายของทูลกระหม่อมพระองค์น้อยฝากมาจากกรุงเทพ ฯ เวลาบ่าย ๓ โมงถึงเกาะสีชัง จอดเรือพระที่นั่ง เสด็จขึ้นบนเกาะสีชังทอดพระเนตรวัดที่เกาะนั้น แล้วเสด็จลงเรือไปขึ้นเกาะขามคลื่นจัดนัก เวลาค่ำเสด็จกลับอ้อมเกาะมาถึงเรือพระที่นั่งเวสาตรีเวลาทุ่มเศษ ออกเรือเวสาตรีตี ๑ ๑

วันที่ ๕๕๘๓ วัน ๑ ๆ ๓ ค่ำ (๗) ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ถึงปากน้ำเจ้าพระยาแล่นมาตรงพระสมุทรเจดีย์ ๔ โมงเช้าพักเรือพระที่นั่งพระราชทานเทียนให้กรมการขึ้นไปบูชาพระเจดีย์ กลีบภรรยาหลวงอินทรอาวุธมาถวายของ พระราชทานเงิน ๑ ชั่ง แล้วแล่นต่อมา เวลาบ่ายโมง ๒๐ มินิต ถึงหน้าตำหนักแพ เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งตรัสกับข้าราชการที่มารับเสด็จ แล้วเสด็จจากตำหนักแพแวะหอธรรมสังเวชครู่หนึ่ง แล้วเสด็จมาทอดพระเนตรการที่โรงทอง เสด็จขึ้น

บ่ายเสด็จออกเมรุ ทอดพระเนตรการที่ทำต่าง ๆ เสด็จกลับย่ำค่ำ

วันที่ ๕๕๘๔ วัน ๒ ๆ ๓ ค่ำ (๘) ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายกรมหมื่นภูธเรศ ถวายพานรองพระโกศพระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

เจ้าฟ้า ก.พ. และถวายตัวอย่างยาสำหรับถงของต่าง ๆ พระราชโยธาเทพถวายพัดรองสำหรับใช้ในสังเค็ต ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หุ้มนั้น พระนายสรรเพ็ธนำกรมม้าถวายผ้า หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้า โปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราฝรั่งเศส และตราเยอรมัน ซึ่งได้มาจากกรุงฝรั่งเศส กรุงเยอรมันนั้น พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้แต่ง หลวงนายสิทธิ์ เอาของที่สั่งเมืองจีนจะมาใช้เป็นของแจกของสลากในการพระเมรุ พระองค์สาย พระยามนตรีเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จทอดพระเนตรการที่พระเมรุ เมื่อเวลาเสด็จกลับมาแวะหอธรรมสังเวช มหาพันวัดมหรรณพ มหาน้อยวัดราชบุรณถวายเทศน์ เสด็จขึ้น ๒ ทุ่มเศษ

วันที่ ๔๔๘๕ วัน ๗ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
(ฯ ๘)

เลี้ยงพระวัดราชโอรสถวายผ้าวัสสาวาสิกพัสตร์ตามเคยอย่างเช่นทุกปี ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน

เวลาเช้าเสด็จออกที่ชาลาพระมหาปราสาทข้างพระพิมานรัถยา มิสเตอรมาตินถ่ายพระรูป เวลาย่ำเที่ยงเสด็จออก พระยามหาเทพเฝ้าถวายคำให้การอ้ายผู้ร้ายในลำน้ำ ๓ เรื่อง ทรงเซ็นพระราชหัตถ์ไปทั้ง ๓ ฉะบับ เสด็จในออฟฟิสทรง

บัญชี บ่าวพระวุฒิการบดีเฝ้าทูลเรื่องพระครูปลัดเปียวัดราชประดิษฐ์ ว่ามีผู้ยกอธิกรณ์กล่าวโทษ พระศรีสุนทรโวหารถวายฉันท์ที่ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ทำ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าถวายเครื่องลงยาเล็ก ๆ ทอดพระเนตร พระองค์จรูญและขุนนางถวายของไตรผ้าขาว พระนายไวยเฝ้าถวายแผนที่วังที่ริมประทุมวันแล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จทอดพระเนตรที่พระเมรุตามเคยเช่นทุกวัน เสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช มิสเตอรเดอซาถวายหนังสือ พระนรินทร์ทูลบอกเมืองกลันตัน ว่าได้แต่งคนเข้ามาซื้อข้าวที่กรุงเทพ ฯ ไปกิน ด้วยข้าวที่เมืองแพงนัก พระยาราชรองเมืองเฝ้าถวายหนังสือเรื่องจีนวิวาทกันที่สามเพ็ง พระมหาเดชวัดโสมนัสวิหารเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาชูวัดสุทัศน์เทพวรารามเทศนากัณฑ์รองทรง แล้วเสด็จประทับที่ขุนนางเฝ้า พระยาอนุรักษ์อ่านบัญชีผ้าไตรผ้าขาวและสิ่งของ ๆ หม่อมเจ้าและข้าราชการทูลเกล้า ฯ ถวายเวลายามเศษเสด็จขึ้น แล้วออกข้างในที่เทวัญเฝ้า

วันที่ [illegible] วัน ๑ ๆ ๑๔ ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลา ๘ โมงเช้าเศษ เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งแต่ประตูพรหมโสภา ไปประทับวัดราชประดิษฐ์เลี้ยง

พระสงฆ์ถวายผ้าวัสสาวาสิกพัสตร์ตามเช่นเคยเสด็จทุกปี และพระราชทานตั๋วเงินเบี้ยหวัดสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นมูลค่าราคา ๕ ชั่ง แล้วเด็จจากวัดราชประดิษฐ์ ไปประทับสวนวังสราญรมย์ทอดพระเนตรงาน และประทับวังสราญรมย์ทอดพระเนตรเครื่องจักร์ที่ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยสั่งเข้ามา แล้วเสด็จประทับพระเมรุทอดพระเนตรงาน เวลาย่ำเที่ยงเสด็จออกจากพระเมรุกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๒ โมง พระองค์ประดิษฐ์เฝ้า ขอรับพระราชทานเครื่องประดับพระโกศพระอัฏฐิ สมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า ก พ. ไปประดับพระโกศพระอัฏฐิที่ทำ พระยาโชฎึกเฝ้า และพระนายไวยพระนายศรีเฝ้า ทรงจัดสิ่งของสลากและอื่น ๆ พระยาภาสเอาที่น้ำพุเป็นแก้วและเงินเยอรมันมาถวาย และสิ่งของสังเค็ตเอกโทเข้ามาถวายทอดพระเนตร แล้วพระยามนตรีสุริยวงศ์เฝ้ารับสั่งเรื่องพระเมรุ เวลาเย็นวันนี้ไม่ได้เสด็จพระเมรุ หม่อมเจ้าประวิชเอาเรือนแก้วเข้ามาถวายทอดพระเนตร เสด็จลงไปประทับที่ศาลาทอดพระเนตรเรือนแก้วและร่างพระราชหัตถ์ วันนี้ไม่ได้เสด็จหอธรรมสังเวช

วันนี้มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์เรื่องงานพระเมรุ ให้ออกประกาศห้ามรถ และให้บอกถงสุดทุก ๆ คน

วันที่ [illegible] วัน ๒ฯ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออก หม่อมเจ้าจรเอาข้าวมาถวาย หม่อมเจ้าจังหวัดเข้ามาถวายถังทองเงินใส่ขวดเงินเป็นน้ำเลมโมเนดที่โปรดให้ทำ พระองค์โตเข้ามาถวายของ และพระยาภาส พระนายไวยเฝ้า พระองค์เจ้าเกษมสันต์เข้ามาถวายของ พระองค์เจ้าทองแถมเอาเครื่องถ้ำไหล่และตลับหลังโมรา และกล้องไม้ราชวังเข้ามาถวายด้วย ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเข้ามาเฝ้า และพระยามนตรีด้วย เวลาบ่ายเสด็จพระเมรุทอดพระเนตรงานตามเช่นเคย เวลายำค่ำเศษเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช พระยาศรีอ่านบอก พระยาสุจริตส่งบอกพระพิทักษ์อุไทยเขตต์ ว่าด้วยไปชำระความมองตุปีที่เมืองมรแมน แล้วพระมหาเดชวัดโสมนัสถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง พระมหาชูวัดสุทัศน์ถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง แล้วเสด็จไปประทับ ขุนนางเฝ้าถวายผ้าและของ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ [illegible] วัน ๓ฯ๒๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออก พระองค์สายเอาครกตำหมากและหีบมีดเข้ามาถวาย พระองค์ทองแถมเข้ามาเฝ้า

และพระวุฒิการเฝ้า ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า หม่อมเจ้าจรเอาครอบแก้วรูปภาพใหญ่เล็กเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย แล้วสั่งหีบลงยาพระราชทานหม่อมเจ้าจรเป็นรางวัล เวลาบ่าย ๕โมงเศษ เสด็จพระเมรุทอดพระเนตรงาน เวลาทุ่มเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกลันตันแต่งให้บุตรเข้ามาเฝ้า แล้วพระมหาเดชเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาชวัดสุทัศน์เทศนากัณฑ์รองทรง เวลายามเสด็จประทับที่ขุนนางเฝ้า ข้าราชการถวายผ้าและสิ่งของ เสด็จขึ้น

วันที่ ๔๔๘๖ วัน ๔ ๓ฯ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จไปประทับพระเมรุแล้ว เดินกระบวนแห่พระบุพโพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ แต่หอธรรมสังเวชไปตั้งที่พลับพลาวัดมหาธาตุ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับที่บนพลับพลา แล้วสดับปกรณ์ของหลวงของเจ้าภาพ และของพระบรมวงศานุวงศ์เสร็จแล้วยกพระบุพโพไปในปรำ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง แล้วเสด็จประทับพลับพลาครู่หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก เจ้าพระยามหินทร์เฝ้า ถวายเครื่องเฟืองพระโกศ และเครื่องห้อยพระภูษาโยงทอดพระเนตร บ่ายพระยามนตรี

เข้ามาเฝ้า เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จพระเมรุ เพราะเสด็จแต่เช้าแล้ว พระยาราชรองเมืองเข้าเฝ้า พระยานรรัตน์และพระนายไวยเฝ้า เวลาทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช วันนี้ไม่มีราชการ พระเทพกระวีวัดเครือวัลย์ถวายเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาบุญวัดสุทัศน์เทพวรารามเทศนากัณฑ์รองทรง พระยาราชรองเมืองเฝ้า แล้วเสด็จประทับที่ขุนนางเฝ้า ข้าราชการถวายผ้าและของแล้วเสด็จขึ้น

วันนี้เปลี่ยนพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์

วันที่ ๑๑๙๐ วัน ๕ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลา ๒ โมงเศษ เสด็จออกที่ท้องสนามหลวงประทับพลับพลา ยกยอดพระเมรุใหญ่ และหอสวดเมรุประตู เมื่อเวลายกนั้นประโคมพิณพาทย์ เมื่อเวลานั้นมีสมเด็จกรมพระทูลกระหม่อมพระองค์น้อย พระองค์กมลาศน์ พระองค์เทวัญเจ้านายอื่น ๆ อีก ขุนนางมีเจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ พระยาศรี และขุนนางอื่น ๆ ครั้นยกเสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง แล้วพระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออกพระองค์กมลาศน์ พระองค์ศรีสิทธิ์ พระองค์ไชยา พระองค์วัฒนาเข้าเฝ้าถวายของ แล้วพระองค์ประดิษฐ์เอาของเข้ามา

ถวายพร้อมด้วยหม่อมเจ้าช่าง และเอาพระโกศพระอัฐิ สมเด็จพระนางเจ้า ส.ก.ร. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าก.พ. เข้ามาถวายทอดพระเนตร พระองค์ทองแถมเฝ้า พระองค์เจ้าดิศวรกุมารเข้ามาเฝ้าถวาย หนังสือขอตั้งผู้ว่าการ แทนกัปตันและออฟฟิศเซอในกรมทหาร พระพิเทศสันตรพาณิชเฝ้า และมิสเตอรแบตแมนมิสซิสแบตแมนเข้ามาเฝ้าถวายของ แล้วสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เข้ามาเฝ้า เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จพระเมรุทอดพระเนตรเมรุตามเคย เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช พระนรินทร์ทูลบอกเมืองระนองบอกส่งเงิน แล้วพระเทพกระวีวัดเครือวัลย์ถวายเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาบุญถวายเทศนากัณฑ์รองทรงแล้ว สมเด็จกรมพระเฝ้า ข้าราชการถวายผ้าและของ เวลายามเสด็จขึ้น

วันนี้รับหนังสือพระยาอัษฎงค์เรื่องจะมาในการพระศพ และหนังสือพระสยามธุรานุรักษ์

วันที่ ๔๔๙ วัน ๖ ๆ ๕ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกพระเฉลียง พระองค์ประดิษฐวรการเฝ้าแล้ว มาประทับที่ในพระที่นั่ง พระยาศรีเฝ้าแล้ว พระวุฒิการเฝ้า ทูลเรื่องพระครูปลัดวัดราชประดิษฐ์

แล้วเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุตามเคย พอเสด็จถึงประตูพรหมโสภา มองซิเออออาลอง เอาอิตาเลียนเกรฮานมาถวาย ๒ ตัว แล้วเสด็จพระเมรุ เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช พระนรินทร์ถวายร่างตอบกงสุลอเมริกัน แล้วพระเทพกระวีวัดเครือวัลย์ถวายเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาบุญวัดสุทัศน์เทพวรารามถวายเทศนากัณฑ์รองทรง เวลา . . เสด็จขึ้น

วันที่ [illegible] วัน ๗ ๖ฯ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำเที่ยงเศษ เสด็จออกทรงเครื่องใหญ่ แล้วกรมหมื่นนเรศร์เฝ้า แล้วพระองค์เจ้าประดิษฐ์เฝ้าที่พระเฉลียงแต่งพระโกศพระอัฏฐิทั้งสองแล้ว กรมภูธเรศเฝ้า พระยาโชฎึก และพระองค์ประดิษฐ์เฝ้า หม่อมเจ้าวงกชเข้ามาถวายของ แถะหม่อมเจ้านิลเอาครอบรูปภาพเข้ามาถวาย พระราชทานรางวัล ๓ ชั่ง กรมหมื่นพิชิตเฝ้ารับสั่งให้ร่างประกาศ

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระนรินทร์นำแขกเมืองไทรปลิดสตูน กลันตันเข้ามาเฝ้า ทูลเกล้า ฯ ถวายผ้าขาวและสิ่งของในการพระศพสมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า ก. ฑ. ทรงปราศัยศรีตะวันกรมการ แล้วเสด็จขึ้น

แล้วเสด็จออกทางประตูพรหมโสภา ทรงพระราชยาน เสด็จทอดพระเนตรงานที่พระเมรุตามเคย เวลาทุ่มเศษ เสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช กรมหมื่นพิชิตเผ้า

พระเทพกระวีวัดเครือวัลย์ถวายเทศนากัณฑ์หลวง พระมหาบุญวัดสุทัศน์ถวายเทศนากัณฑ์รองทรง แล้วเสด็จไปประทับที่ขุนนางเฝ้า ข้าราชการทูลเกล้า ฯ ถวายผ้าและสิ่งของ

วันที่ ๔๔๙๓ วัน ๑ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุทอดพระเนตรการ เวลา ๕ โมงเศษ ก่อนเที่ยงเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เกษมศรี เอาบาตรพระญวนที่ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำ และถวายของในการพระเมรุด้วย พระองค์ยุคุนธรถวายของ และข้าราชการก็ถวายผ้าขาวบ้าง สิ่งของบ้าง พระอนุรักษ์โยธา เอาขันและกระโถนทำด้วยศิลาและกล้องเข้ามาถวาย พระไชยศสมบัติถวายเงินเถาที่จะบรรจุสุนันทาลัย แล้วทรงปิดทองอิฐที่จะก่อพระฤกษ์ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกท้องสนามหลวง ทอดพระเนตรงานที่พระเมรุ เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับ แล้วออกทางพระที่นั่งพุทธนิเวศน์ วันนี้ทำบุญ วันพระบาท

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า เวลาเช้าเลี้ยงพระไม่ได้เสด็จออก พระธรรมไตรโลก ถานาอันดับวัดอรุณ ๑๐ พระวัดเขมา ๕ สวดมนต์ หม่อมเจ้าพระธรรมฌหิศธาดาถวายเทศนา

วันนี้ตั้งพระเบ็ญจาที่พระเมรุ และสวดมนต์ที่สุนันทาลัยไม่ได้เสด็จ พระองค์เจ้าเทวัญไปจุดเทียน

วันที่ ๔๔๙๔ วัน ๒ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้าโมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับที่สุนันทาลัย ก่อฤกษ์เอาหีบทองซึ่งใส่เงินเหรียญเถาหนึ่งเงินบาทเถาหนึ่ง แผนที่สุนันทาลัย ประกาศสุนันทาลัยใส่ในที่ก้อนศิลาแล้วก่อพระฤกษ์ พระสงฆ์มีสมเด็จพระพุทธโฆษาเป็นประธานสวดไชยมงคล ครั้นเสร็จแล้วพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วทรงถวายไทยทาน แล้วถวายอดิเรก ยถาสัพพี แล้วเสด็จกลับไปประทับที่โรงยักษ์หน้าวังพระองค์ประดิษฐ แล้วประทับพระเมรุ แล้วเสด็จกลับ เวลาเที่ยงเสด็จออก แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่ายเสด็จออก พระยาเทพประชุนเฝ้า และข้าราชการอื่นๆบ้าง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินประทับพลับพลาหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ปราสาท ทอดพระเนตรหัดทหาร แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับพระเมรุ ทอดพระเนตร

งาน วันนี้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มาเฝ้าที่พระเมรุ วันนี้ไม่ได้เสด็จออกหอธรรมสังเวช

วันที่ ๑๑๕ วัน ๓ ๙ฯ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุทอดพระเนตรงานแล้ว เจ้าพระยาสุรวงศ์มาเฝ้า พระนรินทร์อ่านบอกแล้วข้าราชการทูลเกล้า ฯ ถวายผ้า และพระราชทานรางวัลดุมเพ็ชร์ สมเด็จกรมพระ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย กรมหมื่นภูธเรศ ทรงจัดแจงอื่น ๆ แล้ว เสวยที่พระเมรุ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น กัปตันเรือรบชื่อเอดิลบและออฟฟิซเซอรเข้ามาเฝ้า ว่าคอเวอนแมนต์เมืองไซ่ง่อนมาในการพระศพ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกที่ออฟฟิศ พระองค์ชุมพลและเจ้านายอื่นทูลเกล้า ฯ ถวายผ้าขาวและสิ่งของแล้ว เสด็จออกพระเมรุ เสด็จอยู่ที่พระเมรุจนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นประทับหอธรรมสังเวช พระนรินทร์นำแขกเมือง ๗ เมืองเฝ้า พระเทพกระวีถวายเทศน์กัณฑ์หลวง พระมหาบุญเทศนากัณฑ์เจ้าภาพ เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๑๑๖ วัน ๔ ๑๐ฯ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุทอดพระเนตรงานจนเวลาบ่าย สมเด็จเจ้าพระยามาเฝ้า และมิสเตอร

บิลเกรฟกับมิสเตอรกูลเต้า และข้าราชการทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำและสิ่งของ เวลาค่ำทุ่มเศษเสด็จกลับประทับหอธรรมสังเวช พระเทพกระวีถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง พระมหาบุญถวายเทศน์กัณฑ์หนึ่ง เวลายามเศษเสด็จขึ้น ไม่ได้ออกพระที่นั่งข้างใน

วันที่ [illegible] วัน ๕ ฯ ๑๑ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำเที่ยงเศษเสด็จพระเมรุ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จกลับแล้ว ประทับหอธรรมสังเวช ทรงทอดผ้าไตรสลับแพร ๑๐๐ ไตร แล้วพระสงฆ์มีกรมพระปวเรศ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะถานาเปรียญ ๑๐๐ รูป สดับปกรณ์แล้ว จะได้ไปสวดมนต์ที่พระเมรุ ครั้นสดับปกรณ์แล้วเสด็จขึ้นที่หน้าเก่งวรสภาภิรมย์ ตั้งกระบวนแห่พระบรมธาตุพระบรมอัฏฐิ พระอัฏฐิ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกทางประตูพรหม เสด็จพระราชดำเนินประทับพระเมรุด้านตะวันออก เร่งกระบวนแห่ แล้วกรมพระราชวังเสด็จมาเฝ้าอยู่ที่นั้น และสมเด็จเจ้าพระยาก็มาเฝ้าอยู่ที่นั้น พระบรมวงศานุวงศ์ก็อยู่พร้อมแล้ว เกือบค่ำจึงได้แห่มา มีทหารและเทวดากลองชะนะธงตามธรรมเนียม มีสามคานรองบุษบกพระเจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมธาตุ สามคานรองบุษบกพระพุทธบุษยรัตน์ และพระราเชนทรยานทรงพระโกศพระบรมอัฏฐิ พระราชยานกงทรงพระอัฏฐิแห่มาเข้าประตูเมรุ

ด้านตะวันตก แล้วเชิญบุษบกพระเจดีย์พระธาตุตั้งบนเกริน ขึ้นไปตั้งบนชั้นพระเบ็ญจาทองคำด้านเหนือ บุษบกพระพุทธบุษยรัตน์ตั้งด้านใต้ แล้วโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งสดับปกรณ์ที่หอธรรมสังเวช ๑๐๐ รูป ขึ้นมาสวดมนต์บนพระเมรุด้านละ ๕๐ รูป มุขตะวันออกกรมพระปวเรศเป็นประธาน ด้านตะวันตกสมเด็จพระวันรัตน์เป็นประธาน ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานดิโปลมากับดวงตราช้างเผือกชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์แก่กรมหมื่นพิชิต ๑ กรมหมื่นภูธเรศ ๑ พระองค์เจ้าเกวัญ ๑ แล้วพระราชทานดิโปลมากับตรามหาสุราภรณ์มงกุฎสยามชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ๑ แล้วพระราชทานดิโปลมากับดวงตราบัณฑาณาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ แก่พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้าสวัสดิ์ ๑ พระยาราชสงคราม ๑ พระยาประภากรวงศ์ ๑ พระนรินทร์ ๑ และพระราชทานดิโปลมากับดวงตราภัทราภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ แก่พระองค์เจ้ากมลาศน์ ๑ พระองค์เจ้าเกษมศรี ๑ พระองค์เจ้าศรีสิทธิ์ ๑ พระองค์เจ้าทองแถม ๑ พระองค์เจ้าชุมพล ๑ หม่อมเจ้าปรีดา ๑ เจ้าหมื่นศรี ๑ เจ้าหมื่นสรรเพ็ธ ๑ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรนายบิ่นบุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ เป็นหลวงดำรงสุรินทรฤทธิ์ ๑ นายสายเป็นหลวงประสิทธิราชศักดิ์ ๑ นายพุ่มเป็นหลวง

บริรักษ์จตุรงค์ ๑ กรมพระกลาโหม จีนโป๊เป็นหลวงสาทร ราชายุทธจีนเจ้าภาษี ๑ จีนจีนเป็นหลวงเลขาวิจารณ์กรมช่าง สิบหมู่ ๑ แล้วเสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม เจ้าพนักงาน ภูษามาลาเชิญพระบรมอัฏฐิ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า สมเด็จพระนั่งเกล้า สมเด็จพระปฐม ขึ้น สถิตย์บนบุษบกกลาง พระอัฏฐิกรมสมเด็จพระอมรินทร กรม สมเด็จพระศรีสุริเยนทร กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย สมเด็จ พระปรมัยกาเธอและพระชนนี กรมสมเด็จพระเทพศิรินทร เหล่านี้ตั้งบนบุษบก ๕ ยอด แล้วสดับปกรณ์ผ้าไตรสังเค็ตตรี ไตรเปล่า ผ้าขาว แล้วพระราชทานธงตราแผ่นดินที่สำหรับ แห่เสด็จ และธงสำหรับริยเมนแก่พระนายไวย และพระ ราชทานพร และพระบรมราโชวาทแก่พระนายไวยและออฟ ฟิซเซอรทั้งปวง แล้วเสด็จออกประทับพลับพลามวย ข้า ราชการเฝ้าที่หน้าพลับพลา แล้วทรงจุดดอกไม้เพลิง มี รำโคม สิงห์โตมังกรตามธรรมเนียม เวลา ๒ ยามเสด็จ กลับเข้าพระบรมมหาราชวัง วันนี้สวมเสื้อเยียระบับเข้มขาบ นุ่งสมปักลาย ทหารตำรวจแต่งเต็มยศทั้งสิ้น

วันที่ [illegible] วัน ๖ ฯ๑๒ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินจากพระ บรมมหาราชวัง เข้าประตูเมรุด้านตะวันออก ประทับบนมุข

ตะวันออก ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นฉันแล้วถวายยถาสัพพีอติเรก แล้วพระราชทานดวงตรามหาสุราภรณ์แก่ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย เพราะเมื่อเวลาคืนนี้พระราชทานแต่สาย แล้วพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์แก่หม่อมเจ้าฉาย ๑ หม่อมเจ้านิลวรรณ ๑ หม่อมเจ้ายินดี ๑ แล้วเจ้าพระยาสุรวงศ์ขึ้นมาเฝ้าอยู่ในที่นั้น พระนรินทร์นำผู้ช่วยกรมการเมืองพัทลุงเมืองตะกั่วป่า เฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายของในการพระเมรุ

เสด็จพระที่นั่งทรงธรรม มิสเตอรมาติน กรมหมื่นอดิศร ถ่ายพระรูปที่ประทับอยู่บนพระที่นั่งทรงธรรม แล้วพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์แก่หม่อมเจ้าจังหวัด หม่อมเจ้าอลังการ พระวุฒิการนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นมาสดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิแล้ว พระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์แก่พระยาราชประสิทธิ์ ๑ หลวงนายสิทธิ์ ๑ จ่ายง ๑ ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์แก่พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ๑ หม่อมเจ้าประวิช ๑ พระวุฒิการ ๑ ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๕ พระยาราชวงศา ๑ หลวงสรสิทธิ์ ๑ นายราชภัณฑ์ ๑ แล้วพระยาศรีนำเจ้านครหลวงพระบาง เจ้าราชวงศ์แสนท้าว พระยาลาวมาเฝ้า พระราช

ทานเสื้อเข้มขาบอัตหลัดเสื้อครุย ผ้าสมปักลายแก่เจ้านายเหล่านั้น แล้วพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์แก่หลวงนายฤทธิ์ สังฆการีนำเจ้าพระธรรมุณหิศธาดาถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ โปรดให้เทวดาทิ้งทาน แล้วโปรดให้มีรำทวน ๓ คู่ คือนายสนิท นายเล่ห์อาวุธคู่ ๑ นายชิต นายฉันคู่ ๒ นายรองพิจิตร นายรองสรรพวิไชยคู่ ๓ มีมวยคู่หนึ่ง พอค่ำทรงจุดดอกไม้ มีรำโคม สิงห์โต มังกร วันนี้มีการมหรศพ โขน หุ่น งิ้ว หนัง ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหน้าพลับพลา เวลายามเศษเสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม เจ้าพระอรุณนิภาคุณากรถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง และสดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิ ในพระเมรุนั้น เจ้าพนักงานตั้งเกรินเชิญบุษบกพระเจดีย์ของพระธาตุและพระพุทธบุษยรัตน์มาขึ้นสามคาน แล้วเชิญพระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิมาขึ้นพระราเชนทรยานและพระราชยานกง แล้วแห่เดินกระบวนจากพระเมรุเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งเวลาออกพลับพลาเมื่อยังไม่ค่ำนั้นมีสิงห์โตจีนบู๊ด้วย

วันที่ ๔๔๙๙ วัน ๗ ๑๓ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระเมรุทางในพร้อมด้วยข้างในทอดพระเนตรพระเมรุ และห้องช่างซึ่งแสดงเครื่องมือฝีมือช่างต่างๆ ซึ่งตั้งภายใต้ร้านดอกไม้ และทอดพระเนตรที่อื่นๆ จนเวลาเช้า ๕ โมง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารทรงราชการบ้าง เวลาบ่าย ๔ โมง พระยาอัษฎงค์เข้ามาเฝ้าทรงพระราชปฏิสันถารพอควร

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประตูพรหมโสภา ทรงพระราชยานออกทางประตูวิเศษไชยศรีเลี้ยวบ้อมเผด็จดัสกร ไปทอดพระเนตรพระมหาพิไชยราชรถ พระมหาเวไชยยันตราชรถ และกระบวนเครื่องสังเค็ตยอด และรูปสัตว์ต่างๆ แบกบุษบกผ้าไตร พระมหาพิไชยราชรถ เวไชยยันตราชรถล้อและดุมชำรุด พระยามหาเทพ พระยามหามนตรีกำลังทำอยู่ รับสั่งกับกรมพิชิต พระยามหาเทพ พระยามหามนตรี เรื่องทำรถทั้งสองสักครู่หนึ่งเสด็จกลับขึ้นมาประทับพระเมรุทอดพระเนตรการต่างๆ แล้ว เสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม รับสั่งกับทูลกระหม่อมพระองค์น้อย และเจ้านายอื่นๆ เวลายามเศษเสด็จกลับลงไปทอดพระเนตร

พระมหาพิไชยราชรถอีกจนเวลา ๔ ทุ่ม เสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๔๕๐๐ วัน ๑ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาก่อนย่ำรุ่ง ที่หอธรรมสังเวช เจ้าพนักงานรื้อพระโกศซึ่งประกับรองพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ และจัดกระบวนแห่เตรียมไว้ พอเวลาย่ำรุ่งเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช ทรงพระกรุณาโปรดให้เจ้ากรมปลัดกรมพระตำรวจเชิญพระโกศทั้งสองลงจากหอธรรมสังเวช มาขึ้นพระยานุมาศสามคานที่หน้าหอธรรมสังเวช เจ้าพนักงานประกับพระโกศทองใหญ่ทรงพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระโกศทองน้อยซึ่งโปรดให้หุ้มทองคำใหม่ ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกประตูศรีสุนทรเลี้ยวไปออกประตูพิทักษ์บวรเลี้ยวถนนหว่างอุโบสถวัดพระเชตุพนกับกุฎี ประทับพลับพลายกหน้าวัดพระเชตุพน ขณะนั้นกระบวนแห่เตรียมพร้อมแล้ว เวลาเช้า ๒ โมงเศษโปรดให้แห่พระศพแต่หอธรรมสังเวชไปออกประตูพิทักษ์บวร ไป

เลี้ยวถนนหว่างอุโบสถวัดพระเชตุพนกับกุฎี ไปพักหน้าวัดพระเชตุพน เชิญพระศพเทียบกับเกรินไว้ เมื่อเวลาแห่ไปจากหอธรรมสังเวชนั้นมีเทวดาเครื่องสูงกลองชะนะและเสลี่ยงโยงโปรยกับพระยานุมาศสามคาน พระศพและข้าหลวงมหาดเล็กตามเท่านั้น แล้วกรมภูษามาลาเลื่อนพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าจากสามคานขึ้นเกรินบันไดนาค ขึ้นไปประทับพระมหาพิไชยราชรถเสร็จแล้ว เลื่อนพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอจากพระยานุมาศขึ้นเกรินบันไดนาคขึ้นไปประทับเวไชยยันตราชรถ เชิญพระโกศสถิตย์ในรถทั้งสองเสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าขาว พระพิมลธรรมพระราชาคณะถานาเปรียญสดับปกรณ์หน้ารถทั้งสองพระศพ ในที่นั้นมีสมเด็จกรมพระ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่พระองค์น้อย เจ้านายต่างกรม และยังไม่ได้ตั้งกรมเฝ้าอยู่ที่นั้น แล้วสมเด็จเจ้าพระยามาเฝ้าอยู่ที่นั้นด้วย ครั้นสดับปกรณ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแต่พลับพลายกวัดพระเชตุพน ไปประทับพลับพลายกหน้าพระเมรุด้านตะวันออก เวลาเช้า ๕ โมงเดินกระบวนแห่ มีทหารและธงชายธงตะขาบธงต่าง ๆ และเครื่องผ้าเหลืองเครื่องสังเค็ตยอด และรูปสัตว์ต่าง ๆ แบกบุษบกผ้าไตรมีระทาผ้าขาวเหลือง เครื่องบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ

เป็นอันมาก มีแรดทรงบุษบกเพลิง เทวดาคู่แห่กลองชะนะ แตรสังข์เครื่องสูงบังแซกคู่เคียงตามโบราณราชประเพณี และมีรถกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงอ่านพระอภิธรรมนำหน้ารถพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยยันตมงคลทรงโปรยรถพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณทรงถือแว่นและโยง ถึงพระมหาพิไชยราชรถเวไชยยันตราชรถซึ่งทรงพระศพทั้ง ๒ กระบวนหลังมีเครื่องและข้าหลวงมหาดเล็ก เครื่องสังเค็ตยอดและเครื่องไทยทานต่าง ๆ ซึ่งจะพระราชทานบริจาคเป็นเอนกอนันต์ ครั้นกระบวนถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ทหารปืนใหญ่ก็ยิงสลุต ๒๑ นัด ครั้นกระบวนถึงหน้าพระเมรุ ราชรถทั้ง๒ประทับหน้าพระเมรุ เจ้าพนักงานตั้งเกรินพาดบันไดนาคเลื่อนพระโกศสมเด็จพระนางเจ้า และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอลงจากพระมหาพิไชยราชรถเวไชยยันตราชรถเลื่อนขึ้นยานุมาศสามคานโดยเรียบร้อย แล้วกรมพระปวเรศ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระองค์เจ้าไชยยันต์ก็เสด็จขึ้นยานุมาศนำพระศพแห่เวียนพระเมรุโดยอุตราวัตร ๓ รอบตามธรรมเนียมโบราณวิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับมุขพระเมรุด้านตะวันออก แล้วเทียบยานุมาศสามคานพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าเข้ากับเกยที่บันไดพระเมรุเลื่อนพระโกศจากสามคาน ขึ้นบนเกรินเลื่อนไปตามตะพาน

ไปขึ้นบันไดนาคขึ้นไปถึงทางแยก ๆ ไปถึงพระเบ็ญจาทองคำ เชิญพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าสถิตย์บนพระเบ็ญจาทองคำ ๓ ชั้นด้านเหนือเสร็จแล้ว จึงเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นไปดังเช่นว่าแล้ว แยกไปตามทางเชิญสถิตย์บนพระเบ็ญจาทองคำด้านใต้เสร็จแล้ว เสด็จประทับพระเมรุมุขเหนือ พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้า เจ้าพระยาภานุวงศ์นำกงสุลต่างประเทศเฝ้า เวลาบ่าย ๒ โมง ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตสดับปกรณ์ เสด็จพระที่นั่งทรงธรรม

อนึ่งเกรินคราวนี้ทำแปลกกว่าทุกคราว เพราะเกรินนั้นเป็นแบบต้องตั้งด้านเหนือหรือด้านหน้าเท่านั้น คราวนี้จะตั้งด้านเหนือเล่า ก็จะต้องเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นก่อน ทรงพระราชดำริว่าอยากจะเชิญพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าขึ้นก่อน จึงโปรดให้สมเด็จกรมพระคิดตั้งด้านหน้ามุขตะวันออกทำทางแยกไปตามพระเบ็ญจาทั้งสองคิดทำใหม่ให้ดูเรียบร้อยดี และตะพานซึ่งเลื่อนพระโกศจากสามคานมานั้นก็เป็นของทำใหม่ด้วย เพราะมีพระราชประสงค์จะมิให้รื้อพระโกศประกับอย่างเช่นแต่ก่อนบ่อย ๆ ได้รื้อคราวเดียว แต่เมื่อเชิญลงจากหอธรรมสังเวชคราวเดียว

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกประทับพระเมรุด้านตะวันออก พระญวน พระจีนและขุนนางจีนเจ้าภาษีตั้งเครื่อง

พระญวนพระจีนสวดกงเต๊ก ครั้นเสร็จแล้ว พระราชทานผ้าไตรญวนบริกขาร แก่พระญวน พระจีน แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลามวย ทรงโปรยทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการและกงสุลต่างประเทศ แล้วโปรดให้เทวดาทิ้งทานตามต้นกัลปพฤกษ์ทุกต้น มีรำง้าวคู่ ๑ หม่อมราชวงศ์กลมกับนายเสน่ห์ เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิงมีดอกไม้ต่าง ๆ รำโคมสิงห์โตมังกร ตามธรรมเนียม เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระเมรุสดับปกรณ์ผ้าไตรสังเค็ต เอก โท สลากแล้ว เสด็จกลับประทับพระที่นั่งทรงธรรมมีเทศนา ๒ กัณฑ์ สมเด็จพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนาพระสังคิณี พระพิธีธรรมวัดบวรนิเวศสวดพระสังคิณีจบแล้ว พระพิมลธรรมถวายเทศนาพระวิภังค์ พระพิธีธรรมวัดพระเชตุพนสวดพระวิภังค์จบแล้วเสด็จพระราชดำเนินพระเมรุ เสด็จประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระหน่อยหนึ่งแล้ว พระราชทานสลากสมเด็จกรมพระ และคนอื่น ๆ แล้วเสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรมทรงโปรยสลากเจ้านายเล็กน้อย เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จเข้าพระบรมมหาราชวัง วันนี้มีการมหรศพเต็มที่ โขน ๒ โรง หุ่น ๒ โรงงิ้ว ๑ โรง หนังโรง โรงรำก็เล่นทุกช่องระทา ๑๒ โรง

ข้าราชการนุ่งสมปักลายทองขาว คาดครุยสวมเสื้อขาว ข้าหลวงเดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าและใน

ปัจจุบันนุ่งขาว อนึ่งการแจกมะนาวนั้นผู้ใดถวายผ้าขาวแล้ว ต้องมารับต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ตั้งแจกที่คด พระเมรุหน้าพระที่นั่งทรงธรรม ผู้ที่ถวายของนั้นพระราชทานสิ่งของตอบแทนตามควร เป็นพนักงานไปรเวตสิเกรตารีออฟฟิศ

วันที่ ๔๕๖๓ วัน ๒ ๆ ๕ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ เสด็จเข้าประตูด้านตะวันตก ประทับมุขตะวันตก แล้วเสด็จประทับมุขตะวันออก พระญวนพระจีนกับจีนเจ้ากายตั้งเครื่องพระญวนสวดกงเต๊ก แล้วเสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม พระราชทานครอบและสิ่งของแก่ข้าราชการในกรุงนอกกรุงตามควร แล้วพระธรรมกิตติถวายพระธาตุกถา พระพิธีธรรมวัดระฆังสวดธาตุกถาจบแล้ว พระปรากรมมุนีถวายบุคลบัญญัติ พระพิธีธรรมวัดหงส์สวดบุคลบัญญัติจบแล้ว พระราชทานรางวัลเจ้านาย และข้าราชการที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณในการพระเมรุนี้ และที่ได้ถวายของในการพระเมรุนี้บ้าง แล้วเสด็จขึ้นข้างในพระราชทานรางวัลเจ้านายข้าทูลละออง และภรรยาข้าราชการ ที่ได้ถวายของในการพระเมรุนี้บ้าง

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกพลับพลามวยทรงโปรยสลากและมะนาว แล้วพระราชทานครอบและมะนาวแก่ทูตต่างประเทศ และชาวต่างประเทศที่ควรจะพระราชทาน โปรดให้เทวดาทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ทุกต้น มีรำหวน ๒ คู่ เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ มีรำโคมสิงห์โตมังกรและดอกไม้ต่าง ๆ การมหรศพมีเต็มที่อย่างเช่นว่าไว้แล้วในวันก่อน ๆ

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จกลับประทับในพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตเอกโท ไตรเปล่าสลาก แล้วเสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรม พระราชทานรางวัลเจ้ากรมพระตำรวจและอื่น ๆ ซึ่งเป็นนายด้านทำการพระเมรุครั้งนี้ และพระราชทานรางวัลเจ้านายซึ่งถวายของในการพระเมรุคราวนี้ด้วย และมีพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ พระราชมุนีถวายเทศน์พระกถาวัตถุ พระพิธีธรรมวัดสุทัศน์สวดพระกถาวัตถุจบแล้ว พระเทพกระวีถวายเทศน์พระยมก พระพิธีธรรมวัดมหาธาตุสวดพระยมก แล้วเสด็จในพระเมรุพระราชทานสลากแก่เจ้านาย มีสมเด็จกรมพระเป็นต้น เสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงโปรยสลากเจ้านายข้าราชการเล็กน้อย เวลา ๒ ยามเสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งเวลาเสด็จกลับจากพลับพลามวย และเวลาเสด็จเข้าพระบรมมหาราชวังนั้น เสด็จขึ้นและเสด็จออกลงทรง

พระราชยานทางเกยหน้าพระที่นั่งทรงธรรมด้านนอกเสมอทุกวัน

ข้าราชการสวมเสื้อนุ่งผ้าเหมือนเวลาวานนี้ ข้าหลวงเดิมแผ่นดินพระจอมเกล้า และแผ่นดินปัจจุบันนี้นุ่งขาวทุกวัน

วันที่ ๑๕-๒ วัน ๓ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ เสด็จเข้าประตูด้านตะวันตก แล้วประทับบนพระเมรุมุขตะวันตก แล้วเสด็จมาพระที่นั่งทรงธรรม ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วมิสเตอรอาลบาสเตอรเฝ้า หม่อมเจ้าปฤษฎางค์นำมิสเตอรตอเรและชาวยุโรปอีกหลายคนเฝ้า พระราชทานครอบมิสเตอรอาลบาสเตอรและชาวยุโรปอื่น ๆ แล้วเสด็จพระราชดำเนินเข้าพระเมรุ เสด็จประทับด้านตะวันตกทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตเอกโทสดับปกรณ์ แล้วประทับพระเมรุด้านตะวันออก ทอดพระเนตรพระญวนพระจีน และจีนเจ้าภาษีตั้งเครื่องพระญวนสวดกงเต๊ก พระนรินทร์นำเจ้าเมืองพระบริสุทธิ์เมืองตะกั่วทุ่ง และพระไทรโยคและเมืองอื่น ๆ เสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรม พระราชทานครอบข้าราชการและพระราชทานรางวัลของเจ้านายข้าราชการและคนอื่น ๆ

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จขึ้นข้างในพระราชทานรางวัลของผู้ที่ถวายของในการนี้บ้างตามที่ท่านมาเฝ้า

อนึ่งเมื่อเวลาเพนแล้วมีพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ พระเทพโมฬีถวายเทศนามหาปัฏฐาน พระพิธีธรรมวัดราชสิทธิ์สวดมหาปัฏฐานจบแล้ว พระอมรโมฬีถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๑ พระพิธีธรรมวัดพระเชตุพนสวดสังคหปริจเฉท ๑

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยสลากและมะนาว โปรดให้เทวดาโปรยทานตามต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๘ แล้วโปรดให้พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ทิ้งสลากมะนาวขุนนางท้ายพลับพลา มีรำทวน ๒ คู่ มีตีพลองคู่หนึ่ง เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ และการอื่น ๆ ก็มีเหมือนวานนี้เหมือนกัน

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จขึ้นจากพลับพลามวย ประทับเกยพระที่นั่งทรงธรรม แล้วเสด็จประทับพระเมรุด้านตะวันออก ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตเอกโทและสลากสดับปกรณ์แล้วเสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรมมีเทศนา พระธรรมภาณพิลาศถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๒ พระพิธีธรรมวัดเทพธิดาสวดสังคหปริจเฉท ๒ จบแล้ว พระประสิทธิศีลคุณถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๓ พระพิธีธรรมวัดหงส์ สวดสังคหปริจเฉท ๓ แล้วทรงโปรยสลากพระราชทานเจ้านายเด็กน้อย

เวลา ๒ ยามเศษ เสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง วันนี้การมหรศพและแต่งตัวเหมือนวานนี้

วันที่ ๑๕๓ วัน ๔ ฯ๒ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินพระเมรุเข้าประตูด้านตะวันตก เสด็จขึ้นพระเมรุแล้วไปประทับพระที่นั่งทรงธรรม ฝรั่งผู้หญิงเฝ้าหลายคน พระราชทานครอบและสิ่งของตามควร แล้วคนยุโรปที่เป็นพ่อค้านายห้างเฝ้าพระราชทานครอบและผลมะนาว แล้วประทับที่พระที่นั่งทรงธรรมห้องกลาง พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วเสด็จสดับปกรณ์ด้านตะวันตก แล้วมาประทับด้านตะวันออก พระญวน พระจีนเจ้าภาษีตั้งเครื่อง พระญวน พระจีนสวดกงเต๊ก แล้วเสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรมทรงแจกครอบและสิ่งของแก่ข้าราชการเจ้านายตามควร เสด็จเข้าที่หลวงราโชถวายอยู่งาน ครั้นแล้วเจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นมาถวายเทศน์ พระโพธิวงศ์ถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๔ พระพิธีธรรมวัดราชบุรณสวดสังคหปริจเฉท ๓ จบ และพระศรีวิสุทธิวงศ์ถวายเทศน์สังคหปริจเฉท ๕ พระพิธีธรรมวัดสระเกษสวดสังคหปริจเฉท ๕ จบ

เวลาเที่ยงเชิญพระศพสมเด็จพระนางเจ้าและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอลงจากพระเบ็ญจามาตั้งในห้อง ซึ่งกั้นรักแร้

เมรุ มุขตะวันตกและใต้ต่อกัน เจ้าพนักงานภูษามาลาชำระพระศพเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาทรงทอดผ้าไตรพระราชาคณะถานาเปรียญ สดับปกรณ์ปากพระโกศทั้ง ๒ พระศพแล้ว เวลาเกือบค่ำจึงได้เชิญพระศพขึ้นตั้งบนที่พระราชทานเพลิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์สมเด็จเจ้าพระยา ท่านเสนาบดีกงสุลต่างประเทศเฝ้าอยู่พร้อมกันอยู่ด้านตะวันออก ครั้นเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปพระราชทานเพลิงพระศพทั้ง ๒ และพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้าและกงสุลต่างประเทศพร้อมกันขึ้นไปถวายพระเพลิง และสมเด็จพระนางเจ้า พระนางเธอพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในและคนอื่น ๆ ก็ขึ้นไปถวายพระเพลิงเป็นอันมาก เสียงร้องไห้กึกก้องไปทั้งนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลามวย ทรงโปรยผลสลากและมะนาว และโปรดให้ทิ้งทาน มีการเล่นอย่างเช่นทุกวัน พอค่ำทรงจุดดอกไม้ แล้วเสด็จประทับพระเมรุด้านตะวันออก แล้วสดับปกรณ์กองเพลิงทั้ง๒ แล้วเสด็จพระที่นั่งทรงธรรมเสวย ครั้นแล้วเสด็จออกที่พระเมรุ เสด็จขึ้นไปบนฐานบัทม์ทรงแจกทรงโปรย

สลากเจ้านายซึ่งอยู่ที่นั่นบ้าง และทรงโปรยพระราชทานภูษามาลาแล้ว พระราชทานเงินภูษามาลาที่ฉลองพระเดชพระคุณ แล้วเสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงแจกสลากเจ้านายข้าราชการ เวลา ๔ ทุ่มเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งตั้งแต่วันชักพระศพมาจนวันนี้ สมเด็จพระนางเจ้าพระนางเธอท่านก็ทรงบริจาคทานถวายสังเค็ด มีเทศน์สดับปกรณ์ถวายเป็นเอนกอนันต์เป็นส่วนเจ้าภาพ และได้พระราชทานของตอบแทนผู้ที่ถวายของและพระราชทานมะนาวแก่ผู้ถวายผ้าเหมือนกัน และไทยทานที่ถวายพระสงฆ์ก็เป็นของดี ๆ โดยทั่วไปทั้งนั้น

วันที่ [illegible] วัน ๕ ๆ ๓ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำรุ่งเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ เสด็จประทับบนฐานบัทม์ ทอดพระเนตรเจ้าพนักงานภูษามาลาแปรพระรูป แล้วมีสามหาบของหลวง ๖ สำรับ ของสมเด็จพระนางเจ้าและพระนางเธอ ๖ สำรับ ครั้นแปรพระรูปแล้วเวียนสามหาบรอบพระเมรุสามรอบ ผู้หาบนั้นคือ พระยาราชประสิทธิ์ พระยาประสิทธิ์ศุภการ พระยาพิพิธโภไคศวรรย์ พระยาพิพิธไอศูรย์ เจ้าหมื่นไวย

เจ้าหมื่นเสมอใจ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ เจ้าหมื่นสรรเพ็ธ นายกวดหุ้มแพร นายพิจารณ์ นายบำรุง หม่อมไกล หม่อมกลม หม่อมปี่ หม่อมมโนรถ นายสงบ หลวงอังคนิศร์ หลวงบรมนารินทร ขุนเทวีภักดิการ ด้วยที่ถือไตรบ้าง หาบสำรับคาวหวานบ้าง ครั้นเวียนครบสามรอบแล้ว จึงทรงทอดไตรแพรสามหาบ สดับปกรณ์พระรูปทั้งสอง พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่มีกรมพระปวเรศเป็นประธาน พระองค์เจ้าพระมนุษย์และราชาคณะผู้ใหญ่ รวม ๑๒ รูป สดับปกรณ์แล้ว ลงมารับพระราชทานฉัน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระนางเธอ ทรงเก็บพระอัฏฐิทั้งสอง เจ้าพนักงานเชิญพระอัฏฐิลงพระลองโมรา แล้วลงพระโกศมณฑปทองคำลงยาประดับเนาวรัตน์อันวิจิตร เชิญพระโกศมณฑปพระอัฏฐิตั้งบนพานทองคำ ๒ ชั้น ตั้งในบุษบกทองคำเชิญขึ้นตั้งบนพระเบ็ญจา ๓ ชั้น ตามเดิมเสร็จแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระที่นั่งทรงธรรม พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเพล แล้วพระราชทานเครื่องศิลามีขันน้ำพานรองกระโถนและโต๊ะเป็นต้น แก่พระสงฆ์ซึ่งถวายของช่วยในการพระเมรุ มีกรมพระปวเรศและพระองค์เจ้าพระมนุษย์และหม่อมเจ้าพระเป็นต้น

เจ้าพนักงานเชิญพระอังคารขึ้นยานุมาศมีกระบวนแห่เทวดา เครื่องสูงกลองชะนะไปลงท่าพระ เชิญพระอังคารลงเรือไชย ๒ ลำ มีเรือแห่ไปลอยที่หน้าวัดปทุมคงคาตามอย่างโบราณประเพณี แล้วกระบวนแห่ซึ่งเชิญพระอังคารไปส่งลงเรือแล้ว กลับเข้ามารับพระบรมอัฏฐิจากพระบรมมหาราชวัง เชิญออกพระที่นั่งทรงธรรมสดับปกรณ์อย่างเช่นแต่ก่อน พระบรมอัฏฐิที่เชิญออกมาวันนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ สมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ๑ เชิญสถิตย์บนบุษบกทองคำเปลวกลางพระที่นั่งทรงธรรม สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย พระองค์เจ้าอิศรวงศ์วรราชกุมาร พระองค์เจ้านภางค์นิพัทธพงศ์ เชิญสถิตย์ในบุษบกห้ายอด แล้วพระราชทานรางวัลเจ้านายข้าราชการที่ถวายของในการพระเมรุ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยสลากมะนาวโปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ มีรำทวนคู่หนึ่งแล้ว กัปตันลิชลิวเอาทหารเรือเวสาตรีแต่งตัวสวมเครื่องเกราะถือปืนปลายหอกมาทำท่าแทงกันและกันต่าง ๆ โดยแข็งแรงและว่องไว การมหรศพตามอย่างเช่นวันก่อน

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม มีเทศนา ๔ กัณฑ์ พระญาณรักขิตถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๖ พระพิธีธรรมวัดอรุณสวดสังคหปริจเฉท ๖ จบแล้ว พระปริยัติวงศาจารย์ถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๗ พระพิธีธรรมวัดมหาธาตุสวดสังคหปริจเฉท ๗ จบ และพระอมราภิรักขิตถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๘ พระพิธีธรรมวัดระฆังสวดสังคหปริจเฉท ๘ จบแล้ว พระพิศาลสมณกิจถวายเทศนาสังคหปริจเฉท ๙ พระพิธีธรรมวัดอรุณสวดสังคหปริจเฉท ๙ จบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินพระเมรุ แล้วเสด็จกลับพระราชทานสลากเจ้านายข้าราชการเล็กน้อย เวลา ๒ ยามเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๔๕๐๕ วัน ๖ ๗/๔ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินประทับพระเมรุด้านตะวันตก สดับปกรณ์แล้ว เสด็จประทับด้านตะวันออก พระญวน พระจีน เจ้าภาษีตั้งเครื่องแล้ว สดับปกรณ์ไตรสังเค็ตพระญวณ พระจีน แล้วประทับพระที่นั่งทรงธรรมพระราชทานครอบและสิ่งของเจ้านายข้าราชการ แล้วสดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิ แล้วเสด็จประทับในพระเมรุด้านใต้ มีแจง สมเด็จพระวันรัตน์ถวายเทศนาอานิสงส์

แจงกัณฑ์หนึ่ง พระธรรมวโรดมถวายเทศนาพระวินัยกัณฑ์หนึ่ง แล้วพระสุธรรมธีรคุณ พระคุณาจารยวัตร พระธรรมธานาจารย์ พระธรรมสมาจารย์ ๔ รูปขึ้นเตียงสวดพระวินัยจบแล้ว พระพรหมมุนีถวายเทศนาพระสูตรกัณฑ์หนึ่ง พระวินัยรักขิต พระครูปลัดสัมพิพัฒนสุตาจารย์ พระครูปลัดสัมพิพัฒนศีลาจารย์ พระครูปลัดจุฬานุนายก ๔ รูป สวดพระสูตรจบแล้ว พระธรรมไตรโลกถวายเทศนาพระปรมัตถ์กัณฑ์หนึ่ง แล้วพระมงคลเทพมุนี พระธรรมถาวร พระญาณวิริย พระปัญญาคัมภีรเถร ๔ รูปสวดพระปรมัตถ์ พระสงฆ์ถานาอันดับ ๕๐๐ นั่งแจง ครั้นเทศน์และสวดจบแล้ว เสด็จพระที่นั่งทรงธรรม

บ่าย ๕ โมงเสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยสลากมะนาวแล้ว โปรดให้เทวดาทิ้งทาน มีรำทวน ๒ คู่ เวลาค่ำจุดดอกไม้ มีการมหรศพตามธรรมเนียมอย่างทุกวัน เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับเข้าพระเมรุสดับปกรณ์ แล้วเสด็จพระที่นั่งทรงธรรม เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๔๕๐๖ วัน ๗ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
๕

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระพุทธนิเวศน์ ทำบุญวันประสูติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า พระสงฆ์รับ

พระราชทานฉันแล้วสดับปกรณ์ ครั้นสดับปกรณ์แล้ว เสด็จทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงพระราชยานเสด็จพระราชดำเนินพระเมรุ เลี้ยงพระและสดับปกรณ์เหมือนอย่างทุกวัน วันนี้สมเด็จพระนางเจ้า พระนางเธอ ทรงมีแจง ๕๐๐ เหมือนวันวาน

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพลับพลา ทรงโปรยสลากมะนาวแล้วโปรดให้ทิ้งทาน เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ การมหรศพมีเหมือนทุกวัน เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพถวายเทศนาชาณุโสณีสูตรกัณฑ์หนึ่ง หม่อมเจ้าพระประภากรถวายเทศนาอนิจจลักขณกัณฑ์หนึ่ง หม่อมเจ้าพระพุทธุปบาทปิลันธนถวายเทศนาทุกขลักขณกัณฑ์หนึ่ง พระสาธุศีลสังวรถวายเทศนาอนัตตลักขณกัณฑ์หนึ่ง แล้วออฟฟิซเซอร์และกัปตันเรือรบฝรั่งเศสมาเฝ้าในพระที่นั่งทรงธรรม กรมท่านำ ทรงพระราชปฏิสันถารตามควร เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งผู้ซึ่งรำทวนในงานคราวนี้ คือ

นายสนิทหุ้มแพร

นายเสน่ห์หุ้มแพร

นายเล่ห์อาวุธหุ้มแพร

นายสรรพวิไชยหุ้มแพร
นายชิตหุ้มแพร
นายฉันหุ้มแพร
นายรองชิต
นายรองสรรพวิไชย
นายรองพิจิตร
นายพินมหาดเล็กบุตรพระยาศรีสรราช
นายพรมมหาดเล็กบุตรพระยารัตนโกษา
นายเชยมหาดเล็กบุตรเจ้าพระยาพลเทพ
นายบุญมากมหาดเล็กบุตรพระนรินทรราชเสนี
หม่อมกลม ในพระองค์เจ้าชิตเชื้อพงศ์

วันที่ ๔๕๐๗ วัน ๑ ๖ฯ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ เสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม สดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิแล้วเลี้ยงพระ แล้วเชิญพระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิขึ้นพระราเชนทรยานและเสลี่ยง มีเครื่องสูงกลองชะนะคู่แห่กลับพระบรมมหาราชวัง เสด็จไปประทับพระเมรุสดับปกรณ์พระอัฏฐิ โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะถานาเปรียญที่ได้รับพระราชทานสังเค็ตเอกโทของหลวง ของ

เจ้าภาพทั้งสิ้นให้ถือพัดสังเค็ต รวมพระสงฆ์ ๔๐๐ รูปเศษ สดับปกรณ์ผ้าสลาก แล้วเสด็จแจกของพระที่นั่งทรงธรรม

บ่าย ๒ โมงเศษ เชิญพระโกศพระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้าและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เชิญขึ้นบุษบกเชิญตั้งบนราชยานุมาศสามคาน เหมือนเมื่อแห่พระธาตุมีเครื่องสูงกลองชะนะคู่แห่ไม่ผิดอะไรเลย แห่จากพระเมรุมาเข้าประตูวิเศษไชยศรี อ้อมกำแพงพระมหาปราสาทเข้าประตูพรหมซ้าย แห่ผ่านพระที่นั่งไปเลี้ยวหัวถนนถึงพระตำหนัก เชิญขึ้นสถิตย์บนเรือนแก้วบนพระตำหนัก แล้วพระสงฆ์เข้าไปสดับปกรณ์ด้วย

วันที่ ๔๕๐๘ วัน ๒ ๗ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร กรมวังกรมท่านำมิสเตอรบีลเครฟเฝ้ากราบถวายบังคมลาไปเมืองญี่ปุ่น รับสั่งให้พระนายเสมอใจไปด้วยแล้วกลับไป

แล้วเสด็จพระมหาปราสาททอดพระเนตรการที่จัดจะทำบุญ ๗ วัน เสด็จขึ้นย่ำค่ำเศษ พระราชทานครอบไปบูชาพระแก้วมรกต พระชินศรีและที่อื่น ๆ

วันที่ ๔๕๐๙ วัน ๓ ๆ ๘ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำเที่ยงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททอดพระเนตรสมเด็จกรมพระ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยกรมหมื่นภูธเรศ จัดชั้นพระเบญจาที่จะตั้งพระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์ แล้วทอดพระเนตรพระองค์ทองแขวนระย้าแก้ว มีสมเด็จกรมพระ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยกรมหมื่นเจริญผล กรมหมื่นภูธเรศ พระองค์ทองเฝ้า เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศ พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า แล้วเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททอดพระเนตรจัดการ แล้วแห่พระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้า และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเชิญขึ้นบนบุษบกทองคำ เวลาค่ำพระสงฆ์ ๘๐ รูป มีกรมพระปวเรศหม่อมเจ้าพระ และพระราชาคณะ พระครูเจ้าวัด ถานาเปรียญนอกกรุงในกรุงสวดมนต์ ครั้นสวดจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับมุขตะวันตก ทอดผ้าไตรพระสงฆ์ ๘๐ รูปสดับปกรณ์ ครั้นเสร็จแล้วถวายอดิเรกถวายพระพรลา แล้วพระพิมลธรรมถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง ครั้นเทศนาจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดผ้าไตร ๑ ผ้าขาว ๔ พระพิมลธรรม ๑ ถานา ๔

สดับปกรณ์แล้วถวายอติเรกถวายพระพรลา หม่อมเจ้าพระอรุณถวายเทศนากัณฑ์ที่ ๒ ครั้นเทศนาจบแล้ว สดับปกรณ์ผ้าไตรสังเค็ต ๑ ผ้าขาว ๔ พับ แล้วถวายอติเรกถวายพระพรลากลับ แล้วพระราชาคณะถานาเปรียญสดับปกรณ์เรือนร้อย ผ้าขาวพับ

วันนี้มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพยาภานุวงศ์เรื่องเตลิแครฟ

วันที่ ๔๕๑๐ วัน ๔ ๆ ๕ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทปรนนิบัติพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วถวายของไทยธรรม พระสงฆ์ถวายยถาสัพพี อติเรกพระพรลา แล้วพระสงฆ์ราชาคณะถานาเปรียญอันดับสามเณรเปรียญสามเณรสดับปกรณ์ผ้าไตร แล้วเสด็จทรงโปรยบนมุข เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแล้ว พระพรหมมุนีถวายเทศนากัณฑ์ ๑ เทศนาจบแล้ว พระพรหมมุนีถานา ๔ สดับปกรณ์ผ้าไตรและผ้าขาวทรงถวายของเครื่องกัณฑ์แล้ว พระธรรมวโรดมถวายเทศนา แล้วสดับปกรณ์ผ้าไตรผ้าขาวแล้ว ถวายของเครื่องกัณฑ์ แล้วสดับปกรณ์เรือนร้อย วันนี้พระราชทานรางวัลคนซึ่งคิดฉันท์ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เจ้าพระยาภานุวงศ์เฝ้า เวลาเย็นมิสเตอรมาเควศเปรราากงสุล

โปรดเกศเผ้า เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สดับปกรณ์เรือนร้อย แล้วพระโพธิวงศ์ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ พระศรีสุนทรเผ้า เทศนาจบสดับปกรณ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลา แล้วพระอมรโมฬีถวายเทศนาแล้วสดับปกรณ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลา แล้วสดับปกรณ์สลาก และผ้าไตร และผ้าขาว ๓๐ รูป แล้วพระราชทานรางวัลเครื่องอุปโภคต่าง ๆ แก่อาจารย์ซึ่งบอกหนังสือมคธหนังสือไทยและเลข แก่ภิกษุสามเณรคฤหัสถ์ทั่วทั้งพระนครเวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จทรงจุดดอกไม้ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขปราสาทแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๑๒๓๑ วัน ๕ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
๑๐

เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จออกพระพุทธนิเวศน์ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วสดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเป็นวันทำบุญประสูติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ แล้วเวลาบ่ายเสด็จลงพระตำหนัก แล้วสวดมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป ไม่ได้เสด็จออกทรงธรรมพระพุทธนิเวศน์ รับสั่งให้พระองค์เจ้าจิตรเจริญไปจุดเทียน

วันที่ ๑๒ วัน ๖ ๗ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒
๑๑

เวลาเช้า ๕ โมง พระสงฆ์ที่สวดมนต์ในพระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้าเข้ามารับพระราชทานฉัน แล้วมีเทศนา ๒ กัณฑ์ คือพระเทพกระวีกัณฑ์ ๑ พระเทพโมฬีกัณฑ์ ๑ ทรงโปรยแล้วเสด็จออกพระที่นั่ง ทรงร่างสำเนาทรงสปีชตอบแล้ว เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม มองซิเออวีกอมแตเดอ ฟอโกละตะคอมมันดันฝรั่งเศสกับออฟฟิซเซอร์เรือรบฝรั่งเศสรวม ๕ นาย เข้ามาเฝ้ากราบถวายบังคมลากลับไปเมืองไซ่ง่อน แล้วพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ แก่คอมมันดัน กัปตันเรือรบ ช้างเผือกชั้นที่ ๔ ชื่อภูสนาภรณ์ เสด็จขึ้นเวลาย่ำค่ำ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งน้ำวงด้ายพระสงฆ์ราชาคณะ ๒๐ รูปสวดมนต์พิธีตรุษ แล้วพระนรินทร์อ่านบอกเมืองนครศรีธรรมราช ส่งต้นไม้เงินทองและอื่น ๆ กับหนังสือ ๔ ฉะบับ แล้วนำพระจรูญราชเดชและกรมการเมืองตะวันตกกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง และอ่านบอกเมืองสงขลาเรื่องเดินนาและบอกส่งเงินเสนารวม ๓ ฉะบับ และบอกเมืองกาญจนดิษฐ์บอกส่งเงินภาษีผลประโยชน์

วันที่ ๔๒๑๓ วัน ๗ ฯ ๑๒ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๒ โมงเศษ เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงศีลแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงจุดเทียนไชย แล้วเลี้ยงพระเสร็จแล้ว ขุนนางเฝ้า พระยาศรีอ่านบอกพระยาจ่าแสน ข้าหลวงสักเลขเมืองตาก บอกส่งจำนวนเลขที่ได้สักไปแล้วฉะบับ ๑ อีกฉะบับ ๑ นำหนังสือพระยาแพร่มีมาด้วยเรื่องราชการทางพะม่า พระยานุภาพไตรภพถวายของหล่อต่าง ๆ เป็นของโบราณมาแต่เมืองเขมร พระยานครนายกทูลลากลับไปรักษาเมือง เวลาบ่าย คอมมันดันเรือรบฝรั่งเศสมาเฝ้า โปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราภูสนาภรณ์ แก่มองซิเออเกเลชามบ์ส เลฟเตนแนนต์ สตาฟออฟฟิซเซอร์

เวลาทุ่มเศษ เสด็จพระมหาปราสาท สวดมนต์จบแล้วขุนนางเฝ้า พระนรินทร์อ่านบอกพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ บอกจำนวนเลขเมืองสงขลา เมืองจนะที่ได้รับหนังสือพิมพ์ไปแล้ว บอกพระวิชิตภักดีศรีสุรสงคราม ปลัดผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า บอกมา ๓ ฉะบับ ฯ ๑ บอกส่งเงินผีจีนในเมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองคีรีรัฐนิคม จำนวนปีเถาะ เอกศก ฉะบับ ๑ ว่าได้ทราบตราพระคชสีห์ โปรดเกล้า ฯ ให้ว่าราชการเมือง มีความยินดีเป็นล้นเกล้า ฯ

ฉะบับ ๑ ส่งบรรณาการ พระจรูญราชโภคากรเมืองหลังสวนบอกฉะบับ ๑ ว่าได้ผูกพัทธสีมา ขอถวายพระราชกุศล เสด็จขึ้นยามเศษ

วันที่ ๔๕๑๔ วัน ๑ ๗ ๔ ค่ำ ๑๓ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าเลี้ยงพระที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไม่ได้เสด็จออก บ่ายกรมหมื่นพิชิตเฝ้า เรื่องจะทำปราสาทสุนันทาลัย โปรดให้หม่อมเจ้าต่างเขียนตัวอย่าง แล้วเสด็จขึ้นเสวย ค่ำนายเสนอถวายกระเฌอเงินที่รับสั่งให้ทำ พวกลาวเมืองเพ็ชรบุรีถวายของ ๕ คน ลาวเหล่านี้เป็นเด็กชา

ย่ำค่ำเศษ เสด็จพระมหาปราสาทสวดมนต์ เสด็จขึ้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ ก่อนสวดมนต์จบ

วันนี้เสด็จที่วัด กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ประชวร เสด็จมาไม่ได้ ส่งอาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย

วันที่ ๔๕๑๕ วัน ๒ ๗ ๔ ค่ำ ๑๔ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๓ โมง ๔๕ มินิต เสด็จพระมหาปราสาท เกษากันต์หม่อมเจ้า ๔ องค์ แล้วเลี้ยงพระ ปีนี้โปรดเกล้า ฯ ให้พระโพธิวงศ์ประกาศเทวดา เสด็จขึ้นเช้า ๕ โมงเศษ

บ่ายพระยารัตนโกษา ถวายบาญแผนกหวย ทรงเซ็น ให้หลวงสวามิภักดิ์ภูวนารถทำ

จวนย่ำค่ำเสด็จประทับสนามหญ้าทอดพระเนตรแห่พระ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน แล้วเสด็จขึ้นบนพระมหาปราสาท สวดมนต์จบแล้ว พระโพธิวงศ์ประกาศเทวดา แล้วสวดธรรมจักร มหาสมัยสูตรจบแล้ว วัดมหาธาตุสวดภาณยักษ์จบ ๑ วัดระฆังสวดภาณพระจบ ๒ วัดบวรนิเวศสวดภาณยักษ์จบ ๓ วัดสุทัศน์สวดภาณพระจบ ๔ เสด็จขึ้น ๕ ทุ่มเศษ

อนึ่งเมื่อเวลาบ่ายสมโภชหม่อมเจ้าที่เกษากันต์

วันนี้ได้ข่าวว่า ฮิส รอแยล ไฮเนส ดุกออฟเยนัว ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระมเหษีพระเจ้ากรุงอิตาลี่ จะเข้ามากรุงเทพ ฯ โปรดให้ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย จัดวังสราญรมย์

วันที่ ๔.๕.๑๖ วัน๓ ๗ ๑๕ ๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระมหาปราสาท ทรงประเคนแล้ว พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ โหรถวายปฏิทินปีมะเส็ง เลี้ยงพระแล้วพระพิมลธรรมดับเทียนไชย แล้วพระราชทานน้ำสังข์ และทรงเจิมพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จขึ้นย่ำเที่ยง ที่พระมหาปราสาทเวียนเทียน แล้ว

พระสงฆ์ราชาคณะฝ่ายสมถะเข้าไปประน้ำพระพุทธมนต์ในพระบรมมหาราชวัง

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกในออฟฟิศ ทรงเรื่องรับดุกออฟเยนัว โปรดให้พระนายไวยจัดทหารรับและอยู่ประจำ รับสั่งให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระยานรรัตน์ลงไปรับที่ปากน้ำ รับสั่งให้พระองค์สายจัดเรือเวสาตรีลงไป พระองค์สายก็ไปด้วย เวลาค่ำทรงรับโทรเลข ได้ความว่าเรือรบอิตาลีมาถึงสันดอนแล้ว จะโปรดเกล้า ฯ ให้เรือเวสาตรีลงไปรับพรุ่งนี้เช้า

วันที่ ๔๖๑๗ วัน ๔ ๆ ๑ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สดับปกรณ์กาลานุกาลเชิญพระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้า ส.ก.ร. ตั้งที่อัฐฑจันท์พระที่นั่งเศวตฉัตรข้างขวา ตงพระอัฏฐิสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า ก.พ. ข้างซ้ายประกอบอัฐฑจันท์ให้กว้าง วันนี้เจ้านายข้าราชการถวายถ้าดปีใหม่ อนึ่งพระราชทานดิโปลมา แก่เจ้านาย ขุนนาง ที่ได้รับพระราชทานตราที่พระเมรุแล้ว เสด็จขึ้นย่ำเที่ยงเศษ

เมื่อเวลาเช้าเรือเวสาตรีลงไปปากน้ำ รับดุกออฟเยนัวขึ้นมากรุงเทพ ฯ ผู้ที่ไปรับ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระยานรรัตน์ พระยาพิพัฒน์ พระ

ไพรัช จมื่นวิชิต ออกไปรับจากเรือรบที่จอดอยู่ที่น้ำเขียว มาถึงกรุงเทพ ฯ เวลา ๒ ยาม ขึ้นพักอยู่ที่บ้านราชทูต มีขุนนางกรมท่า เจ้าพระยาภานุวงศ์เป็นต้นคอยรับอยู่ มีทหาร ๑๐๐ จุดโคมไฟและแต่งใบไม้ตามสมควร

ที่ในพระที่นั่งเวลาค่ำวันนี้ จุดโคมไฟเป็นการสนุกสำหรับปีใหม่ แต่หาได้มีปาตีเหมือนอย่างทุกปีไม่ ด้วยยังอยู่ในเขตต์มอนิง

พระยาราชโยธาขอบวกเงินค่าตลาดสำเพ็งขึ้นอีก ๒ ชั่ง ทรงเซ็นให้ทำไปทีหนึ่ง

มีพระราชหัตถ์เลขาถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ กะโปรแกรมที่จะรับดุกออฟเยนัวตามรายวัน

วันที่ ๔๕๑๘ วัน ๕ ฯ ๒ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมารเอารถลงไปรับ ดุกออฟเยนัว ที่บ้านราชทูต มีทหารม้าราชวัลลภตาม ๘ คน มาถึงในวัง สลุต ๒๑ นัด มีทหารคอยรับ เจ้านายข้าราชการแต่งเต็มยศ มีตำรวจมหาดเล็กทหารมหาดเล็ก แต่กรมท่ากับกรมวังตามดุกออฟเยนัวเข้ามา เสด็จพระราชดำเนินลงไปรับที่อัฒจันท์ ขึ้นมาบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารห้องเหลือง ออฟฟิซเซอร์มาด้วย ๔ คน คือคอนเต คามิลโลคันดิยนีโดลีโวละ

กัปตันเอดเดอกง ๑ นิโคละเลคันดโนเปมาสเตอร์เรือรบ ๑ หมอชีวาชิโนวิเคลตตะ ๑ อัลเบิตโต เปาโล อิโสละ เลฟเตนแนนต์ในเรือรบ ๑ ทรงพระราชปฏิสันถารตามสมควร แล้วพระราชทานตรามหาสุราภรณ์แก่ดุกออฟเยนัว ทรงสวมให้แล้วทรงพาเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าในห้องน้ำเงินครู่หนึ่งกลับมา เสด็จพระราชดำเนินลงไปส่งถึงอัฒจันท์พระที่นั่ง อนึ่ง เจ้าพนักงานลาดผ้าแดงตั้งแต่หน้าโรงทองซึ่งเป็นที่หยุดรถมาจนถึงอัฒจันท์พระที่นั่ง เมื่อขากลับไปก็ขึ้นรถที่หน้าโรงทองไปอยู่วังสราญรมย์ มีทหารคอยรับทูลกระหม่อมพระองค์น้อยรับอยู่ที่นั้น

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งประทับวังสราญรมย์ ตรัสกับดุกออฟเยนัว แล้วพระราชทานตรามัณฑนาภรณ์แก่คอนเตคามิลโล แอดเดอกง พระราชทานตราภัทราภรณ์แก่นิโคละเลคัลดโนเปมาสเตอร์ และหมอชีวาชิโนวิเคลตตะ พระราชทานตราวิจิตราภรณ์แก่อัลเบิตโต เปาโล อิโสละเลฟเตนแนนต์ ประทับอยู่ประมาณครู่ ๑ เสด็จกลับ อนึ่งเมื่อเวลาเช้าทรงฉลองพระองค์ทหารมหาดเล็กเต็มยศ ทรงสายตะพายและดวงตราอิตาลี เมื่อเวลาเสด็จวังสราญรมย์ทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศดำ ทรงตราอิตาลี เจ้านายข้าราชการแต่งเหมือนเมื่อเวลาเช้า

เวลาเสด็จกลับแล้ว พระยาภาส พระองค์เทวัญ พระองค์สายเย้า ทรงเรื่องที่จะเสด็จไปทอดพระเนตรเรือรบอิตาลี

เวลาค่ำเสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ นมัสการพระชนม์พรรษา แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร์ เสด็จวัดพระแก้ว เสด็จกลับก่อนสวดมนต์จบเวลา ๔ ทุ่ม

พระนายไวยถวายหนังสือเรื่องทหารสมัครที่มาระดมในการพระเมรุนั้น ครั้นสิ้นการแล้วกลับไป ที่ได้อนุญาตบ้างยังไม่ได้อนุญาตบ้าง ขอรับพระราชทานให้พระนายศรี นายประจันต์ออกไปต้อนคนที่เมืองราชบุรี

กับถวายข้อบังคับสำหรับจางวางนายหมวดที่จะคุมพลทหารอยู่ในหัวเมืองต่าง ๆ

วันที่ ๔๕๑๙ วัน ๖ ฯ๓๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จวัดพระแก้ว ดุกออฟเยนัวมาดูแห่เสด็จที่หน้ามิวเซียมข้างด้านตะวันตก แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ดุกออฟเยนัวตามเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระอุโบสถ นั่งกับเจ้านาย ครั้นถือน้ำแล้ว เสด็จลงทางหลังพระอุโบสถเสด็จกลับ ทรงนมัสการพระบรมอัฏฐิที่พระที่นั่งสนามจันทร์ แล้วเสด็จขึ้น

บ่ายพระองค์เทวัญ พระองค์สายเข้า ทรงถึงเรื่องที่จะเสด็จไปทอดพระเนตรเรือรบ

วันนี้สวดมนต์พิธีคเชนทรัศวสนาน ที่พระที่... ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน พระองค์เจ้าจิตรเจริญไปจุดเทียน

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือ ขอรับพระราชทานพระเสนหามนตรีเป็นพระศรีธรรมบริรักษ์ปลัด ขอเลื่อนยศพระเกษตรไทร ตนกูอับดุลลา ตนกูสมาแอ และตนกูมุดาตนกูเยะ บุตรพระยากลันตัน (ต้นฉะบับตก) ขอรับพระราชทานนิโวะ บุตรพระยายะริงเป็นผู้ช่วยราชการเมืองยะริง นายชวามหาดเล็ก บุตรพระนรินทร์ เป็นปลัดเมืองหลังสวน

วันที่ ๑๒๒๐ วัน ๗ ฯ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายพระนายไวย หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้า ทรงเรื่องวังสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย พาตุกออฟเยนัวขึ้นเสลี่ยงกั้นพระกลดมาที่พระที่นั่งสุทไธศวรรย์ นั่งกับเจ้านายบนพระที่นั่ง โปรดให้เรียกกระบวนแห่ แล้วเรียกช้างมีผัดพาน แล้ว

ม้าล่อแพน ช้างที่ผัดนั้น ๒ ช้าง คือ พลายแก้ว และพระยาปราบ ผัดช้างแล้วเรียกม้าห้อ เวลาจวนย่ำค่ำเสด็จขึ้น

วันนี้โปรดเกล้า ฯ ให้มีดินเนอร์เป็นไปรเวต เลี้ยงดุกออฟเยนัว เวลาทุ่มหนึ่งดุกออฟเยนัวเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง มารถหยุดที่หน้าโรงทอง ปูผ้ารับตั้งแต่ที่รถถึงอัฒจันท์พระที่นั่ง ประทับในห้องน้ำเงิน ตรัสอยู่ประมาณครึ่งชั่วทุ่ม แล้วเสด็จลงมาประทับที่โต๊ะเสวย ผู้ที่นั่งโต๊ะดังนี้

จมื่นสุฤทธิ์ พระยามหาเทพ

พระนายสรรเพ็ธ	อาเลสซานโดรปิกโนน
พระยาพิพัฒน์	พระยาประภา
ฟรานเศสโค อากตอน	มิสเตอร์ยุเกอ
พระยาภาสกรวงศ์	พระองค์สาย
พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร	พระองค์สวัสดิประวัติ
คอนเตคามิลโล	พระองค์เทวัญ
เจ้าพระยาภานุวงศ์	ดุกออฟเยนัว
ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย	ที่ประทับ
กรมหมื่นภูธเรศ	กรมหมื่นพิชิต
พระองค์ทองใหญ่	กรมหมื่นอดิศร
มิสเตอร์อาลบาสเตอร์	พระองค์สวัสดิโสภณ
นิโคลเปมาสเตอร์	อัลเบิตโตเปาโล

หม่อมเจ้าเจ๊ก หม่อมเจ้าปฤษฎางค์
พระยานรรัตน์ หมอชีวาชิโนวิเคลตตะ
พระยามหามนตรี พระนายไวย
จมื่นวิชิต พระนายเสมอใจ

นั่งโต๊ะอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษ เลี้ยงเสร็จแล้วเสด็จไปประทับห้องน้ำเงิน ตรัสกับดุกออฟเยนัว แล้วพระราชทานตราวิจิตราภรณ์ แก่ . . . .

เวลา ๕ ทุ่มเศษ ฝรั่งกราบถวายบังคมลากลับไป เสด็จขึ้น ๒ ยาม

วันที่ ๔๕๒๑ วัน ๑ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกบ่าย ๔ โมงเศษ พระองค์กมลาศน์ถวายวานรเผือกและถวายหนังสือ พระรจนาถวาย พระทำด้วยแร่ พระองค์เทวัญเผ้า ทรงเรื่องสวนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ไม่ได้ออกขุนนาง

หนังสือ

๑. เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือเป็นไปรเวต ว่าด้วยยศตนกูมุดาเป็นพระนั้น กลัวจะมีความเสียใจ กับนำหนังสือ พระยาระแงะ พระยายะริงถวาย

๒. หนังสือพระยาระแงะขอให้พระคิรีอรรถพิศาลผู้บุตรเป็นเจ้าเมืองระแงะ

๓. หนังสือพระยายะริงขอให้นิโวะบุตรเป็นผู้ช่วยราชการเมือง

๔. มีพระราชหัตถ์ตอบไปรเวตฉะบับ ๑

๕. พระองค์เจ้ากมลาศน์ ถวายเรื่องราวขอทำบ่อทอง เป็น ๓ ข้อ ข้อ ๑ ทำเป็นของหลวงทั้งสิ้น ข้อ ๒ จะลงทุนเองคนเดียว เมื่อสิ้นปีจะทำบัญชีสิ่งของที่ใช้สอยต่าง ๆ และจำนวนทองถวาย ถ้าขาดทุนของหลวงไม่ต้องเสีย ข้อ ๓ ขอผูกขาดและจะเรียกหุ้นส่วนทำ

๖. พระองค์เจ้ากมลาศน์ ขอเลขจมื่นประธานมนเทียร ๘ คน

วันที่ ๔๕๒๒ วัน ๒ ฯ ๖ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายหม่อมเจ้าอุทัยเฝ้า พระราชทานเงินเฟื้องใช้ในการพระศพกรมหมื่นอนันต์ ๕ ชั่ง พระองค์ดิศ พระองค์สายเฝ้า เรื่องดุกออฟเยนัวไปดูละครเป็นต้น กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าทูลว่าช่างถมเมืองนครจะกราบถวายบังคมลากลับไป โปรดให้แจกเงินคนละ ๘ ตำลึง กรมหมื่น..เฝ้า ทรงถามข่าวเรื่องหม่อมเจ้าหญิงคนเล็กสิ้นชีพิตักษัย โปรดให้พระองค์ชุมพล

บอมนิ ๑๕ วัน เจ้านายอื่น ๆ ๗ วัน พระราชทานตรานิภาภรณ์แก่หลวงชลยุทธโยธิน

บ่าย ๕ โมงเศษเสด็จเมรุ พระองค์เจ้าพระมนุษยมาคมานพมาเฝ้าทูลอาการกรมพระปวเรศ เสด็จกลับทุ่มเศษ

วันนี้พระราชทานของไปช่วยเสด็จที่วัด สมุดหนังสือสวดมนต์ ๓๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๒๔ ศอก ๒๐๐ พับ ผ้าลาย ๒๐๐ ผืน

วันนี้ดุกออฟเยนัวให้ตราแก่เจ้านายขุนนางรวม ๗ คน คือ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าสาย แกรนออฟฟิซเซอร์เซนต์มอรีสแอนด์ ลัสรัส

พระยาพิพัฒนโกษา คอมมานเดอร์เซนต์มอริส แอนด์ ลัสรัส พระยานรรัตน์ คอมมานเดอร์เคราน์ออฟอิตาลี พระไพรัช หลวงชลยุทธโยธิน จมื่นวิชิต ออฟฟิซเซอร์ เคราน์ ออฟ อิตาลี

วันนี้ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย ประชุมเจ้านายขุนนางคนต่างประเทศ เต้นรำที่วังสราญรมย์

หนังสือ

มีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องพระองค์กินถาสนิยมเรื่องราวขอทำบ่อทองเป็น ๓ ข้อ ทรงเห็นว่าข้อที่ ๒ ดี ให้ทรงเรียกตัวมาไล่เลียงดู

วันที่ ๔๒๓ วัน ๓ ๗ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ กระบวนยังไม่พร้อม จนเวลา ๔ โมงเศษกระบวนพร้อมแล้ว ทรงพระที่นั่งพุดตาล มีเครื่องสูงกลองชะนะแตรสังข์ แห่ ๔ สาย เป็นกระบวนพยุหยาตราแต่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ออกประตูวิเศษไชยศรี ตรงไป เลี้ยวหน้าโรงเรือประทับพลับพลา โปรดให้เรียกกระบวนแห่พระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ พระศพนั้นชักเรือข้ามมาแต่วังมาขึ้นพระยานุมาศ ๓ คาน พักที่ท่าพระ ตั้งกระบวนแห่บก แต่ท่าพระมาเลี้ยวมุมวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ตรงไปหน้าวัดมหาธาตุ เลี้ยวถนนข้างวังหน้าวกมาเข้าประตูพระเมรุด้านตะวันออก หม่อมเจ้าพระอรุณอ่านหนังสือนำพระศพ หม่อมเจ้าแก่นในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุก โปรยเข้าตอก หม่อมเจ้าอุทัยในกรมหมื่นอนันต์โยง เวียนพระเมรุเสร็จแล้ว เสด็จจากพลับพลาทรงพระราชยานกงตะทองแห่ ๔ สาย ยกเครื่องสูงกลองชะนะ แห่เสด็จเข้าทางประตูพระเมรุด้านตะวันออก ชักพระศพขึ้นที่แล้วสดับปกรณ์ ไตร ๑๐ ไตร ผ้าขาว ผ้าเหลือง ๒๐๐ วันนี้โปรดให้พระเทศน์มาสดับปกรณ์ ไม่ได้ทรงธรรม เสร็จแล้วเสด็จ

ประทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงพระที่นั่งพุดตาล แห่พยุห ยาตราเต็มกระบวนกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลาวันนี้ ทรงภูษาเขียนทองขาวตรานพรัตน์ ทรงฉลองพระองค์ครุย และพระมาลาเฮลเมดมีพระเกี้ยว เมื่อเวลาเช้าแห่ เจ้านายทรงผ้าเขียนทองพื้นขาวบ้าง ผ้าลายพื้นขาวบ้าง ทรงเสื้อขาวคาดสัมรด ติดตราตามตำแหน่ง ขุนนางนุ่งสมปักลายสวมเสื้อขาวคาดสำรดติดตราตามยศ ตำรวจแห่เสด็จแต่งเต็มยศ ตำรวจสวมเสื้อครุย คู่เคียงมหาดเล็กแห่สวมเสื้อขาวครุยข้างนอกนุ่งสมปักลาย

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนพยุหยาตราเหมือนเมื่อเวลาเช้า ประทับพลับพลาทรงโปรยแล้วเรียกทวน นายฉัน นายชิต คู่ ๑ นายพินเทพเฉลิม บุตรพระยาศรีสรราช นายบุญมาก บุตรพระนรินทร์ คู่ ๑ เรียกมวย ๒ คู่ เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้เพลิง มีญวนรำโคม สิงห์โตมังกร ทุ่มเศษเสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลาเป็นกระบวนพยุหยาตรากลับพระบรมมหาราชวัง

วันนี้เวลาบ่ายในหลวงทรงพระภูษาเขียนทองศรี ฉลองพระองค์ขาวตราช้างเผือก ทรงฉลองพระองค์ครุยพระมาลา เมื่อเวลาแห่ เจ้านายแต่งเหมือนเวลาเช้า แต่เปลี่ยนผ้าทรงเป็นเขียนทองศรี ขุนนางกระบวนแห่และขุนนางเฝ้าหน้าพลับพลา แต่งเหมือนเวลาเช้า

วันนี้ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย พาดุกออฟเยนัวมาดูงานเที่พลับพลา ค่ำมีดินเนอร์บ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ถวายบาญแผนกตั้งภาษีไต้ชันน้ำมันยาง จำนวนปีมะเส็งตรีศก

วันที่ ๑๒๔ วัน ๔ ฯ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินแต่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ เป็นกระบวนพยุหยาตราไปประทับพระที่นั่งทรงธรรม เสด็จเข้าพระเมรุสดับปกรณ์ ผ้าไตร ๑๐ สังเค็ตหัวทาน ๑ รวม ๑๑ ผ้าขาวผ้าเหลืองจีบเป็นดอกไม้ ๑๐๐ สดับปกรณ์แล้วเสด็จมาประทับพระที่นั่งทรงธรรม พระศรีวิสุทธิวงศ์ถวายเทศน์จบแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยพาดุกออฟเยนัวเข้าไปดูพระพุทธรัตนสถาน และพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงชักพระรูปกับดุกออฟเยนัว

เวลาเช้าวันนี้ ทรงเครื่องราชอิสสริยยศมงกุฎสยาม

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินพลับพลาเหมือนเวลาวานนี้ ดุกออฟเยนัวมาด้วย ทรงโปรยและทรงจุดดอกไม้เพลิง เสด็จขึ้นทุ่มเศษ เวลาบ่ายนี้ทรงเครื่องราชอิสสริยยศจุลจอมเกล้า

วันนี้ พระองค์เจ้าเทวัญเชิญ ดุกออฟเยนัว กับออฟฟิซเซอร์ไปประชุมดินเนอร์ที่วัง แล้วเจ้าพระยามหินทร์เชิญดุกออฟเยนัวไปดูละครที่บ้าน

วันที่ ๔๕๒๕ วัน ๕ ๆ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลา ๔ โมงเศษทรงแต่งพระองค์เหมือนเช้าวานนี้ ทรงเครื่องราชอิสสริยยศช้างเผือก เสด็จพระราชดำเนินพระเมรุ ประทับมุขตะวันตกสดับปกรณ์ แล้วทรงธรรมที่พระที่นั่งทรงธรรม หม่อมเจ้าพระพุทธุปบาทถวายเทศน์ จบแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลาบ่าย ๕ โมง ทรงเครื่องราชอิสสริยยศมงกุฎสยามทรงขาวลายเขียนทอง เสด็จพระเมรุทรงจุดไฟพระราชทานเพลิงพระศพ ดุกออฟเยนัวมาดูด้วย แล้วเสด็จพลับพลาทรงโปรย ค่ำทรงจุดดอกไม้ ทอดพระเนตรดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นทุ่มเศษ

เจ้าพระยาสุรวงศ์ มีดินเนอร์ เลี้ยงดุกออฟเยนัว

หนังสือ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายหนังสือนิวเมนพาคนอังกฤษชื่อมิสเตอร์เบสติวารคเฝ้า ได้โปรดเกล้า ฯ ให้เฝ้าที่พระเมรุ

วันที่ ๔๕๒๖ วัน ๖ ๆ ๑๐ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนราบตามธรรมเนียม เลี้ยงพระเก็บพระอัฏฐิแล้วสดับปกรณ์ผ้าขาวพับ ๒๐ แล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานเชิญพระอัฏฐิไปวังฟากข้างโน้นเวลาบ่าย

บ่ายวันนี้ทรงจัดของที่จะพระราชทานดุกออฟเยนัว พระรัตนโกษาเฝ้าถวายตัวอย่างตลับและกระโถน

บ่าย ๔ โมงเศษเสด็จตำหนักแพ เสด็จลงในเรือเวสาตรีทอดพระเนตรเรือพระที่นั่งต่าง ๆ และแข่งเรือ ดุกออฟเยนัวและออฟฟิซเซอร์มาดู เสด็จขึ้นย่ำค่ำ วันนี้ไม่มีราชการอะไร สมเด็จกรมพระมีดินเนอร์เลี้ยงดุกออฟเยนัว

วันที่ ๔๕๒๗ วัน ๗ ๆ ๑๑ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระยาไชยสุรินทร์เฝ้าพระองค์เทวัญเฝ้า กรมหมื่นอดิศรเอารูปพระเมรุเข้ามาถวาย เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มครึ่งเจ้านายพระเจ้าน้องยาเธอทั้งปวงกับขุนนางบ้างเข้าไปพร้อมกันในพระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้า แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย พาเจ้าอิตาลี ดุกออฟเยนัว กับแอดเดอแกมและ

ออฟฟิซเซอร์ที่มาด้วยกับเจ้าเข้าไปที่พระตำหนัก แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จออกมาปราสัยกับดุกออฟเยนัวแล้วเสด็จขึ้นบนพระตำหนักชั้นบน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอและท่านดุกออฟ และเจ้านายขุนนางและออฟฟิซเซอร์ฝรั่งก็ขึ้นไปพร้อมกันนั่งที่พึ่งสักระวาและลำมโหรีต่าง ๆ แล้วเสด็จพระราชดำเนินพาเจ้าอิตาลีไปนั่งที่ชาลาบนพระตำหนัก แล้วเสด็จไปเสวยซับเปอพร้อมด้วยเจ้าอิตาลีและเจ้านาย แล้วประทับทรงฟังอยู่จนเวลา ๗ ทุ่ม เจ้าอิตาลีกราบถวายบังคมลากลับ เวลา ๓ ยามเศษเจ้านายขุนนางกราบถวายบังคมลากลับออกมา

วันที่ ๔๕๒๘ วัน ๑ ๑๒ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยาไชยสุรินทร์เฝ้าแล้วพระไชยยศเฝ้า รับสั่งอยู่ครู่หนึ่งเสด็จออกประทับในออฟฟิศ แล้วประทับที่พระทวาร พระยาประสิทธิ์ศุภการเฝ้าถวายหนังสือขอขุนมรัสตาขึ้นไปสักเลข พระยาสมุทรเฝ้าถวายหนังสือด้วยขึ้นไปจับผู้ร้ายที่พระพุทธบาท พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์เฝ้า พระนายสรรเพ็ธเฝ้า พระนรินทร์ทูลเกล้า ฯ ถวายม้า แล้วเสด็จออกที่สนามหญ้าทอดพระเนตรม้าที่พระนรินทร์ทูลเกล้า ฯ ถวาย ราคาม้าถึง ๒๐ ชั่ง แล้ว

เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดเทพศิรินทราวาส กรมหมื่นพิชิตพระองค์เจ้าเทวัญตามเสด็จไปในรถ เสด็จทอดพระเนตรในพระอุโบสถแล้วประทับในโรงอุโบสถ สวดมนต์พระทรายพระเทพโมฬีเป็นประธาน แล้วเสด็จกลับประทับในพระที่นั่ง กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศ พระองค์เทวัญเฝ้าจนเวลา ๒ ยามเศษเสด็จขึ้น

หนังสือ

๑. เจ้าพระยามหินทร์ ถวายหนังสือนำหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ และเรื่องราวพระปราการบริรักษ์

๒. หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ นำเรื่องราวพระปราการบริรักษ์ร้องว่าไพร่หลวงไม่มารับราชการไปเก็บเงินไม่ให้ว่าสมัครเป็นทหาร กรมพระสุรัศวดีก็เกาะเจ้าหมู่ไว้เร่งเงิน เห็นว่าพระราชบัญญัติฉะเพาะแต่คนแขนขาว ซึ่งคนแขนดำขัดขวางเจ้าหมู่ดังนี้ไม่เคยได้ยิน จะเห็นการอย่างไรขอให้ทราบ

๓. เรื่องราวพระปราการบริรักษ์ร้องต่อ ฯ พณ ฯ สมุหพระกลาโหมว่า เลขไพร่หลวงลาวรักษาป้อมไม่มารับราชการตั้งแต่เดือนยี่ปีมะโรงโทศก เจ้าหมู่ไปเก็บเงินก็ไม่ให้ว่าสมัครเป็นทหาร กรมพระสุรัศวดีก็เกาะเอาเจ้าหมู่ไปจำเร่งเงินอยู่

๔. เจ้าพระยามหินทร์ ถวายหนังสือเป็นไปรเวต ว่าเจ้าพระยาสุรวงศ์มีจดหมายมานั้นประสงค์หลายประการ ๆ ๑ ลาวที่จ่ายรักษาบ้อมต่อไปจะไม่มีตัวมาก็ถือว่าได้ขัดข้องไว้ต่อเจ้าพนักงานแล้ว ประการ ๑ เงินที่ได้จ่ายไว้แต่ก่อนยังค้างอยู่จะเร่งท่านก็จะร้องว่าได้ขัดข้องไว้ยังไม่มีคำตัดสิน ครั้นจะตัดสินไปตามธรรมเนียมให้เร่งเอาแก่ตัวเลข เจ้าหมู่ก็กดขี่ไพร่เป็นช่องให้พวกที่จะสมัครเป็นทหาร คิดรวนเรไปต่าง ๆ และมีความวิตกด้วยทหารที่สมัครมีสำคัญแล้วก็มี ยังก็มี ถ้าจะหนีวิวาทขอให้ทหารที่สมัครมีสำคัญทุกคน

๕. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงตอบหนังสือที่ถวาย ว่าลาวพุงดำพวกนี้ ควรจะเก็บเงินค่าราชการตามธรรมเนียม เว้นแต่คนที่บุตรมาเป็นทหาร ๒ คน ๓ คน จึงควรจำหน่ายบ้างเหมือนคนมีบุตรสัก ๓

๖. เจ้าพระยายมราชถวายหนังสือเรื่องนักโทษที่พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ทูลขอนั้น เป็นคนโทษไม่มีกำหนด

๗. พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ถวายหนังสือ ว่าขึ้นไปพระพุทธบาทจับผู้ร้ายตีชิงวิ่งราวได้ ๒ คนส่งพระพิทักษ์ไว้ที่กรุงเก่า

๔. พระยาประสิทธิ์ศุภการ เรื่องขุนมรัสตานุการรับจ้างทำห้างว่าว และขอขุนมรัสตาขึ้นไปรับราชการทำการที่ค้างต่อไป

วันที่ ๔๕๒๙ วัน ๒ ๆ ๕ ค่ำปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระองค์ดิศวรกุมารเฝ้าหลวงราโชถวายอยู่งาน แล้วหลวงโลกทีปเข้ามาถวายสงกรานต์เดือน พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้าแล้วเสด็จออกประทับสนามหญ้า พระนรินทร์นำข้าราชการหัวเมืองตะวันตกเฝ้ากราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาค่ำเสด็จออกในออฟฟิศ วันนี้ไม่ได้เสด็จออกที่สวดมนต์พระที่นั่งอมรินทร์

หนังสือ

๑. พระยาจ่าแสนบดีทูลเกล้า ๆ ถวายหนังสือ ว่าได้ทราบตราพระราชสีห์น้อยว่า หลวงตีนทำเรื่องราวกล่าวโทษพระยาสุจริต โปรด ๆ ให้ว่ากล่าวนั้น ได้ให้พระศักดิ์เสนีเป็นตระลาการชำระ ได้ส่งคำหาคำให้การมายังเวรแล้ว

๒. พระยาจ่าแสน ขอรับพระราชทานปืนขึ้นไปไว้ใช้ราชการและบอกจำนวนเลข

๓. พระยาจ่าแสน เรื่องให้จัดเลขคอยเตรียมราชการอยู่

๔. บัญชีเลข

๕. เจ้าพระยามหินทร์ นำร่างตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องลาวรักษาบ่อม

๖. เจ้าพระยามหินทร์ตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าลาวข้อมือดำ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับทหาร

๗. เจ้าพระยาภานุวงศ์ นำหนังสือกงสุลโปรตุเกตและกงสุลเยอรมันทูลเกล้า ฯ ถวาย

๘. หนังสือกงสุลโปรตุเกต ขอตราให้แก่ซินยอออคุสโต-การ์โลสเตเชราการากัวที่ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือสมุดว่าด้วยเรื่องเงินโปรตุเกตของโบราณต่าง ๆ โปรดพระราชทานตราบุษปมาลาส่งไปวัน ๕ ๑๑ฯ๕ ค่ำปีมะเส็งตรีศก

๙. หนังสือวอนบาสวิตกงสุลเยอรมัน เรื่องมิสเตอร์กอเตขอซื้อที่เกาะสีชัง

๑๐. หนังสือมิสเตอร์กอเตยื่นต่อกงสุลเยอรมัน ขอซื้อที่เกาะสีชัง

๑๑. หนังสือกงสุลเยอรมัน เรื่องมิสเตอร์ฟอกส์ มิสเตอร์บรามัน มิสเตอร์ไปเดก ขอเช่าตึกของคอเวอนแมนต์สยาม (คือตึกอ้ายสำอาง)

๑๒. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องเกาะสีชังที่จะให้ซื้อนั้นไม่ได้ ให้คิดตอบตามควร เรื่องขอเช่าตึกนั้นเห็นว่ามั่นคงไว้ใจได้ให้เช่าไป เรื่องตราโปรดเกตจะส่งตามไปทีหลัง

วันที่ ๒๓๐ วัน ๓ ๑๔ ฯ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกเวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกปรนนิบัติพระสงฆ์ที่พระที่นั่งอมรินทร์ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคนไตรแพรพระสงฆ์ ๓๐ รูปแล้วเสด็จไปประทับโรงกระสาปน์สรงน้ำพระสงฆ์ที่รับไตร ครั้นแล้วเสด็จกลับประทับพระที่นั่งอมรินทร์เลี้ยงข้าวแช่ พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วถวายยถาสัพพีอติเรกพระพรลา แล้วขุนนางเฝ้าพระยาจันทบุรี พระยากราด พระแกลง กราบถวายบังคมลาไปรักษาบ้านเมือง เวลา ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น พระนรินทร์นำแขกเมืองไทรบุรีเข้ามาเฝ้าในพระที่นั่ง แล้วเสด็จออกในออฟฟิศ เวลาบ่ายเสด็จขึ้น

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกสวดมนต์ฉลองพระทรายที่อมรินทร์

หนังสือ

๑. สมเด็จกรมพระถวายหนังสือ เรื่องผู้ว่าราชการเมืองนครเสียมราฐ ที่ได้รับพระราชทานเครื่องยศแต่ก่อน ๆ

๒. มีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมพระ ๒ ฉะบับๆ ๑ ว่าพระยานุภาพก็มีความชอบต่อราชการ สมควรให้รับพานทองได้ ให้สั่งเจ้าพนักงานมาตั้งวันสี่ค่ำทั้งตราจุลจอมเกล้าด้วย

๓. ฉะบับ ๑ ว่าด้วยเรื่องเตเลแกรฟทางเมืองฝรั่งเศส สมเด็จเจ้าพระยาเห็นว่าควรให้เจ้านายไปทำ และกะคนให้ทำเป็นตอน ที่กะนั้นทรงเห็นว่าพอใช้ได้ ให้ทรงตริตรองดู

๔. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องที่จะทำเตเลแกรฟทางตะวันออกให้ตรวจดูของที่จะใช้ และให้จัดอินยิเนียร์ที่จะกะเสาและไม้

๕. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องดุก-ออฟเยนัวจะทูลลาวันแรมค่ำ ให้จัดเหมือนวันมาเฝ้าหนแรก และเรื่องสลุตนั้นควรสลุตที่ป้อมปากน้ำ

วันที่ ๔๒๓ วัน ๔ ๑๕ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งยังเป็นโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร์ พระสงฆ์มีสมเด็จพระวันรัตน์เป็นประธานรับพระราชทานฉัน ครั้นฉันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนไตรแพรพัดขนนกพระสงฆ์ ๓๐ รูปแล้วเสด็จไปประทับ

โรงกระสาปน์พระสงฆ์ที่รับไตรมาสรงน้ำ แล้วกลับมารับพระราชทานฉันข้าวแช่เวลาเพล ฉันแล้วถวายยถาสัพพีอเดิรก แล้วเสด็จขึ้น เสด็จออกในออฟฟิศพระองค์เจ้าเทวัญเฝ้าแล้วเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกในออฟฟิศอีก เสด็จอยู่จนเวลาเกือบ ๔ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วันนี้สวดมนต์ฉลองพระทราย แต่ไม่ได้เสด็จออก

หนังสือ

๑. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายหนังสือ กะการส่งดุก-ออฟเยนัว

๒. เจ้าหมื่นไวยวรนารถถวายหนังสือ ขอรับพระราชทานโรงปืนที่สวนกุหลาบให้ทหารพัก

๓. มีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมพระขอกระดานเมรุทำโรงพักทหาร

๔. เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ถวายหนังสือ กราบถวายบังคมลากลับไปรักษาเมืองและจะเก็บเงินส่วยต่าง ๆ มาส่ง

๕. สมเด็จกรมพระถวายหนังสือ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องเตเลแกรฟขอรับฉลองพระเดช ๆ

๖. สมเด็จกรมพระถวายหนังสือถวายพระพรในการพระราชทานของรดน้ำ

วันที่ ๒๘๓ วัน ๕ ๑๑ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เช้าเวลา ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร พระสงฆ์มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธานาธิบดี แล้วทรงจุดเทียน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล ถวายพรพระแล้ว ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญพระโกศพระบรมอัฏฐิขึ้น บนพระที่นั่งเศวตฉัตร และโต๊ะจีน แล้วเสด็จประทับพระที่นั่งราชฤดี แล้วเสด็จเข้าสู่ที่สรงพระมุรธาภิเศก พราหมณ์โหรชาวที่ภูษามาลาถวายน้ำกรดสังข์และหม้อน้ำพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ถวายไชยมงคล ครั้นสรงแล้วทรงเครื่อง และทรงพระภูษาตามวัน แล้วเสด็จกลับเข้ามาสดับปกรณ์ผ้าคู่ขวดน้ำอบพระบรมอัฏฐิพระอัฏฐิ เวลาเที่ยงเศษเสด็จขึ้น วันนี้เลี้ยงข้าวแช่พระบรมวงศานุวงศ์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ประทับเสวย ๆ แต่พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพนักงานแห่พระทรายไปวัดมหาธาตุ เสด็จออกในออฟฟิศ แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เสด็จออกในพระที่นั่งห้องเหลือง มีเจ้านายตำรวจทหารมหาดเล็ก มหาดเล็กแต่งตัวเต็มยศ สวมเสื้อเยียระบับและเสื้อเต็มยศตำรวจและทหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปรับดุ๊กออฟเยนัวที่ข้างล่าง แล้วดุ๊กออฟเยนัวเข้ามาพร้อมด้วย

ออฟฟิซเซอร์ของเขา เจ้าพระยาภานุวงศ์และขุนนางกรมท่าตามเข้ามา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพาดุ๊กอ๊ฟเยนัวขึ้นบนพระที่นั่งประทับในห้องน้ำเงิน สมเด็จพระนางเจ้าประทับอยู่ในนั้น แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานตราช้างเผือกสยาม ชื่อมหาสุราภรณ์และพระบรมรูปใส่กรอบทองคำลงยาราชาวดี กับพระราชสาสน์ไปพระราชทานพระเจ้าแผ่นดินกรุงอิตาลี และพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑—๒—๓—๔ ไปพระราชทานเสนาบดีและขุนนางกรุงอิตาลีที่สมควรจะรับพระราชทาน แล้วสมเด็จพระนางเจ้าพระราชทานพระบรมรูปและพระรูปกรอบทองแก่ดุกออฟเยนัว แล้วดุ๊กออ๊ฟเยนัวก็กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปส่งที่ข้างล่าง แล้วดุกออฟเยนัวไปเฝ้ากรมสมเด็จพระสุดารัตน์ที่พระตำหนัก แล้วกลับไปลงเรือเวสาตรีไปส่งที่ปากน้ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จไปพระพุทธรัตน์สรงน้ำพระพุทธบุศยรัตน์ แล้วเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จในพระอุโบสถทรงบูชาและทรงโปรยพระสูหร่ายพราหมณ์เวียนเทียนสมโภชพระพุทธปฏิมากร แล้วเสด็จไปประทับหอราชกรมานุสร หอราชพงศานุสร แล้วไปประทับหอพระนาคสดับปกรณ์พระอัฏฐิ พระบรมวงศานุวงศ์ที่ล่วงลับไป เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง

หนังสือ

๑. มีพระราชสาสน์ถึงสมเด็จพระเจ้าฮุมเบอโตกรุงอิตาลี เรื่องดุกออฟเยนัว เข้ามากรุงสยาม

๒. ดิโปลมาพระราชทานตรามหาวราภรณ์แก่สมเด็จพระเจ้าฮุมเบอโตกรุงอิตาลี

วันที่ ๔๘๓๒ วัน ๖ ๒ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกในออฟฟิศ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระอมรวิไสยเอาเครื่องแต่งตัวทหารปืนใหญ่มาถวาย แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จทรงรถพระที่นั่งที่หน้าสนามหญ้า พระองค์เทวัญขึ้นรถพระที่นั่งเสด็จไปประทับวัดบวรนิเวศ แล้วเสด็จประทับในพระอุโบสถและพระเจดีย์วิหารพระศาสดา ต้นพระโพธิ แล้วเสด็จไปประทับบนตำหนักกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ตรัสอยู่ครู่หนึ่ง แล้วทรงรดน้ำกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดราชประดิษฐ์ประทับในพระอุโบสถทรงจุดเทียนทรงโปรยพระสุหร่าย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ลงมาในพระอุโบสถทรงตรัสกับสมเด็จพระพุทธครู่หนึ่งทรงรดน้ำ แล้วสมเด็จพระพุทธออกไปครองผ้าแล้วกลับเข้ามาในพระอุโบสถพร้อมด้วยพระครู

๔ รูป ถวายอนุโมทนาอติเรก แล้วมีพระบรมราชโองการให้พระองค์สวัสดิประวัติบอกกรมนเรศร์ให้เอาโต๊ะหมู่ที่ตั้งพระเมรุ สมเด็จพระนางเจ้า ส. ก. ร. มาตั้งถวายวัดราชประดิษฐ์และวัดราชบพิธ แล้วทรงรถพระที่นั่งกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เวลาทุ่มเศษเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

หนังสือ

๑. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องฝรั่งขอซื้อที่เกาะสีชัง

๒. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องร่างหนังสือตอบกงสุลเยอรมัน เรื่องฝรั่งขอซื้อเกาะสีชังนั้น กลัวจะไม่ป้องกันอะไรได้ ยังมีที่พูดมากนัก ขอทรงตริตรองดูก่อน เรื่องเมซั่นถามเรื่องพะม่านั้น ให้คัดคอริสปอนเดนต่าง ๆ ส่งออกไป

วันที่ ๔๕๓๓ วัน ๗ ฯ ๓ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าเอาแหวนเพ็ชร์ที่โปรดให้ทำเข้ามาถวาย แล้วพระองค์กมลาศน์เฝ้าทูลเรื่องบ่อทอง และการที่จะไปตรวจที่บ่อทอง

เมืองปราจีน โปรดพระราชทานเรือมณีเมขลาให้ไปเมืองปราจีนบุรี กรมหมื่นพิชิตเฝ้า พระนายไวยเฝ้า บ่าย ๕ โมงเศษเสด็จบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภานุวงศ์ ขุนนางกรมพระกลาโหม กรมท่า และหัวเมืองกรมพระกลาโหมเฝ้าพร้อมกัน ประทับตรัสอยู่จน ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับ เรือเวสาตรีที่ไปส่งดุกออฟเยนัวกลับมาถึงค่ำวันนี้

หนังสือ

๑. เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือ เรื่องพระปราการบริรักษ์ร้องทุกข์ ว่าไพร่หลวงไม่มารับราชการเงินค้างอยู่ ๒๖ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท ได้ส่งเรื่องราวไปปรึกษาเจ้าพระยามหินทร์ ๆ ตอบมา ได้ถวายหนังสือเข้ามาด้วย ๓ ฉะบับ เรื่องราวพระปราการบริรักษ์ ๑ (เหมือนกับ ร. ที่ ๑๓) หนังสือมีไปถึงเจ้าพระยามหินทร์ ๑ (เหมือนกับ ร. ที่ ๑๔) เจ้าพระยามหินทร์ ๑ (เหมือนกับ ร. ที่ ๒๓)

๒. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องพระปราการบริรักษ์นั้น เจ้าพระยามหินทร์ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว โปรดเกล้า ฯ รับสั่งไปว่าลาวรักษาป้อมพวกนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องในกรมทหาร ความถูกต้องกับใบตอบเจ้าพระยามหินทร์นั้นแล้ว

วันที่ ๔๓๔ วัน ๑ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๔

เวลาบ่ายพระยานานาเฝ้า พระศรีสุนทรถวายดิโปลมา พระยานุภาพไตรภพ ทรงเซ็น พระยานรรัตน์มาเฝ้าทูลเรื่องที่ไปส่งดุกออฟเยนัวกลับมา พระองค์เจ้ากมลาศน์เข้ามาเฝ้ากับพระองค์เจ้าทองแถมมาทูลลา จะไปเมืองปราจีนบุรีกับพระองค์กมลาศน์ ไม่โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ไป เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าเรื่องเตเลแกรฟทางไซ่ง่อน และถวายหนังสือไปรเวตที่ท่านมีไปถึงกงสุลฝรั่งเศสถามถึงราคาของต่าง ๆ ที่ใช้ในการเตเลแกรฟ ที่คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสทำทางทางเมืองไซ่ง่อน และคำตอบเขามีมาเป็นอักษรอังกฤษทั้งนั้น กรมหมื่นพิชิตเฝ้า พระนายไวยเฝ้า แล้วทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเฝ้า เรื่องที่ไปส่งดุกออฟเยนัวที่เรือรบ

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศดำ ทรงตรามงกุฎสยาม เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระยาศรีทูลเบิกเจ้ามหินทรเทพนิภาธร เจ้านครหลวงพระบาง ทูลเกล้า ฯ ถวายต้นไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการ และทูลถวายเครื่องราชบรรณาการเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์เมืองนครลำพูนส่งลงมาทูลเกล้า ฯ ถวายด้วย หัวเมืองมหาดไทยทูลลาหลายคน โปรดเกล้าพระราชทานตราทุติยจุล-

จอมเกล้าและพานทองแก่พระยานุภาพไตรภพผู้ว่าราชการเมืองนครเสียมราฐ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรให้พระเสนหามนตรี เป็นพระศิริธรรมบริรักษ์ ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช ให้นายชวามหาดเล็ก บุตรพระนรินทรราชเสนี เป็นหลวงสโมสรราชกิจปลัดเมืองหลังสวน ให้พระเกษตรไทรสถลบุรินทร เป็นพระยาเกไดสวรินทรผู้ช่วยราชการเมืองไทรบุรี ให้ตนกูอับดุลลา เป็นพระเกษตรไทรสถลบุรินทรผู้ช่วยราชการเมืองไทรบุรี ให้ตนกูสมาแอเป็นหลวงธานินทรนิพัทธ รับราชการในเมืองไทรบุรี ให้ตนกูมุดาเป็นพระรัษฎาธิบดีบุตรบุรุษยพิเศษผู้ช่วยราชการเมืองกลันตัน ให้นิโวะบุตรพระยายะริงเป็นพระยาโยธานุประดิษฐ์ ผู้ช่วยราชการเมืองยะริง รวมไทย ๒ คน แขก ๖ คน แล้วเสด็จขึ้นเวลาค่ำพระองค์เทวัญเฝ้า ทรงพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับ ๑

หนังสือ

๑. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายร่างตอบกงสุลเยอรมัน ร่างใหม่ว่า ได้นำความเรื่องคนเยอรมันขอซื้อที่เกาะสีชังขึ้นกราบบังคมทูลแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้ตอบมาว่า ที่เกาะสีชังนี้เป็นที่อยู่หน้าอ่าวปากน้ำ สมเด็จ

พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงปรึกษาท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันว่าจะทำเป็นที่รักษาปากน้ำ และจะเป็นที่สำหรับลูกค้าพักรับสินค้าที่นั่นด้วย ซึ่งจะขายนั้นไม่ได้

๒. กับถวายหนังสือกงสุลเยอรมันมีมาว่า เมื่อวันที่ ๒๗ เฟบยุอารี ๑๘๘๑ ปรินส์วิลเลียม ปรูเซีย พระราชนัดดาของเอมเปรอ เยอรมันนี ทำการวิวาหกับปรินเสสออคัสตาวิกตอเรีย ให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล

๓. มีพระราชหัตถเลขาตอบไปว่า ร่างตอบกงสุลเยอรมันนั้นเห็นพอใช้ได้ แต่กลัวจะไม่จบ แต่ไว้ค่อยคิดต่อไป เรื่องแต่งงานนั้นให้ตอบไปตามเคย แล้วจะส่งเวดดิงเปรเซนต์ไปต่อภายหลัง

๔. พระยานรรัตน์ พระนายไวย กงษีทำวัดพระแก้วถวายรายงานที่นายด้านต่าง ๆ ตั้งเอสติเมตเบิกเงินไปแล้ว และยังไม่ได้เบิกทุก ๆ ด้าน

วันที่ ๔๕๓๕ วัน ๒ ฯ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๕

บ่ายหลวงนายฤทธิ์เฝ้าเรื่องความโปรตุเกต และฮอลันดาหาว่าทหารจับคนลูกจ้างผิด กรมหมื่นพิชิต พระนายไวยเฝ้า เรื่องสวนประทุมวัน พระองค์เจ้าดิศวรกุมารเฝ้า

เรื่องไปส่งดุกออฟเยนัว หลวงนริศร์เฝ้า ทรงเรื่องทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ประชวร รับสั่งให้ไปเที่ยวทางหัวเมืองตะวันตกเสียสักเดือนหนึ่ง ค่ำกรมหมื่นพิชิต กับพระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า

วันที่ ๔๕๓๒ วัน ๓ ๆ ๖ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

บ่ายพระยาพิทักษ์ภูบาลเฝ้ารับสั่งให้ทำตำหนักที่ในวัง พระยานรรัตน์เฝ้า กรมหมื่นพิชิตถวายหนังสือฝรั่ง ๒ เล่ม พระยาเทพประชุนเฝ้า

บ่าย ๔ โมงเสด็จออกขุนนางในห้องเหลือง พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองชลบุรีว่าพระยาชลบุรานุรักษ์ถึงแก่กรรมฉะบับ ๑ ว่าหลวงพิทักษ์จีนประชาตายฉะบับ ๑ รวม ๒ ฉะบับ พระนรินทร์อ่านบอกเมืองไชยาส่งเงินส่วยต่าง ๆ ๔ ฉะบับ ส่งเงินปีจีนจำนวนปีเถาะเอกศกฉะบับ ๑ ส่งเงินค่านาปีขาลสัมฤทธิศก ปีเถาะเอกศกฉะบับ ๑ ยืมเงินค่านาเลี้ยงข้าหลวงที่ไปทำบัญชีสำมะโนครัวฉะบับ ๑ บอกพระยาอร่ามรณชิตปลัดผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรีบอกว่าพระปนัสดิฐบดี ผู้ว่าราชการเมืองท่าขนุนถึงแก่กรรม รับสั่งให้เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์กลับไปเมือง พระยาราชรองเมืองถวายหนังสือเรื่องตลาดพระยาไพบูลย์ และเรื่อง

สิบลดบำรุงถนน พระนรินทร์ถวายรายงานภาษีฝิ่น ภาษีร้อยชักสาม จำนวนเดือน ๒ ปีมะโรงโทศก ๑๒๔๒ และหนังสือพระยาอัษฎงค์ขอประมูลเงินภาษีเมืองภูเก็จ เสด็จขึ้นจากขุนนาง กัปตันลอฟตัสเฝ้ารับสั่งให้ไปเซอเวย์ทางเตเลแกรฟทางตะวันออก แล้วถวายนาฬิกาแดดอย่างใหม่อันหนึ่ง ค่ำไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๕๓๗ วัน ๔ ๗ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้า ทรงเรื่องตอปีโด แล้วมีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์เรื่องตอปีโต แล้วเสด็จประทับ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออก พระศรีเสนาทูลบอกพระยาจ่าแสนขอพระราชทานปืนและดินขึ้นไปไว้ใช้ราชการ และขอตั๋วขุนหมื่นขึ้นไปแจกเมืองตาก แล้วบอกสักเลขและราชการอื่น ๘ ฉะบับ และข้าราชการที่อยู่เมืองตากบอกถวายของในการพระเมรุ และพระนรินทร์นำกรมการเมืองภูเก็จเมืองถลาง กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง และถวายร่างตราตอบ ๒ ฉะบับ แล้วทรงคืนไป พระยาพิพัฒน์ทูลเรื่องบอกเมืองนนท์เรื่องผู้ร้าย พระยารองเมืองถวายอัฐปลอมทรงทอดพระเนตร แล้วทูลว่าได้ตัวไว้ แล้วเสด็จ

ขึ้น เสด็จออกห้องเขียว กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ถวายรูปไทรโยคและอื่น ๆ แล้วพระองค์เจ้าเกษมสันต์เฝ้าถวายหนังสือเรื่องราชกิจจา เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๕๓๘ วัน ๕ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาเช้าเสด็จทรงรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่สวนประทุมวัน กรมหมื่นพิชิต พระองค์เจ้าเทวัญและเจ้านายอื่น ๆ ตามเสด็จไปด้วย เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จลงพระตำหนัก วันนี้สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เป็นพระบุตรี เวลาบ่าย ๒ โมง ๕๒ มินิต

วันนี้ไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๕๓๙ วัน ๖ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออกในออฟฟิศ แล้วเสด็จออกที่พระที่นั่งห้องเขียว หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้า แล้วเจ้าพระยาภานุวงศ์เข้ามาเฝ้ากราบทูลเรื่องปากน้ำและเรื่องตอปิโด

แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร มีพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางฝ่ายทหารพลเรือนตำรวจมหาดเล็กเฝ้าตามที่ พระนรินทร์นำแขกเมืองไทยบุรี เมืองปลิด เมืองสตูนและอื่นๆ เฝ้ากราบถวายบังคมลาไปรักษาบ้านเมือง แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปฏิสันถารตามสมควร เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น วันนี้รับหนังสือนายเสนอรายงานตรวจนักโทษ

วันที่ ๔๕๔๐ วัน ๗ ๑๐ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

บ่ายเสด็จออกในออฟฟิศ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าถวายหนังสือขอเลขพระองค์กาพย์ ทรงเซ็นเอกสกวาเตออนุญาตตั้งกงสุลออสเตรียร์ พระยาไชยสุรินทรถวายบานแผนก ๔ ฉะบับ เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้า

บ่าย ๕ โมงเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองนครสวรรค์ว่า ได้รับของพระราชทานทำบุญในการศพและได้ปลงศพพระยอดเมืองขวางปลัดฉะบับ ๑ ขอรับพระราชทานพระเฑียรฆราชยกระบัตรเป็นพระยอดเมืองขวางปลัด ขอรับพระราชทานหลวงแพ่งเป็นยกระบัตร ขอรับพระราชทานหลวงศิริเป็นหลวงอนุรักษ์ผู้ช่วยฉะบับ ๑ พระยาประทุมเทวาธิบาลผู้ว่าราชการเมืองหนองคาย และพระยา

ภูเขียวลงมาเฝ้า ถวายของต่าง ๆ คือทองคำขี้ผึ้งและอื่น ๆ แล้วจัดเงินมาสดับปกรณ์พระอัฏฐิสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา และสมเด็จเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์ โปรดเกล้าให้พระศรีเสนาทูลสมเด็จกรมพระสั่งเจ้าพนักงานให้เชิญพระอัฏฐิไปสดับปกรณ์ที่วัดพระแก้ว พระนรินทร์อ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรีว่าได้ทำนาหลวงในเมืองเพ็ชรบุรี ได้เอาข้าวขึ้นฉางแล้วฉะบับ ๑ บอกมาว่าพระครูวิสุทธิชาติเมธาจารย์ถึงแก่มรณะภาพ และถวายรายงานภาษีฝิ่น ภาษีร้อยชักสามเดือน ๓ เสด็จขึ้นจากขุนนาง พระศรีสุนทรเฝ้า เวลาค่ำพระยาภาสกรมพิชิต พระองค์เจ้าเทวัญเฝ้า

วันที่ ๔๕๔๑ วัน ๑ ๆ ๑๑ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

พระยานรรัตน์เฝ้า ทรงพระราชหัตถ์พระราชทานสั่งให้ทหารไปประจำรักษาโรงสุรา พระศรีสุนทรถวายพระนามพระองค์ทองเป็นกรม ทรงพระราชหัตถ์ถึงกัปตันริชลิวให้ไปทำแผนที่ปากน้ำ พระราชหัตถ์ไปรเวตถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเรื่องกิงกาลกะอัว หลวงสวัสดิโกษาถวายบาญแผนกภาษีคลังสินค้า ทรงเซ็นให้ตั้งผู้รับเงินสูงไป

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จลงพระตำหนักสมโภช ๓ วัน สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าไปมาก สมโภชแล้วเสด็จขึ้น

วันนี้สมเด็จกรมพระกราบทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินประชุมในการแซยิด เวลา ๒ ทุ่มเศษทรงฉลองพระองค์อีวนิ่งเดรส ทรงตราจุลจอมเกล้า เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งประทับวังสมเด็จกรมพระ พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการคนต่างประเทศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน พระราชทานพระราชหัตถเลขาและของขวัญ คือกรอบพระรูปทองคำกรอบ ๑ เงินตรา ๒๐ ชั่ง ประทับอยู่สักชั่วทุ่มหนึ่งเสด็จกลับ

วันที่ ๔๕๒ วัน ๒ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๑๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก หม่อมเจ้าแฉ่เฝ้าทูลเกล้า ๆ ถวายเรื่องราวขอพระราชทานเลขกรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ พระองค์ดิศวรกุมารเข้ามาเฝ้าจะขอพระราชทานลองฝีมือทหารมหาดเล็กถวาย กรมหมื่นภูธเรศถวายถ้วยพระสุธารสที่ทรงโปรดให้ท่านเลี่ยมถวาย พระยานานาเฝ้ารับสั่งเรื่องปลูกต้นไม้ที่ประทุมวัน เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์ทูลบอกพระอมรข้าหลวงเมืองราชบุรีบอกรายงานสักเลข และขอพระราชทานตั๋วพิมพ์คุ้มสักไปแจกรวม ๒ ฉะบับ บอกพระยาชุมพรส่งเงินปีจีนบอกพระยาราชบุรีส่งเงินค่าปีจีน พระยารองเมืองถวาย

หนังสือ แล้วเสด็จออกที่ห้องเขียวพระนรินทร์เฝ้าแล้วเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกพระองค์เทวัญเฝ้า เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๕๔๓ วัน ๓ ๆ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๑๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออก พระยานรรัตน์เฝ้า รับสั่งกิงกาลกะอัวจะเข้ามากับพระยานรรัตน์และหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ แล้วเสด็จออกห้องเหลือง พระองค์สายเฝ้ารับสั่งเรื่องเรือเวสาตรีว่ายังซ่อมแซมอยู่ แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเข้ามาเฝ้ารับสั่งเรื่องกิงกาลกะอัว และเรื่องอื่น ๆ พระสุพรรณ พระเทพเอาพลอยต่าง ๆ เข้ามาถวายทอดพระเนตร ออกขุนนางพระศรีเสนาอ่านบอกถวาย พระยาราชวรานุกูล ๕ ฉะบับ บอกรายปีนเมืองพิศณุโลก เมืองพิไชย เมืองสุโขทัย และบอกคนไปสืบข่าวราชการเมืองเชียงแสนกลับมาและบอกพระไชยบูรณ์กับหลวงพิศณุเทพ ต่างคนต่างกล่าวโทษกันและบอกพระยาพิศณุโลก พระยาสุโขทัย พระไชยบูรณ์และกรมการจัดสิ่งของลงมาทูลเกล้า ๆ ถวายในการพระศพสมเด็จพระนางเจ้า และเรื่องผู้ร้ายยิงกันตาย

พระนรินทร์อ่านบอกพระมหาสงครามพระเสนีนฤเบศร์ หลวงไกรนรายบอกบัญชีพระสงฆ์สามเณรสำมะโนครัว

พราหมณ์แขกไทย เมืองไชยา เมืองหลังสวน และได้แจกตั๋วคนเมืองตะวันตก แล้วเสด็จขึ้น

เสด็จออกในออฟฟิศ พระยาศรีเฝ้าทูลเรื่องเลขพระยาปราจีน (ขลิบ) หลวงคเชนทรามาตย์บอกเข้ามาว่าเป็นเลขพระยาเจริญ และญาติพี่น้องฝากสักบ้าง จะโปรดให้ชำระอย่างไร โปรดเกล้า ฯ ให้ชำระตามกฎหมายเถิด แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า ประทับจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๕๔๔ วัน ๔ ๆ ๑๔ ๕ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยาเทพเอาศิลาดำต่างๆ เข้ามาถวายและรองเท้าบูต ว่ามีผู้ฝากมาแต่เมืองพะม่าทูลเกล้า ฯ ถวายหลายคู่ พระยานรรัตน์เฝ้า กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าถวายหีบทอง กระโถนทองลงยาราชาวดี ทรงพระกรุณาโปรดให้นำเข้ามาถวาย พระองค์ดิศเฝ้า พระองค์ฉายเฉิดเฝ้าถวายหนังสือทรงปิดทอง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่มิวเซียม เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้าทูลเรื่องกิงกาลกะอัว แล้วพระองค์

เกวัญเผ้าอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น วันนี้กิงกาลกะอัวมาถึง เจ้าปฤษฎางค์ พระยาพิพัฒน์และขุนนางกรมท่าลงเรือนฤเบนทรบุตรีลงไปรับที่ปากน้ำ ขึ้นท่าศาลต่างประเทศมีทหารรับ ๑๐๐ แตรวง มาพักอยู่วังกรมขุนเจริญ วันนี้พระเจ้าลูกเธอประสูติเป็นพระบุตรีเจาจอมมารดาจันทร์

หนังสือ

๑. รับหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องมิสเตอรคุกซัน ขอเป็นธุระรับรองกิงกาลกะอัวและเรื่องที่จะยิงสลุตรับกาลกะอัวที่ป้อมเสือซ่อนเล็บ

๒. พระราชหัตถ์ตอบว่าคงจะขอตั้งกงสุลและทำสัญญาเป็นแน่ ไม่ทรงเห็นว่าจะมีประโยชน์อะไร เป็นแต่จะให้มีผู้มีบุญขึ้นอีกเท่านั้น

๓. รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ส่งหนังสือนิวแมนถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ และส่งหนังสือสิเกรตารีคอเวอนแมนต์อินเดียถึงกงสุลอังกฤษฉะบับ ๑ และขอพระราชทานให้จัดขุนนางไทยและมิสเตอรเดวิซันไปปรึกษากับคนฝ่ายคอเวอนแมนต์อินเดียที่ร่างกุ้ง

๔. สำเนาหนังสือสิเกรตารีคอเวอนแมนต์อินเดียถึงกงสุลอังกฤษเตือนด้วยไทยจะแต่งให้มิสเตอรเดวิซันไปพบกับผู้ว่าการโทรเลขของคอเวอนแมนต์อินเดีย

๕. พระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ให้จัดขุนนางไทย และมิสเตอรเดวิซันไปปรึกษากับผู้ว่าการโทรเลขของคอเวอนแมนต์อินเดียที่ร่างกุ้ง และทางเมืองเขมรนั้นให้หม่อมแดงไป

๖. ทรงไปรเวตถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเรื่องกิงกาดกะอัวจะมาถึง ในการจะรับรอง

๗. พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องกิงกาดกะอัวให้จัดแจงเลี้ยงดูรับรอง และให้เจ้าพระยาภานุวงศ์มีดินเนอแต่แห่งเดียว และนัดให้เข้าเฝ้า และพาเที่ยวดูอะไรต่างๆ และถ้าจะพูดเรื่องสัญญาและเรื่องจะขอเข้ามาค้าขาย ให้เจ้าพระยาภานุวงศ์ตริตรองพูดให้ถูกต้องกัน

๘. เจ้าพระยาภานุวงศ์ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องกิงกาดกะอัวจะขอทำสัญญา และจัดแจงที่จะให้เข้ามาเฝ้า

วันที่ [illegible] วัน ๕ ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออกพระองค์ดิศเฝ้า แล้วพระนายไวเฝ้า หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้ารับสั่งเรื่องกิงกาดกะอัว แล้วพระยาเจริญเฝ้าเอาแผนที่บ้านและตึกเรือนของกวที่ติดกันกับตึกหลวงถวายทอดพระเนตรมีหนังสือด้วยฉะบับ ๑

แล้วพระยานายไวยเฝ้าอีก เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น พระเครื่องฉลองพระองค์อย่างทหารเสด็จออก มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย และพระยากาสเฝ้า รับสั่งเรื่องกิงกาลกะอัว แล้วเสด็จลงไปรับกิงกาลกะอัวที่พระทวารชั้นล่าง ท่านเจ้าพระยาภานุวงศ์และขุนนางกรมท่ามาคอยรับอยู่ที่ประตูพรหม มีทหารรับรายทางแต่ประตูพิมานไชยศรีถึงหน้าโรงทอง ๑๕๐ คน แตรวงหนึ่ง ครั้นรถมาถึงหยุดหน้าโรงทองลงจากรถ ท่านเจ้าพระยาภานุวงศ์นำเข้าไปทางประตูพรหม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงนำกิงกาลกะอัวขึ้นบนพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เข้าไปนั่งในห้องน้ำเงิน ที่เฝ้าอยู่ในที่นั้น มีทูลกระหม่อมพระองค์น้อยกรมขุนเจริญ มีเจ้านายพระเจ้าน้องยาเธอและหม่อมเจ้าบ้าง เจ้าพระยาภานุวงศ์และขุนนางกรมท่าก็อยู่ในที่นั้น ราชเอดเกอแกมและมหาดเล็กก็เฝ้าในที่นั้น ที่ห้องเหลืองหน้าห้องน้ำเงินนั้น เจ้ากรมปลัดกรมจ่าตำรวจและทหารมหาดเล็กที่เป็นออฟฟิซเซอร์ใหญ่เฝ้าอยู่ที่นั้น บรรดาคนที่เฝ้าอยู่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนแต่งตัวเต็มยศของตัวทั้งนั้น กิงนั้นมีสุดมาสองคนคือ วิลเลียมอาร์มสตรองปรัยมินิตสเตอร ๑ คอลอแนนย์ยูดค์ฝ่ายกรมวัง ๑ เฝ้าอยู่ประมาณสักครู่หนึ่ง กราบถวายบังคมลาไป แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปส่งที่พระทวาร

ชั้นล่าง แล้วเสด็จขึ้นมาประทับที่พระที่นั่งเขียว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย กรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญเฝ้า รับสั่งเรื่องกิงกาลกะอัวและอื่นๆ จนเวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก กรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญ พระยาภาสเฝ้าอยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

รับหนังสือเจ้าพระยามหินทร์เรื่องเจ้าเมฆินเอาเลขมาเฆี่ยนตีจำจอง เลขนั้นไม่สมัครอยู่ สมัครเป็นไพร่หลวงโรงพิมพ์ ได้ให้ไปเชิญเจ้าเมฆิน ๆ ไม่มา เป็นการขัดข้อ

เรื่องราวอิ่มภรรยาจมื่นประธานมณเฑียร (ทัด) จะขอเอาสวนของตัวสองแห่งถวายเป็นของหลวง ไม่ให้นายอากรเก็บอากร

หนังสือพระยาเจริญถวาย ว่าด้วยที่บ้านของตัวใกล้เคียงกับตึกหลวง ได้ทราบว่าชาวเยอรมันจะเช่าตึกหลวง เกรงว่าภายหน้าจะเกิดความขุ่นเคืองใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงเขียนแผนที่มาถวายทอดพระเนตร

พระองค์ดิศถวายชื่อทหารที่ใช้ซิกแนนโคมและธงได้

วันที่ ๔๕๖ วัน ๖ ๒ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออก พระองค์ดิศมาเฝ้าเรื่องกิงกาลกะอัว แล้วกรมพิชิตเฝ้า พระนายไวยเฝ้า เรื่อง

ทหารแล้วเสด็จขึ้น พอเวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จไปวิสิตตอบกิงกาลกะอัวที่วังกรมขุนเจริญ ประทับที่ห้องพระโรงแล้วกิงกาลกะอัวกับสุดของเขาคือ วิลเลียมอาร์มสตรองปรัยมินิศเตอร ๑ คอลอเนนยูดค์ฝ่ายกรมวัง ๑ ลงมาเฝ้า มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อย และกรมขุนเจริญและเจ้านายอีกหลายองค์เฝ้าอยู่ที่นั้น เสด็จประทับอยู่ประมาณ ๑๕ มินิตเสด็จกลับ ประทับในออฟฟิศ กรมพิชิตและพระองค์เทวัญเฝ้า รับสั่งเรื่องกิงกาลกะอัวแล้วรับสั่งให้หาหลวงนายสิทธิ์ให้ห้ามเรือบางกอกไว้อย่าเพ่อให้ออก เพราะกิงกาลกะอัวทูลขอให้รอไว้ แล้วเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเสด็จลงสมโภช ๓ วัน พระเจ้าลูกเธอซึ่งประสูติใหม่ แล้วเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า แล้วพระยาภาสเฝ้า จนเวลาเกือบ ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ร่างตราถึงเมืองราชบุรีเรื่องทหาร

พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ถวายเรื่องราวขออำแดงแสงภรรยาจีนเชยซึ่งเป็นหนี้หลวง ว่าจีนเชยผัวอำแดงแสงเป็นหุ้นส่วนกับจีนต่ำเป็นหนี้หลวง ขอพระราชทานแบ่งเงิน

หลวงเป็นส่วนจีนต่ำส่วนหนึ่ง จีนเชยส่วนหนึ่ง เงินส่วนจีนเชยผู้ตายผัวอำแดงแสงนั้นเงิน ๖๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ขอพระราชทานยกตัวอำแดงแสงผู้ต้องรับหนี้ของจีนเชยไปใช้สอยเป็นข้าในกรม ทรงเซ็นไปว่าจะแบ่งส่วนนั้นไม่ควร ๆ เร่งแก่ตัวนายอากรกว่าจะสิ้นกำลัง เมื่อขาดเหลือเท่าใดจึงจะเป็นส่วนตัว หุ้นส่วนและประกันให้พระยามหาเทพเร่งกับตัวอากรกว่าจะสิ้นเชิงก่อน

เรื่องราวหลวงราโชวาทกล่าวโทษนายพินว่าลักพาบุตรสาวไป บุตรนั้นอายุ ๑๕ ปี แล้วแต่งทนายมาขอสมาต่อภรรยาหลวงราโช ๆ ว่าจะขอเอาเงิน ๕ ชั่ง เถ้าแก่นายพินไม่ยอมให้ ภรรยาหลวงราโชว่าถ้าไม่ยอมก็ให้ส่งบุตรสาวคืน นายพินไม่ส่ง ทรงเซ็นพระราชหัตถ์ให้กรมหมื่นพิชิตชำระให้โดยเร็ว

วันที่ ๔๕๔๗ วัน ๗ ๆ ๓ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออก พระนายไวยเฝ้า แล้วกรมพิชิตเฝ้าอีก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น แล้วออกขุนนางพระยาศรีทูลว่าพระยานุภาพไตรภพกับผู้ช่วยกราบถวายบังคมลาไปเมืองเสียมราฐ พระนรินทรอ่านบอกเมืองหลังสวน เมืองประจวบคีรีขันธ์บอกส่งเงินค่านา พระยาอภัยรณฤทธิ์กราบถวายบังคมลาไปแรกนาวันพรุ่งนี้ ตั้งสวด

มนต์ท้องสนามตามเคยแล้วเสด็จขึ้น แล้วเสด็จออกที่ออฟฟิศกรมพิชิตแม่อมเจ้าปฤษฎางค์เฝ้ารับสั่งเรื่องกิงกาลกะอัวและอื่น ๆ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์อิวนิงเดรส ทรงเครื่องราชอิสสริยยศมงกุฎสยาม เสด็จประทับบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารห้องน้ำเงิน แล้วกรมขุนเจริญกับกิงกาลกะอัวกับสุดของเขาคือ วิลเลียมอาร์มสตรองและคอลอแนนต์ยุดคิ่มารถพร้อมกัน มีทหารแตรวง ๑ ทหารปืน ๑๕๐ รับที่หน้าประตูพิมานไชยศรีและประตูพรหม และรถที่มานั้นรถหลวงไปรับและทหารม้ามหาดเล็กขี่ม้าตามรถด้วย ครั้นรถมาถึงหน้าโรงทองก็หยุด กรมขุนเจริญกิงกาลกะอัวกับสุดลงจากรถ มีกรมวังนำเทียน ๕ คู่ เข้ามาในพระที่นั่ง มีทหารแตรมหาดเล็กรับที่ชาลาหน้าพระที่นั่งเป่าแตรรับ แล้วขึ้นมาบนพระที่นั่ง เข้าไปในห้องน้ำเงิน และเมื่อขณะนั้นพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่ถูกเชิญก็เฝ้าพร้อมอยู่ในที่นั้น แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ ชื่อมหาสุราภรณ์แก่กิงกาลกะอัว แล้วพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๓ ชื่อมัณฑนาภรณ์แก่สุดทั้งสองคน แล้วเสด็จลงมาพร้อมด้วยกิงกาลกะอัว และเจ้านายข้าราชการ มาประทับที่โต๊ะเสวย และผู้ที่นั่งโต๊ะนั่งดังนี้

เจ้าหมื่นสรรเพธ์

จมื่นวิชิต		พระยานรรัตน์
หม่อมเจ้าเจ๊ก		พระยาภาสกรวงศ์
คอลอเนนยูดค์		พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ
พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร		กรมหมื่นภูธเรศ
พระองค์เจ้าเทวัญ		ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย
กิงกาลกะอัว		ที่ประทับ
กรมขุนเจริญ		กรมหมื่นพิชิต
พระองค์เจ้าทอง		กรมหมื่นอดิศร
วิลเลียมอาร์มสตรอง		พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ
หม่อมเจ้าปฤษฎางค์		พระยาประภากรวงศ์
พระนายไวย		พระยามหาเทพ

จมื่นสรรเพธ์

นั่งโต๊ะอยู่จนเวลา ๔ ทุ่ม เสด็จขึ้นไปประทับบนห้องน้ำเงินตรัสด้วยกิงกาลกะอัว แล้วพระราชทานโต๊ะถม ๑

กาน้ำถม ๑ หีบหมากถม ๑ กลักไม้ขีดไฟถม ๑ พระบรมรูปใหญ่ไม่มีกรอบ พระรูปคาบิเนตใส่กรอบถม พระรูปสมเด็จพระนางเจ้ารูป ๑ แก่กิงกาลกะอัว แล้วพระราชทานของกับพวกสุด ๒ คน คือ หีบหมากถมอย่างเล็ก กลักไม้ขีดไฟถม คนละสำรับ เวลาเกือบ ๒ ยามกิงกาลกะอัวกราบถวายบังคมลากลับไป เวลา ๒ ยาม พระบรมวงศานุวงศ์ขุนนางกราบถวายบังคมลาออกไป

รับหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องกิงกาลกะอัวไปดินเนอและพูดชมราษฎรและบ้านเมือง แล้วพูดว่าอยากขอทำหนังสือสัญญา ได้ตอบว่ากำลังจะแก้หนังสือสัญญาเห็นคอเวอนเมนต์ และเมื่อมิสเตอรอาร์มสตรองไปวิสิตนั้นพูดว่ากิงอยากตั้งกงสุล ท่านได้พูดเกียดกันไป

ศาส์นตราท่านเจ้าพระยาสุรวงศ์ถึงพระยาภูเก็จเรื่องภาษี ๕ อย่าง พระยาอัษฎงค์ทำเรื่องราวประมูลให้พระยาภูเก็จตริตรองดู แล้วให้มีตราเข้ามา จะได้ปรึกษาเสนาบดีแล้วจะมีตราบังคับไป

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องจะจัดการส่งกิงกาลกะอัว และให้มีสลุตที่ปากน้ำ

เจ้าพระยาภานุวงศ์ตอบได้สั่งลงไปให้คอยสลุตและสั่งเจ้าพนักงานจัดการที่จะลงไปส่งเสียเสร็จแล้ว แต่ผู้ที่ไปส่งจะสวมเสื้อปลอกโก๊ต

วันที่ ๔๕๔๘ วัน ๑ ๑๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออก หลวงวารีถวายเรื่องราวว่าวิวาทกับฝรั่งที่กรุงเก่า ทรงเซ็นให้สมเด็จกรมพระเร่งให้ส่งลงมา แล้วพระศรีสุนทรเฝ้าถวายใบอนุญาตวิสุงคามสีมา ทรงเซ็น ๑๐ ฉะบับ เจ้าพระยามหินทร์เฝ้ามีหนังสือมาฉะบับ ๑ รับสั่งกับเจ้าพระยามหินทร์ จนบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีลแล้วสวดมนต์ในการหล่อพระบ๋าเลลัยและพระอื่น ๆ แล้วเสด็จไปท้องสนามหลวงประทับพลับพลาท้องสนาม ทรงประเคนจีวรสะบงผ้ากราบพระ พระสงฆ์มีหม่อมเจ้าพระสังวรวรประสาทและเปรียญรวม ๑๐ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว ทรงจุดเครื่องนมัสการ หม่อมเจ้าพระสังวรวรประสาทถวายศีลและขุนมหาสิทธิโวหารอ่านประกาศ พระยาอภัยรณฤทธิ์นั่งเก้าอี้เอาสายสิญจน์คล้องคอฟังสวด พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดมนต์ ด้วยเป็นวันตั้งสวดพิธีพืชมงคลตามอย่างทุกปีแล้วรับสั่งเรื่องราชการต่าง ๆ กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รับสั่งให้หาพระยาอภัยรณฤทธิ์และเจ้าจอมเฒ่าแก่

ที่จะเป็นนางเทพี ๔ คน มาพระราชทานน้ำพระมหาสังข์ แล้วทรงเจิมพระราชทาน แล้วพราหมณ์กรดน้ำกรดสังข์ ให้พระยาอภัยรณฤทธิ์กับเฒ่าแก่ เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันนี้กิงกาลกะอัวกลับไปลงเรือที่ท่าศาลต่างประเทศ มีทหารส่งที่ท่า ๑๐๐ คน เอาเรือนฤเบนทรบุตรีไปส่งที่เรือเมล์ ที่บ้อมปากน้ำสลุตรับด้วย

รับหนังสือเจ้าหมื่นสรรเพ็ธ ขอลูกหมู่โขลนซึ่งมารดาเป็นโขลนเกิดกับนายโก๋เป็นบิดาเกิดบุตรชาย ๒ หญิง ๑ ด้วยได้ฝึกหัดเป็นคนร้องเป็นเขนและละคร ขอพระราชทานไว้เล่นละครต่อไป ทรงเซ็นว่า ยอมให้เอาไว้เล่นละคร แต่จะถือเป็นสิทธิ์ไม่ได้ ถ้าไพร่ไม่สมัครอยู่ต้องคงตามเดิม จะให้ปันใครไม่ได้

หนังสือเจ้าพระยายมราชว่าซึ่งโปรดประทานเรื่องราวขุนสุวรรณ ขอพระราชทานโทษอ้ายเล็ก อ้ายอิ่ม อ้ายแหวน อ้ายมอน อ้ายหรุ่น ซึ่งโปรดให้ตรวจสอบดู ผู้ร้าย ๔ คน ยังไม่ครบกำหนด แต่อ้ายเล็กผู้ร้ายนั้นไม่มีกำหนด

นายเสนองานประพาส ยื่นรายงานนักโทษครบกำหนด

นายเสนองานประพาส ยื่นรายงานนักโทษจำคุก

หนังสือเจ้าพระยามหินทร์ว่าเงินค่าราชการที่เป็นกำลังราชการและไพร่ที่ใช้ราชการก็บกพร่อง ควรจะประชุมพระ

บรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่คุมเลขไพร่สม เลขไพร่หลวง จัดการแผ่นดินให้เรียบร้อย

เจ้าพระยามหินทร์ถวายข้อบังคับต่าง ๆ

วันที่ ๔๕๔๙ วัน ๒ ๕ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เช้ารุ่งแล้ว ๔๒ นาฑี เสด็จออกเททองที่โรงทองหล่อพระพุทธรูปบ่ำเลลัย และรูปพระราหูขี่ครุฑสำหรับเทวดาแทรกเสวยพระชนม์พรรษาตามมหาทักษา พระพุทธรูปและเทวรูปนี้ทองคำทั้งพระองค์ ทองคำหล่อพระบ่ำเลลัย หนัก ๑ ตำลึง ๑ บาท ชะนวน ๒ บาท เทวรูปราหูหนัก ๑ ตำลึง ๑ บาท ครุฑเป็นพาหนะ หนัก ๒ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ชะนวน ๓ บาท ทองชะนวนที่เหลือนั้นจะทำต้นหญ้าประดับเขาพระบ่ำเลลัย พระอุ้มบาตรองค์หนึ่งเป็นพระชนม์พรรษาประจำวันในสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระรำพึงองค์หนึ่ง เป็นพระชนม์พรรษาประจำวันในพระนางเธอพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี สององค์นี้หล่อด้วยเงิน พระอุ้มบาตรหนัก ๑๓ ตำลึง ชะนวน ๓ ตำลึง พระรำพึงหนัก ๑๒ ตำลึง ชะนวน ๓ ตำลึง ตั้งพิมพ์ทิศหรดี ทรงหล่อแล้วเลี้ยงพระสงฆ์ ๕ รูป บนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ เสด็จขึ้นเข้าที่

ที่ทุ่งส้มป่อย เวลาเช้า ๓ โมงเศษแห่พระยาอภัยรณฤทธิ์ไปจากโรงพักไปที่เทวสถานกลางทุ่ง นุ่งผ้า ๔ คืบ ไถเสร็จ

แล้วเจ้าพนักงานปลดพระโคๆ กินถั่วกินข้าวโภชน์ ที่ท้องสนามหลวงเลี้ยงพระ

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระอมรวิไสยเฝ้า แล้วหลวงชลยุทธโยธินถวายแผนที่ป้อมผีเสื้อสมุทรที่ปากน้ำ

บ่าย ๕ โมงเศษ ขุนนางเฝ้า พระนรินทร์อ่านบอกเมืองราชบุรี ว่ามีผู้ร้ายตีพันบุตรหลวงพรหมภักดีตาย พระยาราชบุรีได้ตัวอ้ายผู้ร้ายมาชำระหารับไม่ กับว่าฝรั่งสองคนกับพรรคพวกไปดูดอกไม้ เอาปืนยิงนายเดชตาย แล้วทูลนำพระสัจจาภิรมย์กราบถวายบังคมลาไปเมืองนครศรีธรรมราช ไปทำบัญชีสำมะโนครัวต่อไป และถวายรายงานภาษีฝิ่น ภาษีร้อยชักสาม จำนวนเดือน ๔ ปีมะโรงโทศกเสด็จขึ้นจากขุนนางแล้ว

เวลาค่ำ พระยาภาส กรมพิชิต พระองค์เทวัญเฝ้าพระราชทานเงินทูลกระหม่อมพระองค์น้อยในการตั้งกรม ๑๐๐ ชั่ง ในการขึ้นวัง ๑๐๐ ชั่ง พระคลังข้างที่ช่วยในการของแจก ๑๐๐ ชั่ง รวม ๓๐๐ ชั่ง

วันที่ ๔๕๕๐ วัน ๓ ๆ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

บ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก ทรงเซ็นเรื่องนายแหนใช้อัฐทองแดงปลอม ให้พระยารองเมืองเอาขึ้นให้ลูกขุน

ปรึกษา กับเรื่องผู้ร้ายแทงอำแดงกลัดตายที่บางเขนให้เร่งจับให้ได้ พระยาอนุชิต พระยารัตนโกษาเฝ้า เรื่องซื้อที่สวนพระยานรรัตน์ถวายบัญชีของสลากที่จัดซื้อในการพระเมรุเป็นราคา ๑๔๒ ชั่ง ๗๒ บาท ๔๐ สลึง ได้รับพระราชทานไปครั้งหนึ่งเงิน ๑๐๐ ชั่ง ครั้งนี้จะรับพระราชทาน ๔๒ ชั่ง ๗๒ บาท ลงตั๋วที่ ๘๑๐ แล้ว หลวงนายสิทธิ์ถวายศิลาเป็นตัวอย่างที่สั่งทำเหมมณเฑียร และบัญชีของเครื่องเงินเครื่องทองต่าง ๆ ที่โปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปสั่งทำในการพระเมรุ แล้วกรมพิชิตเฝ้า พระองค์กมลาศน์กลับมาจากเมืองปราจีนบุรีมาเฝ้า

บ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองศรีสะเกษ ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งเงินแทนเร่วส่วย ฉะบับ ๑ ว่าได้รับพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระยาวิเศษภักดีเจ้าเมือง พระภักดีภูธรปลัดเสร็จแล้ว ขอถวายพระราชกุศล กับขอรับพระราชทานพระพรหมภักดียกระบัตรเป็นเจ้าเมือง ฉะบับ ๑ ขอพระราชทานตั้งบ้านหินกองเป็นเมืองขึ้นเมืองศรีสะเกษ บอกเมืองยโสธร ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งเงินส่วย ฉะบับ ๑ ขอตั้งบ้านคว่าว เป็นเมืองขึ้นเมืองยโสธร ฉะบับ ๑ ขอพระราชบัญญัติเรื่องดอกเบี้ยทาส แล้วนำพระพหรมภักดียกระบัตรเมืองศรีสะเกษเฝ้า พระนรินทร์

อ่านบอกพระอมรวิไสยส่งจำนวนสักเลขเมืองประจวบคิรีขันธ์ เมืองเพ็ชรบุรี แล้วเสด็จขึ้น

ค่ำพระยาภาสเฝ้าถวายโปรแกรม กะการที่จะทำบุญในการกรุงเทพ ฯ ครบร้อยปี

วันที่ ๔๕๕๑ วัน ๔ ๗ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

บ่าย ๓ โมง พระนายไวยถวายปืนดาบและเครื่องทหารต่าง ๆ ทอดพระเนตรเป็นตัวอย่าง พระยามหาเทพถวายเรื่องจับผู้ร้ายท้องน้ำ พระยาพิทักษ์ภูบาลเฝ้า หลวงนริศร์ถวายคำปรึกษาผู้ร้ายฆ่ากันตาย

บ่าย ๕ โมงเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาจ่าแสนฉะบับ ๑ ว่าพระศักดาเรืองฤทธิ์ปลัดเมืองตากขอทูลเกล้า ฯ ถวายเลขของบิดาเป็นส่วยเงิน บอกพระยาสุจริต ๔ ฉะบับ ๆ ๑ เรื่องผู้ร้ายเมืองมรแมน ฉะบับ ๑ เรื่องทำที่พักข้าหลวง ฉะบับ ๑ ส่งเงินค่าตอไม้ ฉะบับ ๑ ว่าแจกเงินค่าตอไม้ กับพระศักดาเรืองฤทธิ์ถวายเสือมอมตัวหนึ่ง กับนายน้อยสุริยกราบถวายบังคมลากลับไปเมืองน่าน แล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำพระองค์เทวัญ พระยานรรัตน์ พระนายไวยเฝ้า เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมพระคัดร่างรับสั่งครั้งทำบุญพระบรมอัฏฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อณเดือน ๖ ปีมะเมียโทศก ทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นตัวอย่าง สำหรับจะได้ทรงกะทำบุญสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ณเดือน ๗ ปีมะเส็งตรีศกนี้

วันที่ ๔๕๕๒ วัน ๕ ๆ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก เจ้าพระยามหินทร์ พระเทพา พระศรีกาฬสมุทร ขุนอมรภักดี เฝ้าเรื่องเลข แล้วกลับไป แล้วกัปตันลอฟตัสกับบุตรเข้ามาเฝ้าเอาแผนที่มาถวายทอดพระเนตร พระองค์ฉายเฉิดกับกรมราชบัณฑิตย์ถวายหนังสือ ทรงปิดทองแล้ว พระนายไวยเฝ้า กรมหมื่นภูธเรศเอาแผนที่รูปพระศรีรัตนเจดีย์ถวายทอดพระเนตร แล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปวังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย แล้วเสด็จขึ้นบนตำหนัก และเสด็จไปทอดพระเนตรที่อื่น ๆ เสด็จประทับอยู่จนเวลาทุ่มเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันนี้ร่างโปรแกรมทำบุญวันสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า

กรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ ไปถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระบำราบปรปักษ์

วันที่ ๔๕๕๓ วัน ๖ ๆ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาเช้าโมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับประทุมวัน และที่วังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระยาเทพประชุนเฝ้า พระอมรวิไสยเฝ้า รับสั่งถามถึงสมเด็จเจ้าพระยาและอื่น ๆ แล้วรับสั่งกับพระยาเทพเรื่องเมืองลาวและอื่น ๆ แล้วเจ้าพระยาภานุวงศ์เข้ามาเฝ้าตรัสอยู่สักครู่ แล้วกราบถวายบังคมลาไป แล้วเสด็จออกในออฟฟิศรับสั่งอยู่กับกรมหมื่นพิชิต พระองค์ทองประมาณครู่แล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองร้อยเอ็จ ส่งเงินส่วยและเผาศพอุปฮาดด้วย กับขอราชบุตรเป็นอุปฮาด กับขอให้ตั้งบ้านท่าเสาเป็นเมืองขึ้นเมืองร้อยเอ็จ กับราชบุตรเมืองร้อยเอ็จลงมาเฝ้า ทูลเกล้าฯ ถวายทองคำด้วย รับสั่งกับพระยาศรีเรื่องความฝรั่งที่โคราช รับสั่งกับพระนรินทร์เรื่องความฝรั่งวิวาทกับไทย แล้วยิงเอาไทยที่เมืองราชบุรี แล้วเสด็จขึ้น เวลาเกือบทุ่มเสด็จ

ออกทางพระที่นั่งเขียว พระยานรรัตน์เฝ้า แล้วกลับไปกรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญเฝ้า จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันนี้มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นนเรศร์ เรื่องแกรซียื่นบัญชีว่าเงินค้างใช้เขาเสีย

เจ้าพนักงานหอรัษฎากรพิพัฒน์ยื่นขัดข้อง เรื่องหลวงภาษีวิเศษร้องเรื่องโรงงิ้ว ว่าพระยารองเมืองห้าม ทรงเซ็นว่าให้ตั้งเถิดเพราะเป็นบ่อนหลวง แต่อย่าให้ใครตั้งอีก

เรื่องราวหลวงภาษีวิเศษขัดข้อง เรื่องจีนคุนร้องคืนบ่อนเบี้ยและเงินล่วงหน้า

หนังสือพระยารองเมืองทูลพระองค์เทวัญว่า การตั้งโรงงิ้วนั้นแต่เดิมก็ยอมให้ตั้ง ภายหลังชาวบ้านเอาอย่างปลูกลงมาริมคลองมาก ครั้นจะเสด็จพระราชดำเนินทางนั้นบอกให้รื้อก็ไม่ใคร่จะรื้อ จึงไม่ยอมให้ตั้ง

เรื่องราวจีนคุนร้องว่า เดิมหลวงภาษีวิเศษขายบ่อนให้ว่าตั้งโรงงิ้วได้ จึงรับซื้อไป บัดนี้พระยารองเมืองห้ามไม่ให้ตั้ง ขอคืนบ่อนและเงินล่วงหน้าที่หลวงภาษีวิเศษ

เรื่องราวหลวงบำรุงราชากร หลวงเจริญราชธน ขอหักเงินค่าส่งของเรือพระที่นั่งกลไฟ ผลักส่งเงินภาษีฝิ่นภาษีรังนกที่ค้าง

หนังสือนายห้างบิกริมมุลเลอ ขอเช่าตึกอ้ายสำอาง ทรงเซ็นไปให้ประมูลกันกับผู้ที่จะเช่าอีก ๒ ราย

หนังสือสมเด็จกรมพระ เรื่องหลวงวารี ว่าได้ส่งตัวฝรั่งและภรรยากับปืนไปยังกรมท่า ๆ ส่งไปให้กงสุลโปรตุเกตแล้ว มีพระราชหัตถ์ตอบสมเด็จกรมพระเรื่องหลวงวารีฉะบับ ๑

วันที่ [illegible] วัน ๗ ๑๐ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย๒โมงเศษเสด็จออก พระองค์สวัสดิ์เฝ้า ทรงเซ็นเรื่องราวและหนังสือราชการ แล้วพระองค์ประดิษฐ์มาเฝ้า รับสั่งเรื่องพระและอื่น ๆ แล้วพระยาพิทักษ์ภูบาลเฝ้าถวายตรวจรักษาพระองค์จ่ายเดือน แล้วมิสเตอรอาลบาสเตอรเข้ามาเฝ้า รับสั่งอยู่จน ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองพิไชยว่า ไฟไหม้บ้านพระยาพิไชยและราษฎร ๔๐ หลังเศษ

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนนทบุรีว่า อำแดงม่วงให้นายกลิ่นบุตรมาแจ้งความว่า ใช้ให้อ้ายแสง อ้ายนวนทาสไปนอนเฝ้าสวนมะปราง แล้วอ้ายแสง อ้ายนวน ไปนอนอยู่ที่สวนห้างนั้น ห่างเรือนอำแดงม่วง แล้วอ้ายแสงอ้ายนวนได้ยินเสียงสุนัขเห่าที่เรือนอำแดงม่วง อ้ายแสง

อ้ายนวนจึงได้เข้ามาบ้าน เห็นผู้ร้ายยืนอยู่ข้างเรือนอำแดงม่วง ๒ คน อ้ายผู้ร้ายเอาปืนยิงถูกอ้ายแสงขาดใจตาย อ้ายผู้ร้ายไล่อ้ายนวนไป อ้ายนวนจึงรู้ว่า นายพุดบุตรเขยอำแดงม่วงกับอ้ายเอี่ยมทาสเป็นผู้ร้ายมาลักของ อำแดงม่วงมารดาภรรยานายพุดให้การว่า นายพุดได้ยินเสียงสุนัขเห่า นายพุดจึงชวนอ้ายเอี่ยมทาสถือปืนและอาวุธลงไปยืนอยู่ข้างเรือน เห็นอ้ายผู้ร้าย ๒ คน เดินมาแต่สวนอำแดงม่วงมีศาตราอาวุธครบมือ มีผ้าโพกศีร์ษะทั้ง ๒ คน นายพุดจึงยิงปืนไปถูกอ้ายผู้ร้ายหรือมิถูกนายพุดไม่ทราบ ต่อเวลาเช้านายพุดจึงทราบว่าอ้ายแสงเป็นผู้ร้าย ถูกปืนตาย

รับสั่งกับพระยาสีหว่าให้หัวเมืองใหญ่ ๆ ทำคลังที่สำหรับไว้อาวุธและหนังสือราชการสำหรับเมืองให้เป็นตึกเสีย เพื่อจะได้กันไฟและอื่น ๆ ของจะได้ไม่สูญ ให้ทำเสียทุกเมือง แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออก กรมหมื่นพิชิต พระองค์เทวัญ พระยาภาสเฝ้า อยู่จนเวลา ๒ ยามเสด็จขึ้น

รับหนังสือพระยาไพบูลย์สมบัติ ร้องเรื่องเงินค่าตลาดว่าขาดทุน จะขอพระราชทานลดลง ทรงเซ็นไปให้พระยารองเมือง

รับหนังสือร่างประกาศของเจ้าพระยาภานุวงศ์ถึงเมซั่น เรื่องคนส่งของหลวง

เรื่องราวพระสิทธิไชยบดีขอนา

วันที่ ๔๕๕๕ วัน ๑ ๑๑ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เสด็จออกบ่าย ๒ โมงเศษ ประทับพระที่นั่งเขียว ทรงหนังสือราชการ อยู่จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ออกขุนนางที่พระเฉลียง เพราะขุนนางน้อย เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า รับสั่งอยู่จนเวลายามเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องที่จะให้ส่งตราประกาศถึงพระยาสยามธุรพาห์ และให้ประกาศที่จะส่งของอย่าให้กดบัญชีพระยาสยามไว้ ให้รีบยื่น ถ้ากดไว้ให้เสียร้อยละ ๕ เอง ไม่ให้เสียของหลวง ส่งร่างตราไปด้วย

วันที่ ๔๕๕๖ วัน ๒ ๑๒ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออก พระองค์จรูญเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายผลมะนาวในการศพพระยาโคราชแล้ว พระยาอภัยรณฤทธิ์เฝ้า รับสั่งเรื่องข้าวและฝน แล้วกรมหมื่น

ภูธเรศเฝ้า พระศรีสุนทรถวายสัญญาบัตร ทรงเซ็น พระยาภาสเฝ้าถวายหนังสือพิมพ์ และเรื่องราวที่นายหว่างเก็บเพ็ชรของบุตรพระยาภาสได้แล้วเอาไปขาย และคัดเพ็ชรจากรูปพรรณเสียแล้ว ปิดบังเสียไม่ให้เจ้าของทราบมีความสงสัย ทรงเซ็นให้พระนายไวยชำระ

เวลา ๕ โมงเสด็จออกขุนนาง พระโทรเลขนำมิสเตอรเดวิซั่นกับหลวงนราธิกรฤทธิ์ นายเจิม ล่าม กราบถวายบังคมลาไปปรึกษาราชการสายโทรเลขกับคอเวอนแมนต์อังกฤษที่เมืองร่างกุ้ง พระยาศรีนำพระยาพิจิตรกราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง แล้วเสด็จขึ้น เสด็จออกทางพระที่นั่งเขียว พระองค์ทองแถมเฝ้า รับสั่งเรื่องทำหีบและกล่องตลับหลังโมรา และอื่น ๆ อยู่ประมาณครู่หนึ่งเสด็จขึ้นเสวย

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า รับสั่งอยู่จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

รับหนังสือพระยาจ่าแสนเรื่องมองปะเทพะม่า บังคับอังกฤษมาขอทำป่าไม้หน้าด่านเมืองตาก และจับผู้ร้ายตามหน้าด่านด้วย พระยาจ่าแสนได้โต้ตอบว่า จะบอกลงมากรุงเทพ ฯ ก่อน

พักทองภรรยาพระยาจ่าแสนขอพระราชทานให้พระยาจ่าแสนกลับลงมา

วันที่ ๔๕๗ วัน ๓ ๑๓ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระนายไวยเฝ้าถวายแผนที่วังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทอดพระเนตร แล้วเสด็จไปประทับที่ห้องน้ำเงิน พอเวลา ๔ โมง มิสเตอร์ปีเอสฮามันต์ ผู้ว่าการแทนกงสุลฮอลันดาเข้ามาเฝ้าไปรเวต ไม่มีกรมท่านำ พระองค์เทวัญนำเฝ้าบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารห้องน้ำเงิน ตรัสอยู่ครู่หนึ่งแล้วกลับไป

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอก พระยาเสนาบอกข่าวราชการเมืองเชียงใหม่ว่า เมืองเชียงแข็งมีหนังสือมาขอพวกเงี้ยวที่หนีลงมาอยู่เมืองเชียงรายคืน เจ้าเชียงใหม่ตอบไปว่า จะมีศุภอักษรลงมากรุงเทพ ฯ ก่อน กับได้ให้พวกเงี้ยวถือน้ำพระพิพัฒน์และแจกเสื้อผ้าให้เป็นรางวัล กับเมืองมุหน่ายมีหนังสือมาว่า มีผู้ไปบอกเจ้าเมืองอังวะว่า เจ้าเมืองมุหน่ายคบคิดกับเจ้าเชียงใหม่จะยกทัพไปตีเมือง ซึ่งเป็นเขตต์แดนพะม่า เจ้าอังวะจึงให้หาเจ้ามุหน่าย ๆ ไม่ไป เจ้าอังวะโกรธ แต่งทัพมารบเมืองมุหน่าย ๆ จะสู้ กำลังน้อยจะสู้ไม่ได้ ขอให้กำลังเมืองเชียงใหม่ไปช่วยบ้าง กับขอยืม

ปืนคาบศิลา ๒๐๐ ไปสู้รบ ถ้าชะนะศึกแล้วเจ้ามุหน่าย จะเข้ามาเป็นข้าขอบขัณฑเสมากรุงเทพ ฯ เจ้าเชียงใหม่ ได้ตอบไปว่า ถ้าเมืองมุหน่ายคิดจะเป็นข้าขอบขัณฑเสมา กรุงเทพ ฯ ก็ให้อพยพครอบครัวข้ามแม่น้ำโขงมาเชียงใหม่ แล้วเจ้าเชียงใหม่ เจ้าลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน จะช่วย ป้องกันต่อสู้ทัพอังวะให้เต็มกำลัง

แล้วพระราชทานดิโปลมา ซึ่งพระราชทานตราภัทรา ภรณ์แต่เมื่อพระเมรุยังมิได้รับดิโปลมา จึงพระราชทาน แด่ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ๑ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรให้เจ้าน้อยเทพวงศ์ เป็นเจ้าราช ภาติกวงศ์เมืองเชียงใหม่ ๑ หนานจักรวาฬเป็นเจ้าราช สัมพันธวงศ์เมืองลำพูน ๑ พระพรหมภักดี เป็นพระยาวิเศษ ภักดีเจ้าเมืองศรีสะเกษ ๑ ท้าวเง้าเป็นพระภักดีโยธาปลัด ๑ ราชวงศ์ เป็นพระพรหมภักดียกระบัตรเมืองศรีสะเกษ ๑ ราชวงศ์เป็นอุปฮาดเมืองภูเขียว ๑ ราชบุตรเป็นอุปฮาด เมืองร้อยเอ็จ ๑ ท้าวสุริยเป็นราชวงศ์เมืองร้อยเอ็จ ๑ ท้าว ทิศเกลือเป็นราชบุตรเมืองร้อยเอ็จ ๑ ราชวงศ์เป็นอุปฮาด เมืองกมลาสัย ๑ ท้าวไชยกุมารเป็นอุปฮาด ๑ ท้าวจันท กุมารเป็นราชบุตรเมืองสาละวันรวม ๒ พระเฑียรฆราช เป็นพระยอดเมืองขวางปลัด ๑ หลวงแพ่งเป็นพระเฑียรฆราช

ยกระบัตร ๑ หลวงจำเริญเป็นหลวงอนุรักษ์ผู้ช่วยเมืองนครสวรรค์ ๑ หลวงพิพัฒน์เป็นพระรัษฎานุกูลภักดีปลัดฝ่ายจีนเมืองพิษณุโลก ๑ ท้าวจันทกุมารเป็นราชวงศ์เมืองยโสธร ๑ หลวงชุมพลนาเวศเป็นพระประชาชลบาลเจ้าเมืองสหัศขันธ์ ๑ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้าอยู่จนยามเศษเสด็จขึ้น

พระราชหัตถ์ถึงกรมขุนบดินทร์ เรื่องการโรงพิมพ์ว่าราชกิจจานั้นเริศร้าง ไม่ได้ออกมาช้านาน เป็นการเสียพระเกียรติยศ เสียเงินมากนัก บัดนี้พระองค์เกษมสันต์รับทำให้พร้อมกันปรึกษาด้วยพระองค์เกษมสันต์ พระองค์สวัสดิ์จัดการตามควร

สำเนาหนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถึงอาลบาสเตอรมอบอำนาจให้ไปจัดการนักเรียนที่สกูลเมืองเยอรมัน

สำเนาหนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถึงเมซั่นให้ช่วยจัดการโรงเรียนกับอาลบาสเตอร

สำเนาหนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยถึงปิกกินแปกให้ช่วยจัดการโรงเรียนกับอาลบาสเตอร

เรื่องราวหลวงพิไชยวารี หลวงชมภูพาณิช ว่าเป็นประกันพระวิสูทธวารี ทำภาษีรังนก เมื่อพระวิสูทธวารีทำนั้น เขาก็ไม่ได้หุ้นส่วนที่ทำเลย พระวิสูทธวารีตาย พระยามหาเทพเอาเขามาเร่งเงินภาษีรังนกนัก

วันที่ ๔๕๕๘ วัน ๔ ๑๔ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เช้าวันนี้เลี้ยงพระที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ไม่ได้เสด็จออก เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งเขียว ศุภรัตน์นำสะบงธงจรเข้ ที่จะพระราชทานพระสงฆ์ ๒๐ พระอารามตามเคยในวันวิสาขทุกปี เข้ามาถวายทรงจบ พระหัตถ์ พระยาเทพเข้ามาเฝ้าทูลเรื่องเจ้าเชียงใหม่มีหนังสือมาให้พระยาเพ็ชรพิไชย เอาหนังสือกับเงินที่จะเสียเรื่องความมิสก๊อกซ์ และเอาตัวมองซวยกงลงมาส่ง แต่หนังสือนั้นถึงพระยาเทพ แล้วพระนายไวยถวายบัญชีคนหัวหน้าชักนำทหาร และทูลเรื่องราชการในทหาร พระศรีสุนทรเฝ้าถวายร่างประกาศตั้งกรมและพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย และประกาศตั้งกรมพระองค์เทวัญ แล้วเสด็จขึ้น

เวลายามเสด็จลงพระพุทธรัตน แล้วเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดดอกไม้เพลิง แล้วเสด็จใน

พระอุโบสถ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนาปฐมสมโพธิ แล้วพระยาศรีเฝ้าถวายหนังสือสมเด็จกรมพระ เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระว่า โปรดให้พระยาเทพนำหนังสือเจ้าเชียงใหม่ถึงพระยาเทพเรื่องความมิส-ก๊อกซ์ได้มอบเงินลงมาเสียกับคุมตัวมองซวยกงลงมาส่ง (พระราชทานให้พระยาเทพไปถวายสมเด็จ)

หนังสือเจ้าเชียงใหม่ถึงพระยาเทพ ที่พระยาเทพนำมาถวายนั้นไปพร้อมกับพระราชหัตถ์ไม่ได้คัดไว้

สมเด็จกรมพระถวายมาฉะบับ ๑ เรื่องจัดการทำบุญและวางโรงงานจะเล่นในการทำบุญวันสิ้นพระชนม์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา กับจะเล่นในงานสมโภชช้างต่อไปด้วย

เจ้าพระยามหินทร์ขัดข้องเรื่องเจ้าเมฆินว่า นายอิ่มเลขเจ้าเมฆินร้องสมัครเป็นไพร่หลวงโรงพิมพ์ ว่าเจ้าเมฆินเอานายอิ่มไปจำจองแล้ว เจ้าพระยามหินทร์ได้ให้ไปเชิญเจ้าเมฆินมาว่าความ เจ้าเมฆินไม่มาว่าได้ถวายฎีกาไว้ และได้ถวายเรื่องราวช้อยผู้ว่าความแทนนายอิ่มด้วย

เรื่องราวนายอิ่มไว้ความ ให้ช้อยบ้ามาร้องว่านายอิ่มสมัครเป็นไพร่หลวงโรงพิมพ์ หม่อมเจ้าเมฆินเอาตัวนายอิ่มไปจำไว้ตรางขุนทรงกรมเมือง มีความเดือดร้อนนัก

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ขอคนหัวหน้าที่ชักนำทหาร ส่งบัญชีชื่อคนไป

พระนายไวยถวายบัญชีชื่อคนหัวหน้าที่ชักนำทหาร ที่ส่งไปกับพระราชหัตถ์

พระนายไวยถวายบัญชีชื่อทหารสมัคร

หนังสือสมเด็จกรมพระตอบเรื่องเจ้าเชียงใหม่เอาเงินมาเสียความมิสต๊อกซ์ที่พระยาเทพนำไปนั้น ท่านจะตอบไปยังกงสุลอังกฤษนั้น ท่านจะเอาชื่อพระยาราชเสนาใส่ไปด้วยจะได้มั่นคง ด้วยพระยาราชเสนาก็มีมา

หนังสือกรมหมื่นนเรศร์ตอบเรื่องที่แกรซีทูลเกล้าฯ ถวายบิลว่าเกี่ยวค้างอยู่ ท่านได้ให้คัดบัญชี แล้วจะยื่นคลัง

พระยาศรีถวายบัญชีเงินรูเปียที่เจ้าเชียงใหม่ส่งลงมา

วันที่ ๔๕๕๙ วัน ๕ ฯ ๑๕ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

วันนี้เลี้ยงพระสงฆ์ที่พระที่นั่งอมรินทร์ ไม่ได้เสด็จออก เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จออกในพระที่นั่งตามเคย พระยาพิศลเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือฉะบับ ๑ ว่าด้วยอั้งยี่แล้วกลับไป พระองค์สวัสดิ์เฝ้าทรงร่างประกาศตั้งกรม เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้นเสวย

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จลงพระพุทธรัตนทำวิสาขตามเช่นเคยอย่างทุกปี แล้วเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกทาง

อนันตสมาคม ทรงจุดดอกไม้เพลิงหน้าประตูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับในพระอุโบสถทรงจุดเทียนรุ่ง แล้วเสด็จลงมาหน้าพระอุโบสถ กรมราชบัณฑิตย์ กรมพระอาลักษณ์ ลูกขุนข้าราชการกรมอื่น ๆ สวดบูชาพระแล้วเดินเทียน ครั้นครบสามรอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนที่รายหน้าพระอุโบสถ แล้วโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์จุดตามที่รายรอบตามพระอุโบสถ แล้วเสด็จบนพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนทินมัสการและเครื่องทรงธรรม พระเทพโมฬีถวายเทศนาปฐมสมโพธิ เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น แต่เทศน์นั้นยังไม่จบ

รับหนังสือพระยาพิศลว่าด้วยจีนคบคิดกันตั้งทำอั้งยี่มากนัก เห็นว่าควรจะปราบปรามเสียแต่แรก

พระราชหัตถ์ถึงเจ้านายนายด้านทำวัดพระศรีรัตนศาสดารามเตือนเรื่องวัดพระแก้วว่า การนั้นยังอยู่อีก ๖ ส่วนเท่านั้นให้เร่งทำ ถ้าผู้ใดทำไม่ได้จะไม่แล้ว ก็ให้มากราบทูลเสียจะได้ให้ผู้อื่นทำ ถ้าใครทำไม่แล้วจะทรงถือว่าผู้นั้นสูบฝิ่นมีไป ๒๓ ฉะบับ

วันที่ ๔๕๗๐ วัน ๖ ฯ ๑ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

วันนี้เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เลี้ยงพระแล้วเจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิออก

สดับปกรณ์กาลานุกาลเช่นเคยมาทุกปี เวลา ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยานรรัตน์เฝ้า แล้วพระนายไวยเฝ้า แล้วรับสั่งให้หาเจ้าปฤษฎางค์เข้าไปทรงรับสั่งเรื่องพระที่นั่ง แล้วเสด็จประทับในออฟฟิศ พระนายไวยเจ้าปฤษฎางค์ทรงทอดพระเนตรแผนที่พระที่นั่งและจัดกะที่จะวางสิ่งของ แล้วพระองค์เทวัญเฝ้ารับสั่งเรื่องพระที่นั่ง แล้วเสด็จไปประทับที่บนพระที่นั่งที่ยังทำอยู่ พระองค์เทวัญหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ พระนายไวยตามเสด็จไปด้วย แล้วเสด็จกลับ เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกพระพุทธรัตนตามเคยเช่นวันก่อน เวลายามเสด็จวัดพระแก้วทรงจุดดอกไม้หน้าวัดแล้ว เสด็จในพระอุโบสถจุดเทียนรุ่งแล้วเสด็จประทับหน้าพระอุโบสถทอดพระเนตรเดินเทียนเหมือนวันก่อน แล้วเสด็จบนพระอุโบสถทรงจุดเทียนทรงธรรม พระศรีวิสุทธิวงศ์ถวายเทศนาปฐมสมโพธิ เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

รับหนังสือพระองค์สวัสดิโสภณถวายขอทำหอราชกรมานุสรหอราชพงศานุสรวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันที่ ๔๕๒๓ วัน ๗ ๒ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยานรรัตน์เฝ้า ทรงพระราชหัตถ์ไปรเวตถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อย พระราช

ทานพระยานรรัตน์ไป หลวงสวัสดิ์เอาบานแผนกเข้ามาถวายทรงเซ็น

ประทับที่พระทวารพระยาโชฎึกเฝ้า รับสั่งอยู่ครู่เสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกไปประทับที่สนามหญ้า ที่หน้าโรงทองมีพระยาเทพประชุน พระยารองเมือง พระยารามกำแหงยืนเฝ้า แล้วเสด็จไปที่ขุนนางยืนอยู่ตรัสอยู่ครู่ แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปวังบูรพาภิรมย์ พระองค์เทวัญ กรมพิชิตขึ้นรถพระที่นั่ง ครั้นถึงวังจึงเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยามหินทร์ขุนนางหลายคนเฝ้าอยู่ที่หน้าตำหนัก ประทับตรัสกับเจ้าพระยาสุรวงศ์หน่อยหนึ่ง แล้วเสด็จขึ้นบนพระตำหนัก แล้วเสด็จเข้าไปข้างในตรัสกับกรมสมเด็จพระสุดารัตน์ จนเวลาทุ่มเศษจึงเสด็จออกมาประทับตรัสกับเจ้านายและขุนนางมีพระยาภาส รับสั่งเรื่องตราที่ทรงคิดใหม่กับพระยาภาส กับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย และเจ้านายประมาณสักครู่ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

เสด็จออกในพระที่นั่ง กรมพิชิต พระองค์เทวัญ พระยาภาสเฝ้า แล้วเสด็จเข้ามาในออฟฟิศ แล้วพระองค์สายเฝ้ารับสั่งถึงที่ทรงเป็นพระยอด และรับสั่งว่าจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสทะเลในข้างขึ้นเดือน ๗ แล้วรับสั่งกับ

พระยาภาสเรื่องตราที่จะทรงให้พระยาภาสคิดทำจะออกเมื่อร้อยปี แล้วเปลี่ยนภรรยาพระยาภาส เอาซองบุหรี่ประดับเพ็ชร์ถวายทอดพระเนตร ทรงซื้อไว้ เวลา ๒ ยามเสด็จขึ้น

รับหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์นำหนังสือคอเรศปอนด์เดนเรื่องความหลวงสารภัณฑ์ ๔ ฉะบับ

๑ สำเนาหนังสือมิสเตอร์นิวแมนต์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องที่หลวงสารภัณฑ์ไม่รับเงินทาสซึ่งจีนสัปเย็กต์ไปวางเงินแล้วเอาทาสซึ่งจีนไปวางนั้นจำตรวน แล้วเฆี่ยนในระหว่างที่ได้ไปฟ้องศาลทำเป็นการดูถูกประมาทหมิ่น

๒ สำเนาหนังสือมิสเตอร์นิวแมนต์แจ้งความว่าจีนโป่เกียดสัปเยกต์มาวางเงินทาสชาย ๑ หญิง ๒ ที่บ้านหลวงสารภัณฑ์ ทาสว่าเงิน ๗ ชั่ง หลวงสารภัณฑ์ไม่รับเงิน ว่าเงิน ๑๑ ชั่ง แล้วจับจีนโป่เกียดไปอายัดบ้านพระยารองเมือง ต่อทราบว่าเป็นจีนสัปเยกต์จึงปล่อย ครั้นเขารู้ได้เรียกเงินจีนโป่เกียดไว้ ๑๑ ชั่งเป็นกลาง จึงมีหนังสือถึงพระยารองเมืองจะขอวางเงิน พระยารองเมืองได้เรียกหลวงสารภัณฑ์ ๑ จีนโป่เกียด ๑ อิ่ม่วง ๑ มาอ่านหนังสือของมิสเตอร์นิวแมนต์ให้ฟังและถามปากคำ หลวงสารภัณฑ์เอาสารกรมธรรม์ให้ตระลาการดู พระยารองเมืองว่าเป็นความแพ่ง ตัดสินไม่ได้จะเอาขึ้นเสนอลูกขุนก่อน หลวงสารภัณฑ์ไม่ยอมจึงไม่ตกลง

กัน แล้วหลวงสารภัณฑ์จึงให้ทหารเข้าแย่งยื้อเอาอี่ม่วงทาสบนรถไปจำตรวน เร่งเงินตามอำเภอใจ

๓ สำเนาหนังสือมิสเตอรกูลส์ถึงพระยารองเมืองว่า จีนโปเกียดเอาเงิน ๗ ชั่งไปวางเงินทาส นายเงินไม่รับ บัดนี้จีนโปเกียดนำเงิน ๑๑ ชั่งไปวางไว้ที่ศาลอังกฤษแล้ว เผื่อจะมีผู้มาฟ้องร้อง

๔ สำเนาหนังสือพระยารองเมืองแจ้งความฉะบับ ๑ ความพิสดารแต่คล้ายกับหนังสือมิสเตอร์นิวแมนต์ มิสเตอร์กุลส์ แต่ความพิสดารมาก

วันที่ ๔๖๒ วัน ๑ ๓ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระยานรรัตน์เฝ้า แล้วกรมพิชิตเฝ้า แล้วกรมขุนบดินทร์เข้ามาเฝ้าทูลเรื่องโรงพิมพ์ แล้วทูลออดแอดต่าง ๆ จึงรับสั่งให้ทำแซงชั่นดูคนละใบ ถ้ากรมขุนบดินทร์หรือพระองค์เกษมสันต์ถูกเงินน้อยจะโปรดให้ทำการ แต่ให้พระองค์สวัสดิ์เป็นผู้ดูแลตักเตือน แล้วเสด็จขึ้น

ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกพระยาจ่าแสนเรื่องมองปะแทะขอทำป่าไม้ ความคล้ายกับที่มีหนังสือทูลเกล้า ฯ ถวายมา ใบบอกนั้นมีราชการเชียงใหม่บ้าง แล้วเสด็จขึ้น

เสด็จออกทางห้องเขียว พระองค์เทวัญ หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ เฝ้า รับสั่งเรื่องตราจักรีบรมราชวงศ์ที่คิดใหม่ เวลา ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออก พระองค์เทวัญเฝ้า ตรัสอยู่จน ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ เรื่องความหลวงสารภัณฑ์ที่กงสุลอังกฤษมีมานั้น เห็นมีความ ๓ ข้อ

ข้อ ๑ หาว่าดูถูกศาลกงสุลอังกฤษและศาลพระยารองเมืองนั้น หลวงสารภัณฑ์และทาสเป็นคนไทยไม่เกี่ยวข้องอังกฤษและจีนโปเกียดเลย จะยอมให้ว่าศาลอื่นไม่ได้ ต้องว่าศาลแพ่งเกษม

ข้อ ๒ ที่หลวงสารภัณฑ์ฉุดทาสนั้น จะว่าวางเงินที่ศาลอังกฤษแล้วนั้นไม่ได้ ด้วยไม่ใช่กระทรวงทั้งศาลอังกฤษศาลพระยารองเมือง และทั้งสองศาลนี้ก็ไม่ได้รับว่ากล่าวให้เขา ถ้าทาสเขาหนีไปจะให้เอากับใคร จีนโปเกียดเป็นแต่ผู้รับพาทาสเขาไป จะหวงแหนไว้ไม่ได้ หลวงสารภัณฑ์เขาไม่มีผิด

ข้อ ๓ หาว่าจีนโปเกียดถูกตีและรถหัก เพราะพาทาสเขาไปจึงเกิดขึ้น จะต้องว่ากล่าวกันให้คิดตอบเขาไปเสีย

รับหนังสือกรมขุนบดินทร์เรื่องโรงพิมพ์ว่าราชกิจจาที่ไม่ได้ออกเพราะไม่มีผู้ใดส่งความมาเรียง ถ้ามีผู้ใดส่งความ

ดังก่อน จะรับฉลองพระเดชพระคุณไป การซื้อของนั้น ถ้าโปรดให้ใครเป็นผู้จัดซื้อ แล้วจะเบิกจากผู้นั้น จะได้ไม่มีมลทิน แล้วครางออด ๆ แอด ๆ

วันที่ ๑๒ ๓ วัน ๒ ๗ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกพระองค์สวัสดิ์เฝ้า แล้วพระองค์แขวัญเข้ามาเฝ้าถวายบานแผนก แล้วหลวงนายสักดิ์เฝ้าถวายเรื่องราวของพระบริสุทธิโลหะไปรเวต กรมหมื่นอดิศรถวายรูปเรื่องพระเมรุ พระยาศรี พระยารองเมืองเข้ามาเฝ้า พระยาศรีอ่านบอกว่าช้างสำคัญลงมาถึงเมืองสุรินทร์แล้ว เจ้าเมืองกรมการได้รับรองสมโภชช้างสำคัญแล้วพระสุรินทรเฝ้า เวลา ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาเกือบทุ่มเสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งไปประทับวังบุรพาภิรมย์ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยเสด็จลงมารับเสด็จที่ข้างล่าง แล้วเสด็จขึ้นไปบนตำหนัก พระสงฆ์ ๖๐ รูปสวดมนต์ แล้วกรมพระราชวังเสด็จ วันนี้พระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีขุนนางพร้อมกันที่นั่น ครั้นได้พระฤกษ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเสด็จลงไปที่สรงผลัดผ้าทรงแล้วเข้าสู่ที่สรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ แล้วกรมพระราชวังพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ไปประทานน้ำมนต์

ท่านเสนาบดีถวายน้ำมนต์ ครั้นแล้วเสด็จขึ้นมาประทับข้างบน ประทับอยู่จนเวลา ๒ ยาม เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนี้เป็นพระฤกษ์ขึ้นวังใหม่

รับเรื่องราวพระบริสุทธิโลหะว่าประมูลเงินภาษี ๔ อย่างเป็นไปรเวต

วันที่ [illegible] วัน ๓ ๆ ๕ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทรงพระราชหัตถ์และอื่น ๆ แล้วหม่อมเจ้าน้อยเอาเงินของหม่อมเจ้าถัดในกรมหมื่นศรีสุเทพเข้ามาถวาย ว่าเจ้าของสั่งไว้ให้ทูลเกล้า ๆ ถวายช่วยในการพระราชกุศล หลวงสำเร็จพระขรรค์เชิญพระแสงที่จะพระราชทานต่างกรมมาถวายทรงเลือก แล้วพระราชทานคืนไป พระนายไวยเฝ้า

เสด็จออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกเมืองขุขันธ์ เมืองสังขะว่าช้างสำคัญมาถึงแล้ว ได้เลี้ยงพระมีการสมโภชช้างสำคัญ เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเสด็จวังบุรพาภิรมย์ เป็นไปรเวต ประทับอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จกลับ

วันนี้ทรงพระราชหัตถ์ไปรเวตพระราชทานพระคุณหญิงพัน ในการทำบุญวันเกิด

วันที่ [illegible] วัน ๔ ๆ ๖ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลา ๒ โมงเศษเสด็จออก พระศรีสุนทรถวายพระสุพรรณบัตร ทอดพระเนตร์ และกระดาษเหลือง กับพระสุพรรณบัตร และดิโปลมา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทูลกระหม่อมพระองค์น้อย พระองค์เทวัญซึ่งจะเลื่อนกรม ทรงเซ็นพระนามแล้ว พระยานรรัตน์เฝ้า พระศรีสุนทรเฝ้า เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

รับหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ ว่านิวแมนต์ให้มิสเตอร์กูลส์เอาหนังสือ ตอบเรื่องทาสหลวงสารภัณฑ์และมิสเตอร์กูลส์พูดว่าเขาไม่ทราบกฎหมาย พระยารองเมืองก็ได้บอกหลวงสารภัณฑ์ ขึ้นทำข่มเหงและดูถูกและพูดเป็นการเกลี้ยไกล่และส่งสำเนาหนังสือมีมาไป ๒ ฉะบับ

๑ สำเนาหนังสือนิวแมนต์ที่มิสเตอร์กูลส์ถือมาชี้แจงความก็คล้ายฉะบับก่อน และมีความว่าพระยารองเมืองได้รับว่า จะมิให้ใครเอาตัวทาสไป ได้รับดังนี้และเป็นการผิดหรือถูกเขาไม่รู้ด้วย แต่พระยารองเมืองรับแล้วคอเวอนแมนต์ต้องรับด้วย

๒ สำเนาเจ้าพระยาภานุวงศ์ตอบนิวแมนต์ฉะบับแรกเนื้อความเดิมตามพระราชหัตถ์ และพิสดาร และว่าจีนโปเกียดจะเป็นความกับหลวงสารภัณฑ์ ต้องฟ้องว่าหลวง

สารภัณฑ์คุมคนมากลุ้มรุมตีจีนไปเกียด จึงจะส่งฟ้องไปชำระศาลต่างประเทศ

วันที่ ๔๒ วัน ๕ ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๗

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระรจนาเฝ้าเรื่องพระแล้วพระองค์สวัสดิ์เฝ้า แล้วพระสุพรรณเข้ามาเฝ้า แล้วพระศรีสุนทรเฝ้าเรื่องพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวังบุรพาภิรมย์ ด้วยวันนี้เป็นวันสวดมนต์ตั้งกรมพระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดมนต์ เสด็จขึ้นบนตำหนักประทับตรัสกับสมเด็จเจ้าพระยา และพระบรมวงศานุวงศ์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว เสด็จเข้าไปข้างในประทับตรัสกับกรมสมเด็จพระสุดารัตน์ แล้วเสด็จกลับออกมา พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเฝ้า จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าพระยากาญจนบุรีถึงแก่กรรมที่ยังว่าอยู่ กรมการในเมืองกาญจนบุรีก็ไม่มีผู้ที่จะทำการแข็งแรงได้ ขอพระราชทานหลวงมหาดไทยเมืองราชบุรีเป็นพระยากาญจนบุรี

พระนายไวยถวายบัญชีทหารที่ได้สักตราจักรหมายสำคัญ ไปรเวต สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทูลกระหม่อมพระ

องค์น้อย กราบทูลว่ากงสุลฝรั่งเศสจะขอมาดูตั้งกรม ท่านทรงตอบว่าจะกราบทูลพระกรุณาเสียก่อน

ไปรเวต พระราชหัตถ์ตอบทูลกระหม่อมเรื่องที่กงสุลฝรั่งเศสจะขอมาดูตั้งกรมนั้น ไม่ขัดขวางอะไรโปรดให้มา

ทูลกระหม่อมใหญ่ว่าเสียใจที่เจ็บ จะไม่ได้มารับพระราชทานตรา เพราะประชวร และที่จะไม่ได้มาช่วยทูลกระหม่อมน้อยเพราะประชวร และไม่เสียพระทัยในการที่ทูลกระหม่อมน้อยจะรับก่อนนั้นไม่เป็นไร และถ้าหายเมื่อไรจะเข้ามาเฝ้า

วันที่ ๔๖๗ วัน ๖ ฯ ๘ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวังบุรพาภิรมย์ เสด็จขึ้นไปบนตำหนักทรงจุดเทียนนมัสการหม่อมเจ้าพระธรรมฌหิศธาดาถวายศีล ครั้นได้พระฤกษ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยทรงผลัดผ้าทรงขาวเข้าที่สรงประโคมพิณพาทย์แตรสังข์พร้อมกัน พระสงฆ์สวดไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ แล้วกรมพระราชวังและพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าฝ่ายในเสนาบดีถวายน้ำพระพุทธมนต์ พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ แล้วเสด็จขึ้นไปบนตำหนัก พระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งโธรน กรมพระราชวังพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าโดยลำดับ พระศรีสุนทรโวหารอ่านคำประกาศ ครั้นประกาศจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งให้หาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงรดน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัตร ทรงเจิมพระราชทานแล้ว พระราชทานพระสุพรรณบัตรเลื่อนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัตรว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงศักดินา ๕๐,๐๐๐ แล้วพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๑ ชื่อมหาวราภรณ์และดิโปลมา และพระมาลาเศร้าสูง ๑ องค์ พระแสงฝักทองคำลงยาราชาวดี ๑ องค์ พระธำมรงค์เพเก้า ๑ องค์ สายประคำเครื่องราง ๑ สำรับ แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถวายธูปเทียนทองเงิน ครอบดอกไม้เงินทอง ขณะนั้นพระสงฆ์ถวายไชยมงคลประโคมพิณพาทย์แล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรกพระพรลากลับ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ท่านเสนาบดีพร้อมกัน ครั้นแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสปีชพระราชทาน

พร แล้วสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดชถวายสปีช ตอบ เวลาเที่ยงเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออก พระยาโชฎึกเฝ้าถวายหนังสือ แล้วเสด็จขึ้นเวลาย่ำค่ำ

รับหนังสือพระยาโชฎึกว่าลูกค้า ๓๐ คน พร้อมกันทำสัญญาว่าน้ำเหล้าเมืองจีนที่บรรทุกเข้ามาเสียภาษีร้อยชักสามแล้ว แต่ก่อนมาจำหน่ายขายก็ไม่มีผู้จับกุม บัดนี้มีผู้จับคนที่ซื้อเหล้าเสียภาษีแล้วไป จนไม่มีผู้ใดอาจซื้อ เหล้าเหลือค้างมาก คิดกันทำป้ายคุ้มที่กงษีใหญ่และทำตั๋วให้เรือบรรทุกเหล้าไปขาย ถ้าผู้ใดจับลูกค้านายห้าง ๓๐ คนจะเป็นธุระว่ากล่าวให้

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ทรงชี้แจงว่าพระยาโชฎึกมากราบทูลเรื่องจีนคิดกันจะทำตั๋วขายเหล้า การเกิดขึ้นนี้เพราะห้ามไม่ให้เอาสุราจีนปนสุราโรง ห้ามนี้มีประโยชน์ของเรา ฝ่ายเรารักษาประโยชน์เรา ลูกค้าก็รักษาประโยชน์เขา ให้คิดอ่านการประโยชน์เราให้ตลอด ได้ให้พระยาโชฎึกมาแจ้งความให้แก้ไข

เจ้าพระยาภานุวงศ์ส่งหนังสือนิวแมนต์เตือนเรื่องความอีม่วงฉะบับหนึ่ง และว่ายังไม่มีความจะตอบ เพราะจะรอให้ทาสร้องทุกข์ส่งเงินให้พ้นจำตรวนก่อนจึงจะตอบ

หนังสือนิวแมนต์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์เตือนว่าไม่ตอบหนังสือ และว่าหลวงสารภัณฑ์เพี้ยนอิ่มวงนัก

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์เรื่องหลวงสารภัณฑ์กับทาส ให้บังคับไป ที่ว่าทาสไม่ร้องทุกข์ นิวแมนต์ก็ว่าเงินอยู่ที่เขา จะบังคับอย่างใดก็ได้ตลอดจนให้ศาลแพ่งเกษมรับเงินจากเขา ให้หลวงสารภัณฑ์ส่งทาสมาว่าความก็ได้ จะบังคับอย่างไรก็ได้ ความนี้จะว่าที่กรมท่าประเดี๋ยวนี้ก็จะแล้ว แต่เห็นว่าเป็นไทยศาลแพ่งเกษมจึงดี ถ้าเร่งเร็วก็เร็วได้ มิใช่ว่าจะขัดขวางไม่ให้ไปกรมท่านั้นไม่ใช่ ให้เร่งบังคับไป ถ้าใครขัดเสนาบดีก็ผิด ให้เร่งบังคับเสีย

หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องมอญทหารปืนใหญ่ทำเรื่องราวยื่นขอออกเวรไปทำมาหากิน ได้ให้พระอมรวิไสยเรียกคนเปลี่ยน คนที่เรียกมาได้ไม่พอเปลี่ยนรับราชการ ขอพระราชทานคนมาเป็นทหารปืนใหญ่ ๑๑๖ คนพอผลัดรับราชการ ส่งบัญชีคนที่พระอมรยื่นรายคนคงมีตัวฉบับ ๑ คนไม่มีตัวฉบับ ๑ เรื่องราวมอญฉบับ ๑

พระอมรยื่นบัญชีคนคงมีตัว คนไม่มีตัว ว่าคนน้อยนักไม่พอรับราชการ ถ้ามีการแห่และรับแขกเมืองก็จะไม่พอ ขอพระราชทานคนเติม ๑๑๖ เป็นทหารปืนใหญ่

เรื่องราวมอญทหารปืนใหญ่ รวม ๘๔ คนขอออกเวรผลัดเปลี่ยนกัน

วันที่ [illegible] วัน ๗ ๆ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

ทรงเครื่องใหญ่ที่พระตำหนัก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระนายไวยเฝ้า พระศรีสุนทรถวายสัญญาบัตร ทรงเซ็นและร่างพระนาม กรมหมื่นพิชิตเฝ้า พระยาภาส เฝ้าทูลเรื่องตราที่จะออกใหม่และถวายตัวอย่าง แล้วเสด็จขึ้น เวลายามเศษเสด็จลงพระพุทธรัตนสถาน เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จบนพระอุโบสถแล้วเสด็จลงมาหน้าพระอุโบสถ พระองค์ฉายเฉิดและกรมราชบัณฑิตย์ เดินเทียนปทักษิณพระอุโบสถปฏิมาฆระ เสด็จขึ้นบนพระอุโบสถ สมเด็จกรมพระมาเฝ้ารับสั่งกับสมเด็จกรมพระ ปลัดธรรมทินนะถวายเทศนาธาตุวิภัช จบแล้วเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องทหารปืนใหญ่ขอออกเวร และพระอมรวิไสยขอคน ๑๑๖ คน ได้ทรงตรวจลูกหมู่กองมอญและญวนที่สมัครเป็นทหารนั้นไม่มีกี่คน ลูกหมู่ยังมีอยู่มาก ถ้าจะตั้งใครเป็นผู้ชำระก็เห็นพอจะได้มาใช้ราชการอีก

รับหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ว่า หลวงสารภัณฑ์พาทาสไปส่งพระเกษม และได้มีหนังสือไปถึงนิวแมนต์ให้ส่งเงินขึ้นมาวางค่าตัว ส่งสำเนาหนังสือมีไปมาด้วย

สำเนาหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ถึงมิสเตอร์นิวแมนต์ ให้ส่งเงิน ๑๑ ชั่ง ที่จีนโปเกียดวางไว้มา จะได้ส่งศาลแพ่ง และบังคับให้ถอดตรวนอี่ม่วงในเร็ว ๆ และถ้าส่งเงินแล้ว จึงจะคิดตอบเรื่องทำโทษหลวงสารภัณฑ์

สำเนาหนังสือมิสเตอร์นิวแมนต์ตอบ ว่าจะยอมส่งเงิน ๑๑ ชั่งมายังศาลกรมท่ายังไม่ได้ ต่อทราบว่าปล่อยอี่ม่วงจึงจะยอม

วันที่ ๔๕๖๙ วัน ๑ ๗ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓
๑๐

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ พระบริสุทธิโลหะ มาแจ้งความว่าที่ปลัดและผู้ช่วยเมืองตะกั่วป่าว่างเปล่าอยู่ ขอพระราชทานนายสุดเป็นปลัด นายดำเป็นผู้ช่วย บัดนี้นายสุด นายดำเข้ามากรุงเทพ ฯ และท่านขอพระราชทานนายสุดเป็นปลัด นายดำเป็นผู้ช่วย

สมเด็จกรมพระ กะระยะทางที่จะเสด็จพระราชดำเนินวังพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญ

หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ตอบเรื่องลูกค้าจะตั้งโรงอ๊วยอันกงษี ว่าเดิมได้ให้ออกตรวจจับจีนเอาน้ำสุราปนน้ำสุราเมืองจีน ได้จับจีนที่ปนมาขังไว้หลายราย รายหนึ่งเจ้าพนักงานจับจีนโคซุนถองกับน้ำอาหนีไทยมาส่งโรงสุรา เจ้าพนักงานว่าจีนโคซุนถองเอาอาหนีไทยปนขายกับน้ำสุราจีน กงสุล

ฮอลันดามีหนังสือถึงกรมท่า ว่าจีนโคซุนลองเป็นสัปเยกต์ จีนเท่งจับไว้เหตุไรได้โต้ตอบกัน และการตรวจน้ำสุราโรงนั้น เป็นแต่ห้ามไม่ให้ปนกันขาย หาได้ห้ามการค้าขายไม่ ซึ่งจะตั้งโรงอ๊วยอันกงยินั้น ก็ไม่เป็นการต่อสู้โรงสุรา เมื่อมีเหตุก็ต้องต่อสู้ และนำสำเนาหนังสือโต้ตอบเข้ามาถวายด้วย

สำเนาคำแจ้งความอำเภอ ทหารหลงจู๊พนักงานโรงสุรา ผู้ตรวจน้ำสุราจับจีนโคซุนลองผู้ขายอาหนีปลอม

สำเนาคำให้การจีนโคซุนลองว่าเป็นจีนผูกปี้ขายสุรา ว่าจีนมีชื่อเอาสุราอาหนีเถื่อนมาขายส่งที่ตึกครั้งละ ๕ ครั้งละ ๖ ไห เขารับซื้อขายเหลืออยู่ ทหารโรงสุราเห็นอาหนีเถื่อนที่เหลืออยู่จึงจับเขามา

สำเนาหนังสือเสมียนตรากรมท่า แจ้งความมายังเจ๊สัวเท่ง ว่าด้วยกงสุลฮอลันดามีมาว่าจับจีนโคซุนลองสัปเยกต์ไว้ด้วยเหตุใด ให้ตอบมา

สำเนาหนังสือหลวงเจริญราชธนตอบขุนอักษรเสมียนตรา ว่าจับจีนโคซุนลองผู้ขายอาหนีปลอม

สำเนาหนังสือมิสเตอร์บีเอสฮาเมล ผู้แทนกงสุลฮอลันดาถึงกรมท่าที่ส่งคำให้การจีนโคซุนลองเป็นจีนผูกปี้

วันที่ ๑๒๙๐ วัน ๒ ฯ ๑๑ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาเช้า ๓ โมง เสด็จวังพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ด้วยกระบวนราบ แล้วเสด็จบนตำหนัก

ทรงนมัสการสมเด็จพระวันรัตน์ถวายศีล พอได้ฤกษ์พระองค์เจ้าเทวัญทรงผลัดผ้าทรงขาวเข้าสู่พระแท่นสรง พระสงฆ์ถวายไชยมงคล เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แตรสังข์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ กรมพระราชวังและสมเด็จกรมพระ พระเจ้าบรมวงศ์พระเจ้าราชวรวงศ์ และสมเด็จกรมหลวงพระองค์น้อย และต่างกรม พระเจ้าน้องยาเธอที่มีพระชนมายุกว่าพระองค์ท่าน ประทานน้ำพระพุทธมนต์ สมเด็จเจ้าพระยาท่านเสนาบดีถวายน้ำพุทธมนต์ พราหมณ์ถวายน้ำกรดสังข์ ครั้นสรงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับพระที่นั่งโธรน ขณะนั้นพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี ขุนนางเฝ้าพร้อมอยู่ พระศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศ ครั้นประกาศเสร็จแล้ว มีพระบรมราชโองการให้หาพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์เข้าไปหน้าพระที่นั่งโธรน ทรงรดน้ำพระมหาสังข์ทรงเจิมพระราชทานแล้ว พระราชทานพระสุพรรณบัตรเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัตรว่า กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรประการ ทรงศักดินา ๑๕,๐๐๐ แล้วพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ ชื่อมหาสุราภรณ์ และพระราชทานพระมาลาเสร้าสะเทิน ๑ พระแสงฝักทองคำ ๑

กาน้ำทองคำถาดรองมีตรามงกุฎ ๑ ประโคมแตรสังข์พร้อมกัน แล้วพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรประการ ท่านทูลเกล้าฯ ถวายต้นไม้ทองเงิน ธูปทองเทียนทอง ตลับลูกมะเขือ พานรองเงินกาไหล่ทองใส่บุหงา ซองซิกกาเรสฝังเพ็ชร์แล้ว ท่านถวายดอกไม้ธูปเทียน พระบรมวงศานุวงศ์ต่างกรมผู้ใหญ่ และพระเจ้าน้องยาเธอที่มีพระชนม์มากกว่าท่าน และสมเด็จเจ้าพระยาเสนาบดี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าไปข้างใน เสด็จอยู่จนเวลาเกือบ ๕ โมงเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยาศรีเฝ้าอ่านบอกพระยาจ่าแสนบอกรายสักเลขเมืองตาก เมืองกำแพงเพ็ชร์ เมืองนครสวรรค์ ฉะบับ ๑ ว่าเจ้าเชียงใหม่และพระยาราชเสนามีหนังสือมาว่า เมืองมุหน่ายตีเมืองเชียงทองแตก เจ้าเชียงใหม่ยกขึ้นไปรักษาเขตต์แดน และพระยาจ่าแสนก็ได้ตระเตรียมผู้คนไว้รักษาเขตต์แดน กับบอกพระยาราชเสนาว่าพะม่าตีเมืองหน่ายแตก เจ้าเมืองมุหน่ายตีเมืองเชียงทองแตกจะข้ามลำน้ำโขงมา เจ้าเชียงใหม่ยกขึ้นไปรักษาเขตต์แดนแล้ว ฉะบับ ๑ ว่าเมืองผาปูนมีมาให้ไปเอาเงินค่าเรือจ้าง เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก พระยาภาสเฝ้าเวลายามเศษ

วันที่ ๔๕๗๓ วัน ๔ ฯ ๑๓ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระนายไวยเฝ้าแล้ว กรมขุนบดินทร์เฝ้าถวายเอสติเมตการโรงพิมพ์แล้ว พระวุฒิการเฝ้าถวายบัญชีทำบุญวันสิ้นพระชนม์ แล้วกัปตันลอฟตัสเข้ามาเฝ้า แล้วพระองค์ทองแถมเฝ้า เสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองสุรินทร์ส่งส่วยและน้ำรัก และขอตั้งพระมหาดไทยเป็นยกระบัตร และนำเจ้าภาติกวงศ์กราบถวายบังคมลากลับไปเมืองเชียงใหม่ พระนรินทร์อ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรีว่าปลัดกรมการได้ตั้งพิธีแรกนา หลวงเขาพนมบอกแล้ว แต่พระยาเพ็ชรบุรีไม่อยู่ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรท้าวจันทรกุมารเป็นราชบุตร์ ท้าวไชยกุมารเป็นราชวงศ์เมืองสาลวัน ๒ ราชวงศ์ เมืองภูเขียวเป็นราชบุตร์ เสด็จขึ้น วันนี้หลวงสารภัณฑ์ถวายเรื่องราว เวลาทุ่มเศษเสด็จออกกรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

รับหนังสือท่านกรมท่า เรื่องทาสหลวงสารภัณฑ์ว่าจีนโปเกียดมาขอประกันอีม่วงทาสหลวงสารภัณฑ์ ตระลาการไปแจ้งความต่อท่าน ๆ ได้ให้ไปประกันกับพระเกษม จีนโปเกียดได้ประกันไปแล้ว นิวแมนต์มีหนังสือมาว่าอีม่วงออกได้อย่างไร ท่านได้ตอบไปว่าปล่อยตามขอแล้ว นิวแมนต์มีหนังสือให้เสมียนไทยเอาเงิน ๑๑ ชั่งมาส่ง ท่านได้

ส่งเงินไปให้พระเกษมวันนี้ พระเกษมจะได้ว่ากล่าวแล้ว และส่งหนังสือนิวแมนต์มีมา และท่านตอบสำเนานิวแมนต์ ถึงท่านกรมท่าถามว่าอีม่วงออกมาได้อย่างไร และอีม่วงมีแผลที่หลังเป็นรอยมาก สำเนาท่านกรมท่าตอบว่าปล่อยอีม่วงไปนั้น ปล่อยตามขอ และให้ส่งเงิน ๑๑ ชั่งมาวางค่าตัวเสีย และที่ว่าอีม่วงทาสถูกข่มเหงนั้น เมื่อวางค่าตัวแล้วอีม่วงจะฟ้องนายเงินอย่างไรก็ตามแต่จะฟ้อง

สำเนาหนังสือนิวแมนต์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ส่งเงิน ๑๑ ชั่งและจะมีมาขอให้ทำโทษคนที่ทำโทษอีม่วงอีก

สำเนาหนังสือเจ้าพระยาภานุวงศ์ตอบได้รับเงิน ๑๑ ชั่งแล้ว และนัดให้จีนโปเกียดค่าตัวอีม่วงไปว่ากล่าวกัน

เรื่องราวหลวงสารภัณฑ์เรื่องทาส และว่าได้เอาทาสไปส่งพระเกษมแล้ว พระเกษมปล่อยอีม่วงทาสเสีย และร้องว่าอ้ายพริ้งสักเป็นทาสเงินข้าราชการเกี่ยวค้าง ทรงเซ็นว่าได้ส่งทาสต่อตระลาการแล้ว เมื่อทาสหนีก็เอาต่อตระลาการก็ได้ และเมื่อจะฟ้องร้องเรื่องเงินค่าราชการ ก็ให้ฟ้องที่ศาลพระเกษมไปให้ตลอด

เจ้าพระยาภานุวงศ์ถวายหนังสือพระยาสยามธุรพาห์บอกข่าวต่างประเทศ ๓ ฉะบับ คือวันที่ ๑๑ มาศฉะบับ ๑ วันที่ ๘ เอปริลฉะบับ ๑ วันที่ ๑๔ ฉะบับ ๑

เจ้าพระยาภานุวงศ์ขอพระราชทานให้หลวงอร่ามเรืองฤทธิ์ เป็นพระสินธุชลสงครามปลัด หลวงวิชิตชลไชย ผู้เป็นหลวงอร่ามเรืองฤทธิ์ยกระบัตรเมืองสมุทรสงคราม และขอหลวงสุนทรภักดีผู้ช่วยเป็นพระสิทธิศักดิ์สมุทรเขตต์ปลัดเมืองสมุทรปราการ

หนังสือสมเด็จกรมพระว่าขุนอินทรคะเนสวนเจ้ากรมฉางปากบาตรมาแจ้งความว่าฝรั่งมาไล่ว่าจะทำโรงทหาร แล้วเจ๊กลูกจ้างเข้าไปยื้อแย่งของเสีย ท่านรับสั่งให้ไปบอกพระนายไวย ๆ ว่ากราบทูลแล้ว

พระราชหัตถ์ตอบว่าจะทรงสั่งให้ย้ายไปอยู่หลังโรงรถก็ทรงลืมไป ให้จัดแจงเกลี่ยไกล่ผัดผ่อนกันเสียก่อน ให้รับสั่งกับพระนายไวยเสีย

หนังสือพระยาจ่าแสนเรื่องเชียงใหม่บอกไปว่าเมืองหน่ายตีเชียงทองแตก ความต้องกันกับใบบอกที่พระยาศรีเอาเข้ามาก่อนถวายวานนี้

คำถามสอบพระพลสงครามเมืองตาก เรื่องทราวินผู้ร้ายและเรื่องช้างมองคุณะ

หนังสือนิวแมนต์มีมาส่งเรื่องราวมองโอพะม่ามาถวายสมเด็จกรมพระว่า เจ้าเชียงใหม่ให้ท้าวสิทธิมาจับลูกจ้างมองโอ ซึ่งทำป่าไม้เมืองตากไป

เรื่องราวมองโอพะม่าร้องทุกข์สุดว่า ได้รับไม้ขอนสักป่าคลองแม่ตินและได้ทำสัญญาไว้กับพระอินทรคีรี แล้วได้จ้างลูกจ้างไปทำ เจ้าเชียงใหม่ให้ท้าวสิทธิมาจับลูกจ้างจ่อเพลาะเกวียนกับช้าง ๑ ไป ว่าไปตัดไม้ในป่าของเจ้าเชียงใหม่ ลูกจ้างของมองโอหนีไปหมด ไม่มีใครทำการ ว่ากลัวเจ้าเชียงใหม่จะจับไปอีก มองโอขาดทุนถึง ๑๗๕,๗๒๕ บาท ขอให้เจ้าเชียงใหม่เสียให้

เรื่องราวพระยาวังซ้ายเมืองลำปางร้องว่าตระเตรียมของจะลงมาถวายในการพระศพ แล้วมาพบเจ้านคร เจ้าราชวงศ์เมืองลำปาง เจ้าราชวงศ์ว่าถ้าพบเข้าจะฆ่าเสีย เขารู้ตัวหนีไปแล้ว เจ้าราชวงศ์ริบทรัพย์ของเขา และของที่เขาจะเอามาถวายไป และคิดฆ่าเขา

วันที่ ๔๕๙๒ วัน ๕ ๆ ๑๔ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระยาเจริญเฝ้าทูลเรื่องนายนาก ถวายฎีกากล่าวโทษขุนรอนราญภัยริน แล้วเสด็จออกอนันตสมาคม สมเด็จกรมพระ พระองค์ทองเถา ทอดพระเนตรจัดพระที่นั่ง แล้วเสด็จขึ้น แล้วออกพระที่นั่งเขียว แล้วพระยามนตรีเฝ้า แล้วเสด็จออก

ขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองราชบุรีว่าพระแสนท้องฟ้าปลัดตาย แล้วพระศรีสุนทรถวายฎีโปลมาพระราชทานหม่อมเจ้าประวิช ด้วยได้รับพระราชทานตราแต่พระเมรุแล้วเสด็จขึ้น ออกทางห้องเขียว กรมหมื่นอดิศรถวายรูปเสด็จขึ้นเสวย

เวลาทุ่มเศษเสด็จออก กรมหมื่นเทวะวงศ์และพระนายไวยเฝ้า เวลายามเสด็จขึ้น

๑ รับหนังสือกรมหมื่นนเรศร์ เรื่องฐานบัทม์พระพุทธปรางค์จะทำไม่ทราบว่าจะโปรดอย่างไร

๒ เจ้าพระยาภานุวงศ์ถวายหนังสือว่า โปรดพระราชทานฎีกานายนาก กล่าวโทษขุนรอนราญภัยรินมาให้ตรวจนั้นเห็นว่าไม่ต้องชำระอีก เพราะพระยาเจริญได้นำกราบทูลสมเด็จกรมพระ ๆ ทรงตัดสินให้นายนากเสียเงินให้โจทก์พระยาเจริญจึงสั่งขุนรอนราญภัยรินเร่งเงินตามคำตัดสิน และที่ขุนรอนราญภัยรินผู้คุมทำแก่นายนาก ก็เพราะพระยาเจริญสั่ง

๓ คำตัดสินความมองซิเออร์บูระไกฟ้องนายนากบิดานายเหมือนบุตรว่าลักเงินไป ๓๐๓ บาท สืบพะยานสมตระลาการศาลต่างประเทศรับมาแต่กรมมหาดไทย ว่าส่งมาแต่เมืองฉะเชิงเทรา จึ่งถวายสมเด็จกรมพระทรงตัดสินว่า

พะยานให้การสมคำโจทก์หา ให้จำเลยเสียเงิน ๓๐๓ บาท ให้โจทก์ ความเป็นแล้วแก่กัน

๔ ทรงพระราชหัตถ์ให้เจ้าพระยาภานุวงศ์ตัดสินตามควรยุติธรรมเถิด

๕ หนังสือพระยาจ่าแสนว่าความไข้ชุกชุมนัก ที่เมืองตากขุนหมื่นเมืองตาก เมืองพิไชย เมืองกำแพงเพ็ชร์ ที่มาฟังราชการก็เจ็บป่วยเป็นโรคป่วงตาย ทั้งราษฎรชาวบ้านก็ตายมาก คนที่จะสักก็ไม่ใคร่มี และเกือบเข้าระดูฝนแล้ว ขอกลับลงมากรุงเทพ ฯ

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ว่า เสาศิลาร้อยปีที่จะทำให้เร่งทำเสีย

วันที่ ๕๗๓ วัน ๖ ฯ ๑๕ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์ดิศเฝ้าถวายหนังสือฉะบับหนึ่ง แล้วพระองค์ทองกองก้อนใหญ่เฝ้าถวายบัญชีไพร่หลวงกรมวังนอก แล้วกรมพระคลังศุภรัตน์และกรมวังจัดอาศน์ และสิ่งของเข้ามาในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารทอดที่ และเจ้าพนักงานกรมวัง และกรมศุภรัตน์เฝ้าพร้อมกัน กรมสังฆการีพระวุฒิการนำพระธรรมวโรดม พระราชาคณะถานานุกรม และพระสงฆ์ที่พามาที่จะ

รับสัญญาบัตร เป็นพระครูถานาเข้ามาในพระที่นั่งห้องเขียว ทรงพระราชปฏิสันถารกับพระพิมลธรรม แล้วพระศรีสุนทร ถวายสัญญาบัตร ศุภรัตน์ถวายไตรตาลิปัตยศ ตลิปัตตรา และพัดรองบริกขารพระครูวินัยธรปาน เป็นพระครูวิหารกิจ-จานุการ นิจภัตร๒ ตำลึง คงอยู่วัดสระเกษ ๑ พระปลัดชุ่ม เป็นพระครูภัยโภชราชสังฆาราม นิจภัตร ๒ ตำลึง คงอยู่วัดเชตุพน ๑ พระสมุห์เฉย เป็นพระครูวินยาภิรัต นิจภัตร ๑ ตำลึง ๒ บาท คงอยู่วัดมณีชลขันธ์ ๑ พระครูญาณโมฬี เป็นพระครูรัตนโมฬี เจ้าคณะใหญ่เมืองไชยา ๑ พระปลัด อยู่วัดราชบูรณะ เป็นพระครูสังฆปาโมกข์เจ้าคณะใหญ่ เมืองสวรรคโลก ๑ พระปลัดมั่ง เป็นพระครูธรรมโมฬี เจ้าคณะใหญ่เมืองสงขลา ๑ พระปลัดเรือง เป็นพระครูญาณโมฬี เจ้าคณะรองเมืองสงขลา ๑ พระวินัยธรคง เป็นพระครูวิสุทธิศีลาจารย์วัดกลาง เจ้าคณะใหญ่เมืองนครราชสิมา ขณะนั้นพระสงฆ์สวดไชยมงคลขึ้นพร้อมกัน แล้วถวายยถาสัพพีอติเรกถวายพระพรลากลับแล้ว กรมราชบัณฑิตย์ถวายหนังสือ ทรงปิดทองแล้วเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า เวลาเกือบ ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

รับหนังสืออินภรรยาพระอินทรเทพ ขอพระราชทานโทษอ้ายอิน อ้ายจีนเหลียน อ้ายจีนหว่าง ผู้ร้ายย่องเบา

ที่พระอินทรเทพจับได้ โปรดให้เฆี่ยนคนละ ๕๐ จำคุก ๒ ปี เกินกำหนดแล้ว ขอรับพระราชทานตัวอ้ายอิน อ้ายจิ๋นเหลี่ยน อ้ายจิ๋นหว่าง ทรงเซ็นว่าถ้าครบเกินกำหนดแล้วให้ปล่อยไป

พระไชยยศถวายบัญชี ทอง เงิน ที่ใช้ในการพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์
